Георги Кюпчуков

Ж-069
К 99

йното дело
Сливен
1878 - 1960

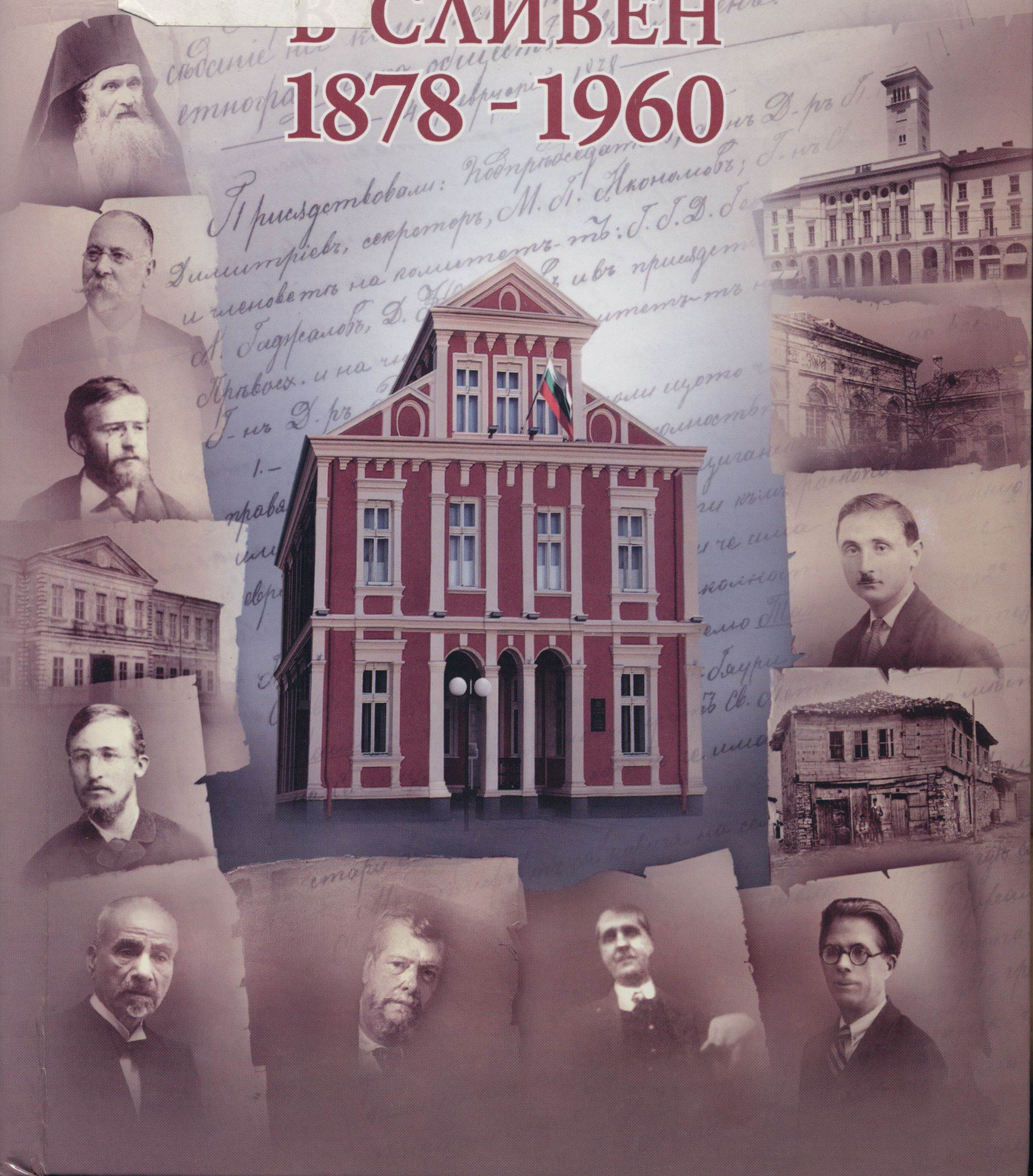

Георги Кюпчуков

●

МУЗЕЙНОТО ДЕЛО В СЛИВЕН /1878-1960/

Издателска къща • **Жажда** • Сливен, 2009
ISSN ISBN 978-954-795-272-0

Георги Кюпчуков

МУЗЕЙНОТО ДЕЛО В СЛИВЕН

/1878-1960/

1

Сливен, 2009

Посвещавам с много обич на съпругата си Нанка, дъщерите ми Антоанета и Десимира, зет ми Делян и на внуците си Симона, Никол, Петко и Георги.

Георги Кюпчуков

ЧИТАЛИЩНА БИБЛИОТЕКА
"ЗОРА" - СЛИВЕН
инв. № 864/2010

**Изданието е осъществено с финансовото съдействие
на Дирекция "Музеи, галерии и изобразителни изкуства"
при Министерството на културата.**

ПРЕДИСЛОВИЕ

Идеята да се изследва историята на музейното дело в Сливен възникна през 1978 г. Тогава се честваха двете юбилейни годишнини: 50 години от основаването на музей и 100 г.от полагане основите на организираното музейно дело в града.След като честването отмина, тази идея постепенно избледня, за да се възроди 20 години по-късно, когато предстоеше да се отбележи 70-годишнината на музея и120 г. от началото на музейното дело.

И така, поводът за изследването са юбилейните годишнини. В основата му обаче стои по-дълбока причина - един такъв културен и научен институт какъвто е музеят, призван да издирва, проучва, съхранява и популяризира историческото минало и културното наследство, трябва да има своя написана история. Защото неговата история е част от духовната история на града. За съжаление това досега не беше сторено. Очевидно музейните специалисти, увлечени в творческия процес за проучване на богатото историческо минало на Сливен и Сливенския край, са пропуснали или са оставили встрани от научните си занимания историята на самото музейно дело. По тази причина са пропуснати безвъзвратно във времето редица възможности да се съберат свидетелски данни, документи, снимки и други материали от музейни ентусиасти и първи деятели. По силата на природните закони те са отнесли в небитието спомена за имена, дати и събития от музейната история, които днес трудно можем да възстановим с помощта на оскъдния архивен материал.

Когато пристъпвах към проучването, следваше да имам предвид в своята работа, че честването през 1978 г. беше утвърдило две важни дати от музейния летопис на града: 14.II.1878 г. - за начало на музейното дело и 1928 - за година, в която музеят е основан.

Междувременно в процеса на подготовката на честването през 1998 г. попаднах на някои документи, които поставяха под съмнение достоверността на утвърдената вече 1928 година. Налагаше се да се издири и внимателно проучи възможно повече документален материал.

Осъществяването на едно такова изследване е колкото благородно, толкова и неблагодарно в личен план дело. То е свързано с продължителна, уморителна и системна работа в местни и централни ар-

хивохранилища и учреждения, с прочитането на стотици страници от документи, написани често пъти с трудно четлив почерк, който затруднява разбирането и изморява погледа. И това понякога заради един единствен факт, който да се огледа от различни страни, за да се определи неговата достоверност и най-точно мястото му в музейния летопис.

При извършването на едно такова проучване понякога липсват документи по някои въпроси или пък техният брой е съвсем ограничен. В такива случаи има думата професионалният опит, познанията и авторовата добросъвестност.

Градивото на това изследване са предимно архивните документи. Използвани са сведения, предоставени ми от живи тогава културни деятели и общественици, пряко или косвено свързани с музейното дело, като художника Русчо Симеонов, скулптора Димитър Кавръков, учителя по история Кирил Сивов, общественците Любен Петков, Атанас Илиев и др. В случаите, когато липсва информация, в сѫжденията си съм допускал логически най-вероятното.

Основните архивни източници, които съм ползвал в работата си, се съхраняват предимно в местни културни институти - ТД „Държавен архив", Регионален исторически музей, ПМГ "Добри Чинтулов", ОЧ "Зора", РБ "Сава Доброплодни", както и в централни архивохранилища като НА на БАН, НБ "Св.св.Кирил и Методий", ЦДА при ГУА при МС и др.

По своята същност тези архивни документи са протоколи от заседанията на настоятелството, главна книга за разходите и годишни отчети на БНЧ "Зора", Летописна книга на ПМГ "Д. Чинтулов", юбилейни сборници на БНЧ "Зора" и гимназия "Д. Чинтулов", протоколи от заседанията на Сливенската градска община, на Общинския и Околийския НС, ИК на ГНС, ИК на ОНС - Сливен, на Бюрата на ГК и ОК на БКП - Сливен, планове и отчети на музеите в Сливен, архив на Българското археологическо дружество, съхраняван в НА на БАН, научни публикации и научни издания по музейно дело /Недков, С. История на музейното дело в България. С., 2006, Музеи на открито. ЛИК, 2000, Музеи и музеология. ЛИК, 1998; Кисьов, Ив. Музейното дело в България.С., 2004; Радонов, З. За възникването на българските училищни,читалищни и дружествени музеи и музейни сбирки в миналото /1878-1944/. ИБИД,1977, кн.XXXX и др./, научно-популярни статии в местния печат, лични архиви на сливенски културни, просветни дейци и общественици, които се съхраняват в РИМ - Сливен и ТДДА - Сливен (на Стефан Гидиков, Илия Гудев, Атанас Николов, Захари Измирев, Русчо Симеонов).

Тук е мястото да споменем и забележителния труд на д-р Симеон Табаков "Опит за история на град Сливен", с който не може да *не се съобразява всеки изследовател на местната история.*

Когато разлиствах овехтелите от времето страници на архивните документи, постепенно съзнанието ми обзе чувство на удивление и преклонение към достойния, тих, скромен и всеотдаен труд на първооснователите на музейното дело в града, труд лишен от всякакви комерчески страсти; както и горчивото чувство за вина към тези дейци за това, че в неспирния бяг на живота благородното им и патриотично дело е оставено да избледнее и постепенно да потъне в забрава.

Затова наред с чисто научната цел проучването има и задачата да възкреси имената на първите радетели на музейното дело, да открои по възможност по-пълно техния принос и полагащото им се място в музейния летопис на Сливен.

Това проучване не гони амбициозни цели. На него по-скоро трябва да се гледа като на първи опит за по-задълбочено изследване на историята на музейното дело в Сливен, опит с възможни пропуски, непълноти и неточности, които във времето при евентуално откриване на нови, неизвестни досега документи да бъдат допълнени или отстранени.

Дори и само като на първи опит да се съберат документи, спомени и др. материали за историята на музейното дело, то, убеден съм, от него пак ще има обществена полза.

Първоначалното ми намерение беше проучването да обхване периода от 1878 г., когато се полага началото на музейното дело в града, до1989 г. Впоследствие обективни причини наложиха то да се осъществи в две части: от 1878 г. до 1960 г. и от 1960 г. до 1989 г.

В процеса на работа стигнах до извода, че историята на музейното дело в Сливен условно може да се раздели на няколко периода:

***Първият период** обхваща времето от 14.II.1878 г., когато руският учен - естественик д-р Василий Николаевич Радаков основава Комитет на Московското етнографско общество в Сливен, който полага основите на организираното музейно дело в града, и завършва в 1913 г., откогато е първото писмено сведение за съществуването на музей при БНЧ „Зора".*

***Вторият период** започва от 1913 г. и приключва в края на 1951 г., в който музеят в Сливен съществува като читалищен музей.*

***Третият период** е от началото на 1952 г. до началото на 1960 г. През този период музеят променя статута си и от читалищен става държавен, т.е. навлиза в етапа на институционалното си развитие. Крайната граница на периода е белязана с началото на 1960 г., когато институтът е* *обявен за Окръжен народен музей.*

Четвъртият период *може да се отнесе към времето от 1960 г. до 1978 г. Това е изключително благодатен период за музея и за музейното дело в града. Тогава той се утвърждава като ръководен методичен център на музеите и музейните сбирки в обособения през 1959 г. Сливенски окръг, изгражда своята структура - отделите, характерни за всеки окръжен музей: „Археология", „Етнография", „Възраждане и националноосвободителни борби" „История на капитализма и работническото революционно движение" и „Социалистическо строителство". Това е периодът, през който в основни линии се оформя музейната мрежа в града, която добива следния вид: Окръжен музей /1913/, къщите-музеи „Хаджи Димитър" /1935/ и „Съби Димитров" /1962 /, Къща-музей на Сливенския градски бит /1963/; музейните сбирки и кътове „Добри Чинтулов" /1961/, „Панайот Хитов" /1961/, „Взаимно училище" /1960/, „Аврам Стоянов" /1967/ и Постоянните изложби в сградата на Първата текстилна фабрика на Добри Желязков - „История на текстилното производство в Сливен" /1964/ и „Животът на политическите затворници в Сливенските затвори" /1965/. За този период следва да откроим и друг важен за музейното дело момент: Решение № 173 от 1963 г. на ИК на ОНС в Сливен, по силата на което всички музейни обекти в града независимо от ведомствената им подчиненост преминават към Окръжния музей.*

Петият период *започва от 1979 г. и продължава до 1987 г. Той се свързва със създаването и дейността на ОД „Културно-историческо наследство" като специализиран орган на Окръжния съвет за култура за опазване на културно-историческото наследство и методическо ръководство на музейното дело в Сливенски окръг.*

Шестият период *обхваща границата от 1987 г., тогава се закрива ОД „Културно-историческо наследство", преминава през 1989 г., когато настъпват обществено-политическите промени в страната чувствително засегнали музейното дело, и продължава в днешно време.*

Появата и развитието на музея и музейното дело в Сливен ще бъдат разгледани през тези периоди в двете части на изследването като първата, която е пред вас, е за времето от 1878 г. до 1960 г.

Авторът

Глава първа

НАЧАЛО И ПЪРВИ ОРГАНИЗИРАНИ ПРОЯВИ

• Ранни наченки на музейното дело • Комитетът на Московското етнографско общество в Сливен от 14 .II. 1878 г. - начало на музейното дело в града • Археологическото дружество на Хермин Шкорпил от 1882 г. • Първа музейна сбирка /1883/ при Сливенската мъжка гимназия • Историко-географско-археологическо /Научно/ дружество /1888/ • Възстановяване /1924/ на Археологическото дружество от времето на Шкорпил

Музейното дело в Сливен има дълбоки корени и богати традиции. Негови наченки се зараждат още преди Освобождението на града от турско робство. Очевидно те имат по-стара основа, която препраща към средновековните църкви и манастири на т.нар."Малка Света гора" край Сливен, която в тези ранни времена е била хранителница на множество български средновековни паметници.

Манастирите на Малка Света гора са били пръснати из Сливенския балкан, като на север са стигали до селата Нейково и Ичера, а на северозапад най-отдалечените - до с. Беброво, Еленско. Зад стените им се пазели старинни книги и документи както и голям брой паметници от времето на средновековната българска държава. Тези манастири са играели ролята на духовен център, съхранявали са българския дух и историческата памет. Според автора на „Опит за история на град Сливен", д-р Симеон Табаков, с идването на турците в града и околностите му манастирите на Малката Света гора Сливенска са били разрушени и разграбени, а средновековните паметници унищожени[2]. Според други съвременни автори /Данова, Н. Иван Добровски в перспективата на българския XIX в. С., 2008, с.56/, манастирите и църковните постройки на Сливенската Света гора съществуват до XVII в., когато по неясни причини тя запада. /По въпроса за Света гора Сливенска вж. Ковачев, Г. и Русев, Ив. Света гора Сливенска, FABER,2001./

Д-р Симеон Табаков

Очевидно през периода на късното средновековие и в първите векове на робството Малката Света гора е била огнище на духовност и един от центровете, където са се пазели безценни исторически паметници.

В навечерието на падането на Сливен под властта на турците сливенци са проявили удивително високо чувство за историчност. Според стари предания, които намираме у д-р Симеон Табаков, за да спасят от турците паметниците от миналото, които се намирали в църквите и манастирите в града и околностите му, те ги закопавали в земята или изнасяли и укривали в околните балкански селища Ичера, Нейково, Жеравна и Градец[3]. Закътани дълбоко в Балкана, те били сигурно място за спасението им. Очевидно точно този момент от сливенската история визира сведението на известния руски учен, събирач на български старини и изследовател на българската история Ю. Ив. Венелин, че в тези балкански селища се намират голям брой средновековни паметници[4].

Най-голямо местно хранилище на книжовни паметници била Сливенската градска библиотека. Тя е създадена в средата на XIX в. и е била прочута с книжовните си богатства. Макар и да изглежда неприемливо твърдението на д-р Табаков, че в нея са се намирали стари летописи, грамоти и хрисовули от времето на средновековната българска държава, градската библиотека е била съкровищница на ценни книги от периода на Възраждането. На нея са дарявали богати сбирки от книги видни сливенци, преселени във Влашко и Русия, а някои са ѝ завещавали и личните си библиотеки. Сред тях са Александър Екзарх, дарил на градската библиотека руски книги[5], д-р Иван Селимински, завещал личната си библиотека[6], д-р Петър Берон, който чрез Селимински изпраща в Сливен свои-

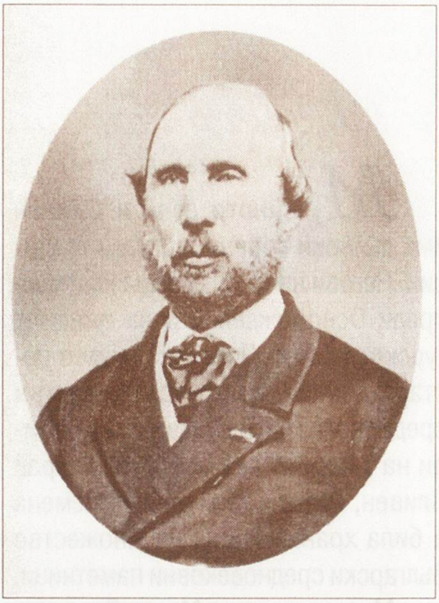

Александър Екзарх

Д-р Иван Селимински

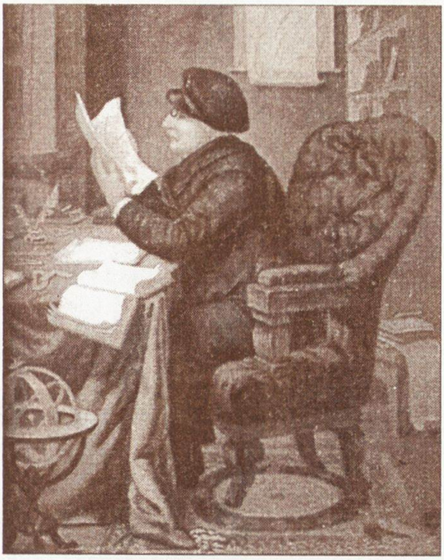

Д-р Петър Берон

те съчинения. Това неоценимо книжовно богатство изпепелява в пожара по време на големите палежи, извършени от турците през декември 1877 г. в навечерието на освобождението на града.

Наред със запазването на културното си наследство сливенци проявявали непрекъснат стремеж към съхранението на родовата и историческата си памет. Израз на този им стремеж са родовите истории и летописите. Автори на тези ранни писания са били грамотни, родолюбиви и будни сливенски граждани.

Родовите истории са съчинения, които са съдържали важни сведения за зараждането и развитието на отделен род, от който най-често произхождал техният автор. Те са проследявали гениалогията на рода от времето на неговия родоначалник или от най-стария му представител, за който родовото предание е запазило спомен. От д-р Иван Селимински знаем за съществуването на история на неговия род[7], която била написана от негов прадядо свещеник. Тя била пазена като ценна семейна реликва до 1830 г., когато по време на голямото преселение в резултат от Руско-турската война 1828 - 1829 г. била изгубена.

Незаменим извор за историята на Сливен във вековете на робството са летописите. Те са представлявали хроника на важни събития от историята на града. Ценното при тях е, че авторите им са били преки участници или свидетели на събитията, които описват.

Автор на такъв летопис бил Хаджи Киро Табака - баща на д-р Симеон Табаков. От някои автори[8] научаваме, че Хаджи Киро е роден в Сливен през 1844 г. Бил е един от куриерите по време на подготовката на въстанието в 1876 г., ятак на Панайот Хитов, участник в изгонването на гръцкия владика от Сливен през 1859 г., сътрудник на Г. С. Раковски. Едва 19-годишен положил началото на летописа си /1863/. Водил го в продължение на 16 години. В него се съдържали подробности за "шетанията" на Панайот Хитов и Филип Тотьо в Балкана, за пребиваването на Казак алая на Садък паша /Михаил Чайковски/ в Сливен през 60-те години на XIX век. Той се явявал основен домашен извор за събитията в града от 1875 г.

до 1878 г. В него живо са били описани ужасите и трагедията, които преживяват сливенци по време и след въстанието в 1876 г., след разгрома на въстаническата чета на Стоил войвода и през декември 1877 г. в навечерието на освобождението на града.

Летописът на Хаджи Киро стои в основата на разказа на д-р Симеон Табаков за събитията от това време, предадени в неговата история.

За съжаление този оригинален паметник не е достигнал до нас. А това лишава изследователите на сливенската история от възможността да възстановят по-пълно и подробно историческата картина в града през последните две десетилетия на робството.

Несъмнено историческа стойност са имали и Протоколните книги на Сливенската църковно-градска община, изгубени при неизвестни обстоятелства през 60-те години на миналия век. В тях със сигурност са се съдържали факти, свързани с предмета на това изследване, и ако бяха запазени, несъмнено щяха да ни помогнат да осветлим моменти от музейната история на града. Но за съжаление те, както и други ценни паметници, са пропаднали.

Усилията, които сливенци проявяват в навечерието и по време на турското робство да съхранят културното си наследство, родовата и историческата си памет, можем да определим за най-ранни наченки на музейното дело в града.

Към тях следва да отнесем родолюбивото и патриотично дело на ония сливенски граждани, които още преди Освобождението се заемат да издирват и събират документи и други паметници за българската история.

Типичен пример в това отношение е Атанас Дучев /Дукиади/, когото Симеон Табаков определя като първи събирач на старини и първи български археолог и библиограф[9].

Данните за него са оскъдни. За своето време е бил със солидно образование, учил е в Цариград и Атина[10]. Както мнозина сливенци след войната 1828 - 1829 г. се преселва през 1830 г. в Румъния и отсяда в Браила. Тук се жени за Кирана /Кириаки/ Симова , една от учредителките на фонда "Петър Симу" за подпомагане на сливенските училища.Тя е сестра на известните сливенски родолюбци Панайот и Петър Симови[11]. Семейството Симу /Анастасие Симу/ основава в Букурещ Музея Симу, който съществува и до днес. Те вероятно са първите българи, създали частен музей.

Дукиади е един от последователите на Васил Априлов, който откликва на призива му за събиране на историческите "древности". Патриотичните и родолюбивите му чувства го довеждат не веднъж в България. Няколко пъти на собствени разноски идва в родния си град, посещава Жеравна, обикаля Югоизточна България, за да събира древни български паметници.

Кирана /Кириаки/ Симова

Предмет на тази му дейност са стари ръкописи, надписи, черковни книги. Дукиади прави и описания на селища, издирва и записва български песни. Според д-р С.Табаков при едно от посещенията си в Жеравна /1838/ той попада на сандък пълен със стари черковни книги, писани на пергамент[12]. Сред тях се намирали коментарите на Паисиевата история, един екземпляр от които бил от Сливен[13]. По всяка вероятност тези ценни книги са от времето, когато сливенци в навечерието на турското робство ги изнасят в балканските селища.

При завръщането си в Румъния Дукиади отнесъл със себе си и един препис от Хилендарския царственик[14]. Всички тези паметници, описания и фолклорни материали, които събира при посещенията си в България, предава на Васил Априлов в Одеса и на "ученолюбиви във Влашко и Русия", където биват завинаги загубени за българската история. Песните, поселищните сведения, които записва, служат на Априлов и на Раковски за написване на трудовете им[15].

Заслугите на Дукиади за събиране на български паметници са високо оценени от неговите съвременници. В писмото си от 1.XII.1838 г. до Ю.Ив.Венелин, известните родолюбци Васил Априлов и Никола Палаузов покрай другото пишат: "Дай боже всеки българин да е направил колкото него /Дукиади - бел.авт./"[16]. А Раковски, оценявайки родолюбието и патриотизма на Дукиади, му посвещава книжката, която написва в Одеса и издава в Белград /1860/ под заглавие "Кратко разсъждение върху тъмни и лъжовни начала на коих е основана стара повестност всех европейских народов"[17] .

Патриотизмът на Дукиади е бил добре познат на сънародниците му в Румъния. Затова той се ползвал с тяхното уважение и доверие. По тази именно причина след смъртта на д-р Ив. Селимински двамата с Никола Попович са натоварени от Добродетелната дружина да изпълнят неговото завещание. Те съставят опис на всички книги от библиотеката му и заедно с медицински инструменти, апарати, карти и др. ги изпращат в Сливен[18].

Когато в 1874 г. известната сливенска учителка и общественичка Аргира Жечкова посещава Браила, за да набере средства за сливенските училища, не случайно търси подкрепата на Дукиади. Благодарение на неговото съдействие е събрана от живущите тук сливенци значителна сума, която подпомага учебното дело в града[19].

Дукиади има и други заслуги към отечествената история. Събирателната му дейност е повлияла и на други родолюбиви българи да събират старини, свързани с българската история, като известният обществено-политически и културно-просветен деец, възрожденец от Търново Стефан Пенев Ахтар[20].

Идеи, близки или характерни за музейното дело, намираме и във възгледите и дейността на някои видни сливенски възрожденски дейци като д-р Ив. Селимински и д-р Георги Миркович.

Надарен с всестранно развит интелект, д-р Ив. Селимински следи и цени постиженията на своето време. Той посреща с възторг вестта за създаването на Британския музей[21]. Оценявайки ролята на музеите в разширяване на човешкия кръгозор за историята на зараждането на човека, за развитието на природата и природните сили, още през 1860 г. в едно свое писмо до настоятелството на Централното училище в Болград [22] съветва да се създаде към училището сбирка по естествена история.

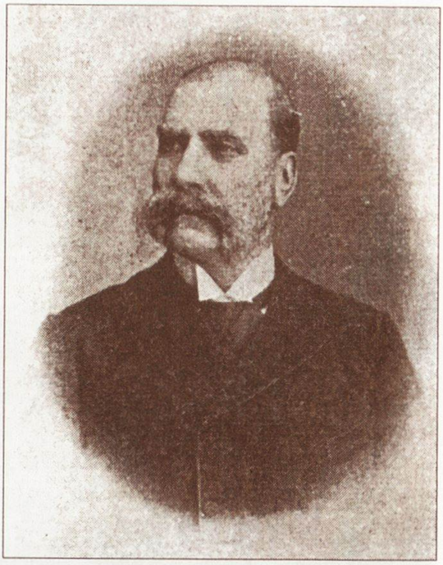

Д-р Георги Миркович

Селимински цени високо ролята на музеите за запазването на културното наследство от миналото. В "Духовното си завещание" от 1864 г. той разпореждал оригиналните му ръкописи да се съхраняват в библиотеката на "отечеството ми Сливен под название ръкописи Сливенски и с убеждението за тяхната научна стойност те да бъдат дарени на бъдещите Народен музей и библиотека, за да останат неотемлен народен имот в род и род"/ вж."Духовно завещание на доктора Ивана Селиминский", Болград,1865,с.4/.

Д-р Иван Селимински е известен като един от първите наши събирачи на ценни образци и на самобитно творчество. Заедно със своя именит съгражданин д-р Георги Миркович радеят за нуждата да се проучат и съберат данни за бита на населението в Сливенския край.

През 1864 г. те публикуват в цариградския вестник "Турция"[23] обявление, в което отправят апел към народа да събира и съхранява онова, което би ни отличавало от другите народи - обичаи, обряди, предания, песни, приказки и др., и предлагат да започне издаването на едно периодическо списание, в което да се поместват подробно издирените етнографски материали. Вероятно поради заболяването на Селимински идеята за списанието не се осъществява.

Когато говорим за приноса на сливенските възрожденци за събирането на български фолклор, следва да откроим и заслугите,които в това отношение има прославеният войвода Панайот Хитов и книгата му "Моето пътуване по Стара планина", издадена през 1872 г. под редакцията на Любен Каравелов. В нея се съдържат значителен брой народни песни събрани от автора, което го нарежда сред пионерите в това дело.

Тази дейност на сливенските възрожденски дейци за събирането на исторически и културни паметници, която определяме като първа проява в музейното дело, няма организиран характер. Тя е по-скоро резултат от родолюбиви чувства, но подготвя основата за следващия етап, в който непосредствено след освобождението на града от турско робство се зараждат първите организирани музейни инициативи, полагат се, а впоследствие и утвърждават, основите на музейното дело в Сливен.

Панайот Хитов

Организираното начало на музейното дело в града се свързва с името на руския учен - естественик д-р Василий Николаевич Радаков и с основания от него на 14 февруари 1878 г. Комитет на Московското етнографско общество в Сливен.

Преди да се спрем на това какво е представлявал този комитет, какви са били неговите задачи и средствата за тяхното постигане, ще се спрем накратко на някои основни моменти от биографията на д-р Радаков, които по-пълно ще осветлят делото му в Сливен.

Д-р Василий Николаевич Радаков

ЧИТАЛИЩНА БИБЛИОТЕКА
"ЗОРА" - СЛИВЕН
инв.№ 864/2010

е роден в 1836 г. Завършил е Московския университет и е с научна степен "доктор по медицина". По време на Руско-турската освободителна война 1877-1878 г. е служил като военен лекар в частите на 11-и армейски корпус на руската армия. Извършвал е антроположки и орнитоложки изследвания в завзетите от руските войски територии. Бил е член на Московското етнографско общество и един от създателите на Московската зоологическа градина /1867/, на Политехническата изложба в Москва /1872/ и на Московския политехнически музей /1872/[24].

Занимавал се е с научна и обществена дейност. Научните му занимания са в областта на орнитологията и антропологията. По време на войната наред с ангажиментите си в армията той извършвал изследвания, свързани с научните му интереси, и изпълнявал задачи, очевидно възложени му от Московското етнографско общество в качеството му на негов член.

Като един от основателите на изложби и институти с музеен характер д-р Радаков е притежавал значителни знания и опит по музейно дело. Идвайки в Сливен с частите на 11-и армейски корпус на руската армия, които в първите месеци на 1878 г. квартируват в града и в някои от околните села, той е трябвало по време на краткия си престой да изпълни стоящите пред него задачи. Затова му помагат знанията и опитът в областта на музейното дело. Те го насочват да ос-

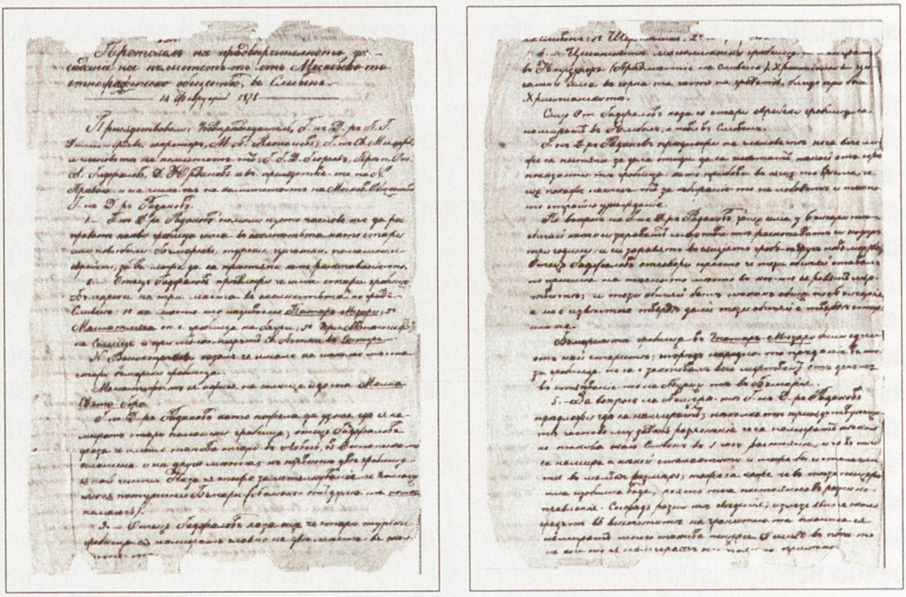

Протокол на Предварителното заседание от 14 февруари 1878 г. на Комитета на Московското етнографско общество в Сливен

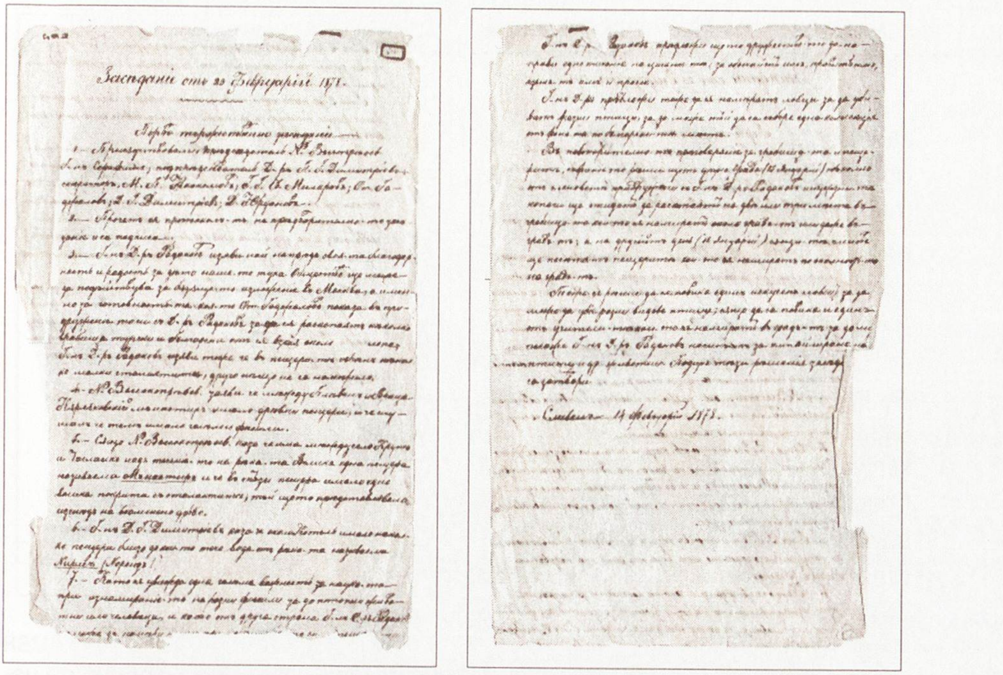

Протокол на първото тържествено заседание от 23 февруари 1878 г.

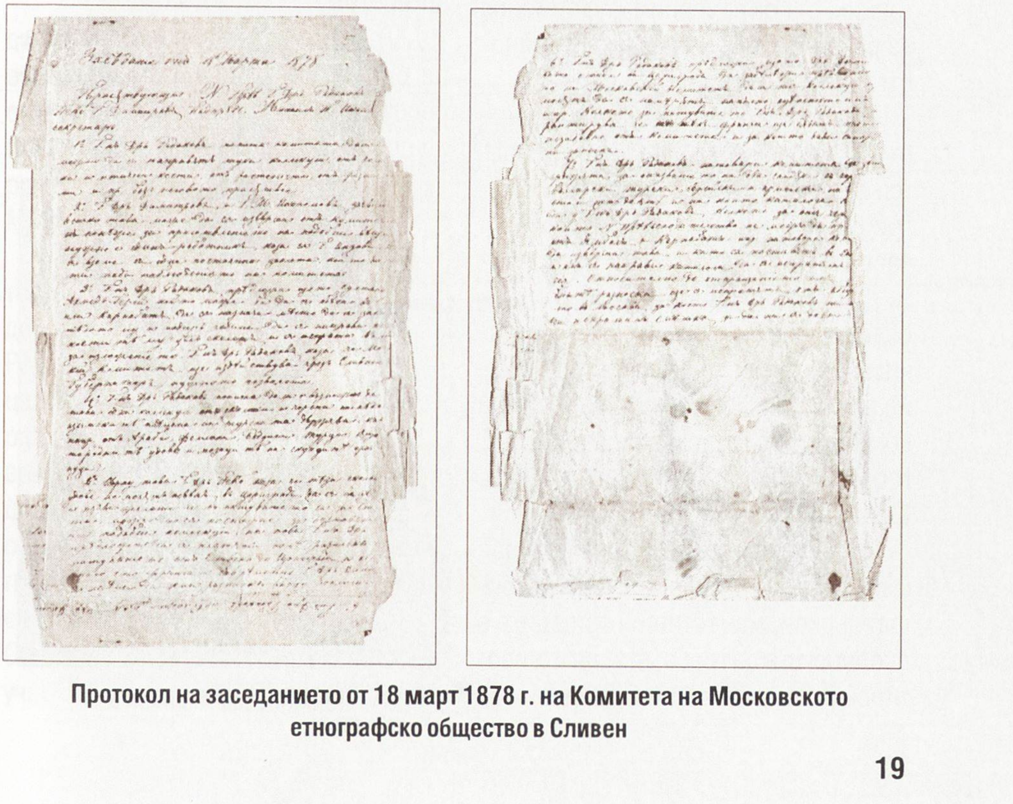

Протокол на заседанието от 18 март 1878 г. на Комитета на Московското етнографско общество в Сливен нове Комитет на Московското етнографско общество в Сливен.

Учредяването на комитета става на 14 февруари 1877 г. по време на Предварителното му заседание. Негови членове са будни, образовани и издигнати в културно отношение граждани от средата на сливенската интелигенция и местното духовенство.

От времето на комитета са запазени три документа, които се съхраняват в Сливенския музей. Те са ръкописни и представляват протоколи на Предварителното заседание от 14 февруари 1878 г.[25], на Първото тържествено заседание от 23 февруари 1878 г.[26] и на заседанието от 18 март 1878 г.[27].

Тези документи са основен източник, от който черпим информация за ръководството, задачите и дейността на комитета.

Първото тържествено заседание от 23 февруари избира за председател на комитета НВПр. Сливенския митрополит Серафим, една достойна и заслужила за историята и гражданите на Сливен личност, за зам.-председател д-р Петко Георгиев /Георгакиев/ Димитров, а за секретар Михаил поп Икономов. Сред членовете на комитета са Светослав Миларов, Г. Д. Георгиев, свещ. Атанас Гаджалов, Д. Юрданов [28] и др.

Целта на комитета е да издирва и изучава останките от стари гробища, църкви, манастири и пещерите в околностите на града, птичия и животинския свят, да събира сведения за произхода, езика, бита и обичаите на циганите[29].

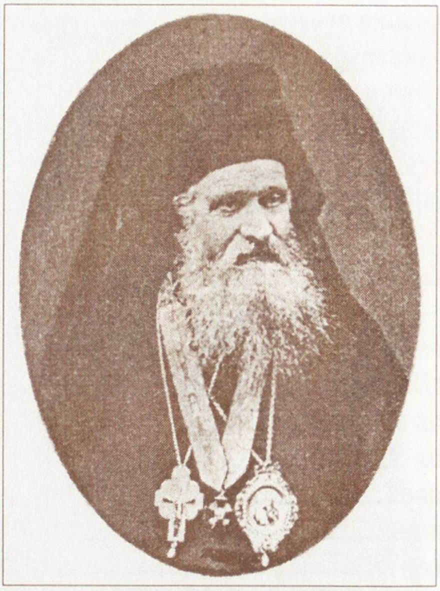

Митрополит Серафим

Това постига като разкопава стари български, турски, помашки, еврейски и цигански гробове, проучва пещерите около Сливен с оглед да се

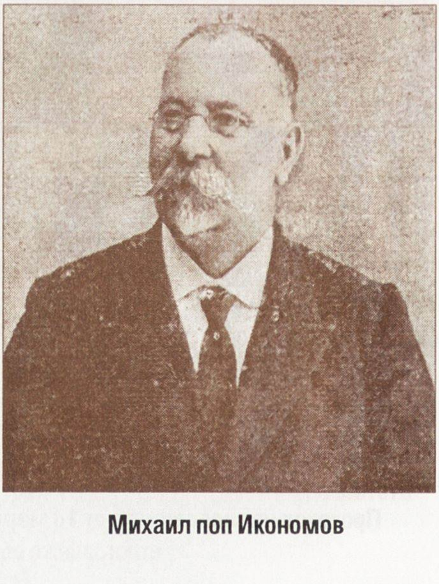

Михаил поп Икономов

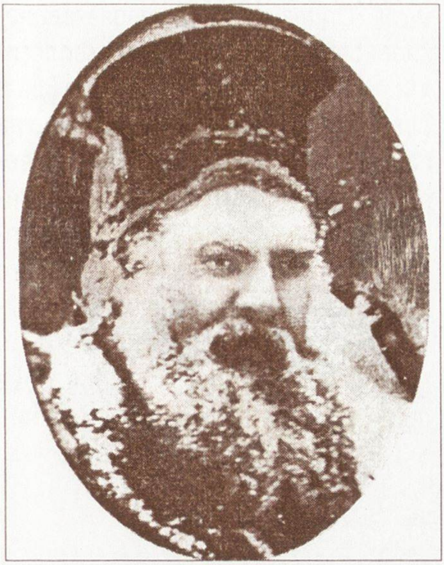

Атанас Гаджалов

намерят вкаменелости и останки от допотопни животни[30].

Събраният материал е трябвало да бъде класифициран по видове, оформен в колекции и изпратен в Русия за участие в предстоящото голямо изложение в Москва, задача вероятно възложена на д-р Радаков от Московското етнографско общество.

След основаването на комитета той разгръща известна дейност. Придружен от някой от членовете му, д-р Радаков посещава със събирателска цел пещерите около града; организират се излети в околностите на Сливен за отстрел на някои видове птици и животни, за да бъдат препарирани; разкопават се стари гробове в града и околностите му, откъдето е събран значителен костен материал. Особено полезен за д-р Радаков е учителят Димитър Инзов, който го придружава при излетите му в околностите на града[31].

Следва да подчертаем, че членовете на комитета се отнасят много сериозно към своите задължения. При осъществяване на дейността си те се ръководят от разбирането, че извършват едно дело, което е "с особена важност за науката" [32].

Поради предстоящото отпътуване за Русия д-р Радаков дава указания на членовете на комитета за бъдещата им работа. Той им обръща особено внимание на скорошната екзекуция на Селим Герай - последен представител на местните султани Гераите. Поставя им задача, след като бъде обесен да обозначат гроба му, след известно време да съберат тленните му останки и ги изпратят в Русия[33].

Доколко Комитетът на Московското етнографско общество е изпълнил предназначението си и докога е съществувал, от документите трудно може да се установи. Но може да се предположи, че след като д-р Радаков напуска Сливен, не по-късно от април-май 1878 г.[34], комитетът наскоро след това е прекратил дейността си, с което се е саморазпуснал.

Въпреки краткото си съществуване, Комитетът на Московското етнографско общество в Сливен има важно значение: с основаването му се полагат основите на музейното дело в града. Той събужда и изгражда в членовете си ново отношение и разбиране за същността и значението на природата и на останките от човека и човешката дейност в миналото, съдейства да се формират у тях известни знания и опит в области и дейности присъщи за музейното дело. С тази си роля **Комитетът на Московското етнографско общество в Сливен с основание може да се определи като първа организирана стъпка на музейното дело в града, а датата 14 февруари 1878 - за негово начало.**

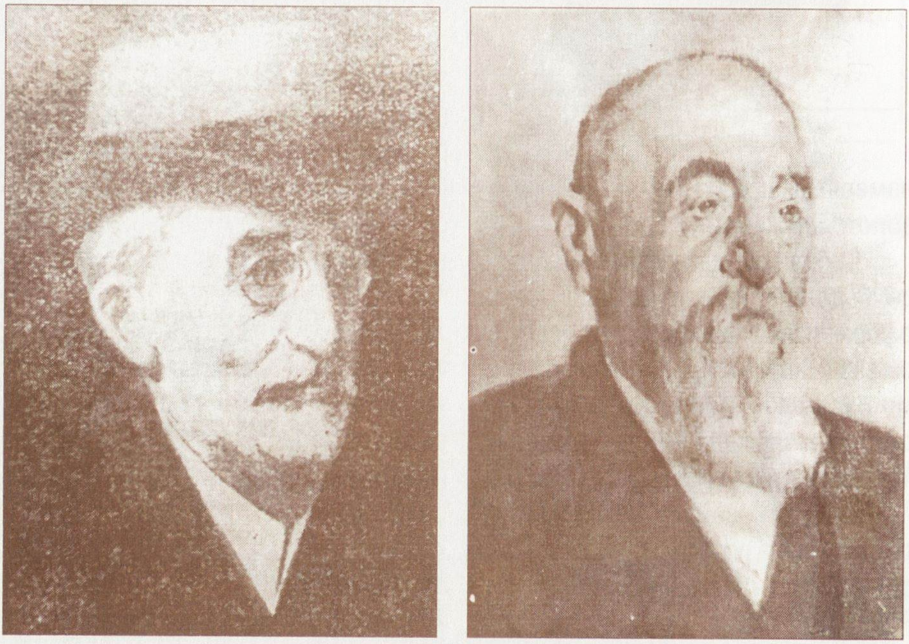

Братята-чехи Хермин и Карел Шкорпил

Няколко години по-късно, в началото на 80-те години на XIX в. се зараждат нови организирани музейни инициативи. Те са свързани с имената на двамата братя-чехи Хермин и Карел Шкорпил. По образование Хермин е естественик, а Карел - математик. Отрано и двамата проявяват наклонност към историята и археологията, което им влечение ги отвежда в България. Тук те се отдават изцяло на науката и музейното дело. Тяхното верую е изучаването, популяризирането и грижата за опазване на уникалното историческо наследство, което стои в основата на цялата им музейна и обществена дейност.

След Габрово и Пловдив пръв през 1880 г. в Сливен идва Хермин. Той постъпва като учител в Сливенската мъжка гимназия, където от 1.IX.1880 г. до 1.IX.1886 г. преподава естествена история[35].

Наред с преподавателската си работа Х. Шкорпил извършва наблюдения върху старините в околностите

Хермин Шкорпил (пъвият седнал отляво надясно) с първите учители в гимназията

на града, като събира археологически материал и си води бележки. Те служат по-късно за написване на научните трудове: "Някои бележки върху археологическите и историческите изследвания в Тракия", Пловдив, /1885 г./, "Спомен за Сливен и манастирите му" /1886/ и др.

В помощ на Хермин при обхожданията му на старините около Сливен са Киро и Николай Топракчиеви, които често го придружават при тези обиколки[36].

Щастие за Сливен е, че Хермин Шкорпил пребивава в града през този най-ранен период от идването му в България. Тук той има възможност да работи за полагане основите на общото им с Карел дело. В основата му лежи грижата за изучаване, опазване и популяризиране на богатото историческо наследство на България. Основно средство за постигане на тази им цел са археологическите дружества и музейните сбирки, които основават в градовете, където учителстват.

Верен на общата идея за опазване на паметниците от миналото, Хермин основава през 1882 г. в Сливен археологическо дружество. Някои автори като варненският музеен и обществен деятел Милко Мирчев и известният в Сливен просветен, обществен и музеен деятел Илия Гудев определят Сливенското археологическо дружество, основано от Х. Шкорпил, за първото археологическо дружество в страната. В статията си "Карел Шкорпил като музеен деятел и общественик" М. Мирчев пише: "След основаването на Първото археологическо дружество в Сливен от Хермин Шкорпил в 1882 г., такива дружества се явили и във Варна, София, Видин, Казанлък, Плевен, Преслав, Търново, Шумен и Разград"[37].

За основаването на археологическото дружество в Сливен в този ранен период от дейността на Х. Шкорпил в България споменава и друг варненски музеен деятел Стоян Андреев. В статията си "Хермин Шкорпил"[38], отпечатана по повод годишнината от смъртта му, той пише: „По това време се основа Сливенското археологическо дружество, започнаха да се основават и другаде такива дружества и Хермин с голяма готовност и внимание отговаряше на всички запитвания как трябва да се изработи устав и други наредби, като се радваше много, че най-после проповядваната от него идея намира вече едно по-широко обществено съдействие навсякъде из страната".

Това сведение на Стоян Андреев потвърждава съществуването на археологическо дружество в Сливен от времето на Хермин Шкорпил и то дава основание да допуснем, че дружеството ще е имало изработен устав, тъй като противното противоречи на принципите на Хермина.

За съжаление от това дружество днес няма запазен нито един документ, което ни лишава от възможността да се запознаем с неговата дейност.

След като обаче знаем какви са били грижите, съпътстващи научната, музейната и обществената дейност на двамата Шкорпиловци и мястото в нея на археологическите дружества, можем да предположим, че целта, с която Хермин основава археологическото дружество в Сливен, е била да подпомогне работата им за съхранение и популяризиране сред сливенските граждани на паметниците от миналото. Както и че сред членовете на дружеството ще са били споменатите граждани Киро и Николай Топракчиеви, които активно подпомагат Хермин в неговото дело.

Що се отнася до това дали Сливенското археологическо дружество е първо в страната, в литературата се е наложило мнението, че първото археологическо дружество в България е основано през май 1878 г. в Търново от управляващия делата на просвещението Марин Дринов[39]. След като Министерството на просвещението забавя утвърждаването на устава му, дружеството се разпаднало. В 1884 г. уставът е утвърден, с което Търновското археологическо дружество се смята за възстановено.

Явно авторите на твърдението, че Сливенското археологическо дружество, основано в 1882 г. от Х. Шкорпил, е първото по рода си в страната, не са били добре осведомени за Търновското археологическо дружество и затова вземат за негово начало 1884 г., т.е. годината, в която то е възстановено. Така че нямаме основание да виним М. Мирчев и Ил. Гудев в липсата на обективност и пристрастност.

В случая по-важното е, че в зората на епохата, когато се зараждат археологическите дружества в страната, в Сливен Х. Шкорпил поставя основите на едно от първите археологически дружества , което със своята дейност посажда в сливенското гражданство уважение и ново отношение към културно-историческото наследство и издига грижата за неговото опазване. А тъкмо това чувство и отговорност лежат в основата на зародилите се по-късно нови музейни инициативи.

Докога е просъществувало археологическото дружество в Сливен не може с точност да се отговори. Най-вероятно наскоро след като Хермин Шкорпил напуска града през септември 1886 г., то се е саморазпуснало.

Освен като основател на археологическото дружество името на Х. Шкорпил е свързано и с друго важно - основаването на първата музейна сбирка в Сливен /1883/ при Сливенската мъжка гимназия.

За намерението му да основе такава сбирка съобщава известният сливенски културен, читалищен и обществен деятел Георги Гюлмезов. В статията си "История на туризма в Сливен"[40] той пише: "Като преподавател по естествени науки у него (Х. Шкорпил - бел.авт.) се поражда амбицията да се създаде и уреди сбирка по естествена история". Сведението е лаконично, но очевидно влечението на Хермин Шкорпил към историята и археологията и събраният по време на обхожданията му на старините в околностите на Сливен обилен материал, довеждат до промяна на първоначалното му намерение и вместо по естествена история, той основава нумизматична и археологическа сбирка.

Важен източник на информация за тази първа музейна сбирка в Сливен е речта на Хермин и Карел Шкорпил, произнесена на 29.VI.1921 г. по случай 20-годишнината от основаването на Варненското археологическо дружество. В бел.2 към тази реч е записано следното: "Преди 38 години учредихме една сбирка от монети при мъжката гимназия в Сливен и преди 18 години при мъжката гимназия в Русе"[41].

Информацията е поднесена в множествено число от името на двамата, което е обикновена тяхна практика. Като се има предвид, че речта е произнесена през 1921 г., излиза че сбирката при гимназията в Сливен е основана в 1883 г. А това означава, че неин основател е Хермин, а не Карел, както се смяташе досега, тъй като последният идва в Сливен през 1886 г.

Че основател на сбирката е Хермин Шкорпил, се потвърждава и от едно писмо с дата 28.II.1932 г. от Карел до тревненския учител и общественик Богомил Христов Даскалов. В отговор на негово запитване за Х.

Шкорпил, наред с биографичните данни за брат си, Карел съобщава следното: "В България е дошъл в 1880 г. В Габрово е бил шест месеца, за да учи български език, после учителствувал в Пловдив, Сливен, София, Русе, Варна. Основал музей в Сливен и Русе"[42].

За съществуване на музейна сбирка при Мъжката гимназия в Сливен през 1884 г. споменава варненският музеен деятел Стоян Андреев. Позовавайки се на съобщените му от Карел Шкорпил данни за дейността на Хермин, той пише: "Още в 1887 г. - третата година от неговото (на Хермин - бел.авт.) престояване в България, той успява да основе музей в Сливен, който бързо започва да се развива, обаче след заминаването на Хермина от този град, въодушевлението сред гражданството отслабва, интереса постепенно замира и сбирката - музей се забравя"[43].

Ако приемем това сведение за достоверно и след като знаем, че Х. Шкорпил идва в България през 1880 г., то тогава става ясно, че сбирката при гимназията е основана в 1883 г., тъй като третата година от идването му в България е точно тази година.

Данни за музейната сбирка при Сливенската мъжка гимназия се съдържат и в годишния отчет на гимназията за учебната 1884/1885 г. В него се посочва, че нумизматическата сбирка брои до края на 1884/1885 г. 248 монети /155 медни, 81 сребърни и 12 бронзови/ и че тя има дарители и на други предмети като Стефан Стефанов, дарил 60 турски, римски и византийски монети, Ранков учител от Жеравна - една монета, Ст. Златаров - една желязна статуйка, Иван Христов - един пръстен[44] и т.н.

Тези данни са макар и косвено доказателство, че сбирката е основана в 1883 г., тъй като за да може тя да разполага с такъв фонд от монети и други старинни предмети, а още повече да има и дарители /въпреки че част от тях са ученици/, за това е нужно време, през което да добие гражданственост и подкрепа.

Докога сбирката-музей съществува, поради липса на документи с категоричност не може да се каже. Ст. Андреев твърди, че след като Хермин напуща града, сбирката-музей се забравя. С други думи щом Х. Шкорпил напуща Сливен през септември 1886 г., през 1887 г. тя на практика престава да съществува.

Но след като знаем с каква енергия, труд и последователност двамата Шкорпиловци градят и отстояват своето дело и мястото, което отреждат в него на музейните сбирки, трудно е да приемем твърдението на Андреев за съдбата на сбирката. Не ще и съмнение, че след като Карел идва още през следващата 1886/1887 учебна година в Сливен, в същото учебно заведение, в което преди това брат му Хермин преподава, ще се заинтересува от сбирката и че една от първите му грижи би била по-нататъшното й утвърждаване и попълване с нови експонати. В този смисъл достоверността на твърдението на Андреев, че сбирката бива забравена, можем да отнесем по-скоро към времето на заминаването на Карел от Сливен,т.е. след 1888 г. Тогава именно, оставена без всякакви грижи, тя западa, а нейните предмети биват разпръснати и по-голямата част от тях погубени. Не случайно известният сливенски художник и общински съветник Д. Добрев отнася времето на основаването на музея в Сливен към 1887 - 1888 г.[45], което единствено говори затова, че когато Карел пребивава в Сливен, сбирката-музей съществува.

И така, след като Хермин напуска града, в Сливенската мъжка гимназия през учебната 1886/1887 г.[46] като преподавател по математика и физика идва брат му Карел. Обичайна практика на двамата братя била, там където преди това учителствува единият от тях, след него в същото учебно заведение да преподава другият. Тя им давала възможност изследванията на единия в областта на естествените науки, т.е. на Хермина, да бъдат продължени от Карел в областта на историята и археологията. Също като брат си, ръководен от общите им цели, Карел през цялото си свободно време в почивните дни и през ваканциите обикалял крепостите, за да събира археологически материали и да осъществява тези си проучвания. Естествено е събраните материали, ако не всичките, да са попълвали сбирката при гимназията.

Наред с научната си работа Карел извършвал активна обществена и музейна дейност. Тя е била свързана главно с общата им грижа за опазване на паметниците от миналото. Археологическото дружество, което Хермин основал преди това, след напущането му на града и поради ограничената си обществена основа престанало да съществува. За да бъде успешна работата на Карел за опазване на паметниците от миналото и тяхното популяризиране, той се нуждаел от ново дружество със същия предмет на дейност. Имайки предвид опита на брат си Карел си поставя за цел да изгради едно ново Археологическо дружество, което да има широка обществена подкрепа. Затова той установява контакти с будни представители на сливенската интелигенция и на духовенството. Така се сближава с учителя по история в гимназията Илия Гудев. В резултат на това общение, което почива на общите им интереси, се полага началото на Историко-географско-археологическо / Научно/ дружество. Самото му учредяване е станало на 27 януари 1888 г. в Класното девическо училище.

За учредяване на дружеството са отправени покани до будни граждани[47] с интерес към старините, до окръжния управител в Сливен[48], до градския кмет Спас Кожухаров и общинската управа[49]. Поканите са с дата 25 януари 1888 г. и са подписани от председателя на Привременното настоя-

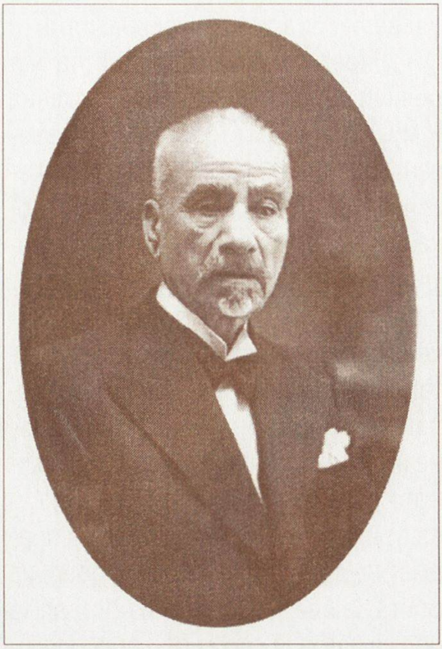

Илия Гудев

телство свещ. Атанас Гаджалов и от секретаря му Илия Гудев. В тях се известява; "В сряда на 27 януари в 2 ч. след обяд на заседание в Класното училище, Привременното настоятелство ще предложи на събранието проект за съставяне на едно научно дружество, което да има за цел „изучаването на Сливенски окръг във всяко едно отношение". Така формулирана целта на дружеството заляга и в неговия Проекто-устав[50]. Сбирката в Класното училище обсъжда два основни документа: Проекто-устава на дружеството и Инструкция за събирането на археологически, исторически и географски материали[51]. От тяхното съдържание личи водещата роля на К. Шкорпил и на Гудев при със-

Класното девическо училище

тавянето им. За председател на дружеството е избран К. Шкорпил, а в състава му влизат Илия Гудев, д-р Георги Кожухаров, Димитър Мишев, Иван Мавров, Юрдан Божилов, Михаил поп Икономов, Ганчо Кираджиев, свещ. Атанас Гаджалов и др.[52].

В Проекто-устава са записани и средствата, които дружеството ще използва за постигане на своята цел: разкопаване на гробища, пътища, църкви и могили за разкриване на старини; изучаване на поселища и градища; събиране на растения, насекоми, фотографии на всички костюми в окръга, на песни, приказки, предания,

д-р Георги Кожухаров

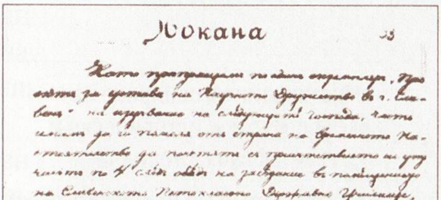

Покана

Д-р Кожухаровъ
[illegible]
Ап. Серг. Ивановъ
П. Миновъ
С. Маловъ
Лафчиевъ
Богдановъ
К. Шкорпилъ
М. Икономовъ
Д. Цухлевъ
Ю. Божиловъ
П. Шишковъ
[illegible]
Апосталовски
Д. Стойновъ
[illegible]

Покана за участие в обсъждане на Проекто-устава на Научното дружество, 10 февруари 1888 г.

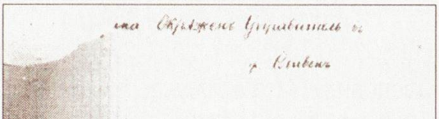

На Окръжни Управитель въ
г. Сливенъ

Уважаемий Господине!

Съ настоящето честь имаме да Ви поканиме да присѫтствувате въ Среда на 4 т. м. въ 2 ч. следъ обѣдъ на заседание въ помещението на Класното Дѣвическо Училище, дѣто привременното настоятелство ще предложи на събранието проектъ за оставление на едно научно дружество, което да има за цѣль изучванието на Сливенский окрѫгъ въ всѣко едно отношение.

Като се надѣваме въ Васъ Уважаемий Господине, че няма да откажете съ присѫтствието си оставаме съ почитание

Председатель на привременното настоятелство
Секретарь М. Гудевъ

Сливенъ 25 Януарий

Покана до окр. управител в Сливен за участие в заседание за обсъждане на Проекто-устава на Научното дружество

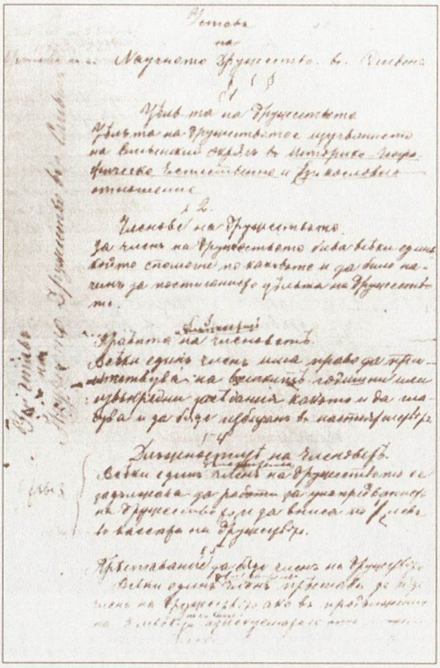

Устав на Научното дружество

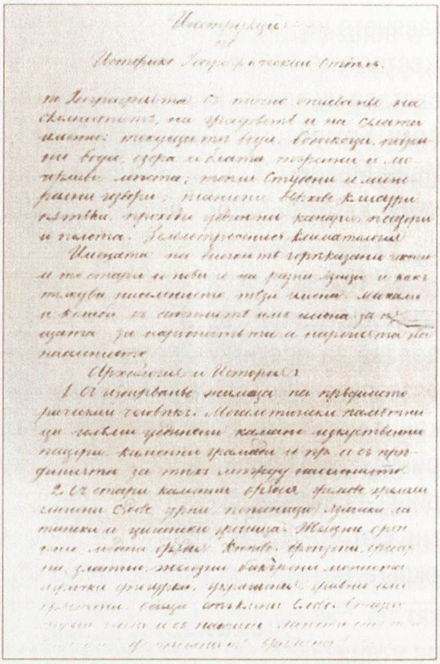

Инструкция за събиране на археологически, исторически и географски материали

пословици, гатанки, суеверия, баяния, вярвания, стари обичаи, празнувания; провеждане на научни експедиции; основаване на окръжен музей в Сотиря, където да се съхраняват всички сбирки на дружеството, освен по естествена история, които ще се пазят в гимназията.

Оскъдният архивен материал и отдалечеността във времето, когато дружеството е основано и работи, ни лишават от възможността да добием по-точна представа за неговата дейност. Лаконични сведения намираме в статията на Васил Димитров "Една беседа с дядо Илия Гудев"[53]. От разказа на Гудев личи, че той в качеството си на окръжен училищен инспектор, наред със служебните си задължения през време на командировките си в селищата на окръга, е вършел и работа на дружеството, като е откупвал монети и други старинни предмети от местните жители. В потвърждение на това е бележникът на Гудев от 1888 г., в който си е водил бележки за всяко посетено от него селище. Карел Шкорпил пък предприемал обхождания за издирване и събиране на старини. За дейността си и двамата своевременно изготвяли отчети пред дружеството.

Въпреки амбициозните цели, които Научното дружество си поставя, то не е просъществувало задълго. Причината затова, която Илия Гудев посочва е, че "у нас понятията за исторически ценности бяха несериозни"[54]. В това определение прозира горчивото му разочарование от колеги, които, за да си направят неуместни шеги, му давали съвременни животински кости, за да определи от коя епоха са. Надали обаче това обстоятелство ще е било най-важното от причините, довели до разпад в дейността на дружеството, а оттам и до неговото саморазпускане. Друга много по-важна причина е, че с приключването на учебната 1887/1888 г. Карел Шкорпил напуска града, с което Научното дружество губи не само своя председател, но и най-добре подготвения си в научно отношение и най-деятелен свой член, който го е тласкал непрестанно напред.

Хермин Шкорпил, макар и отдавна напуснал Сливен, следи внимателно дейността на Научното дружество. След оставането му без председател се обръща с писмо от 9.XI.1888 г. до Илия Гудев, като го съветва какво да се направи, за да не се стигне до саморазтуряне на дружеството: "Работете за Вашето археологическо дружество до гдето председателят Ви (К. Шкорпил - бел.авт.) е в София. Другояче дружеството Ви е на пропадане, както виждам. Направете едно събрание и без председателя и упълномощете го да направи потребното"[55].

Усилията на Гудев да спаси дружеството обаче остават напразни, тъй като на практика то било вече престанало да съществува.

През лятото на 1888 г. Карел Шкорпил е командирован от Дирекцията на просвещението в София със задача да разкрие и изследва старохристиянския и средновековния некропол в столицата около църквата "Св. София". От Сливен по негова лична молба се премества във Варна, с цел да се запознае и с географската и историческата карта на Североизточна България. Тук основава в 1901 г. Варненското археологическо дружество и музейна сбирка, с която се поставя началото на Варненския музей.

След като напуска Сливен,той не прекъсва тукашните си връзки и следи за открити старини. Оживена кореспонденция с него поддържа сливенският гражданин Димитър С. Кукумявков, който го информира за такива открития. В писмата си до Шкор-

Димитър Кукумявков

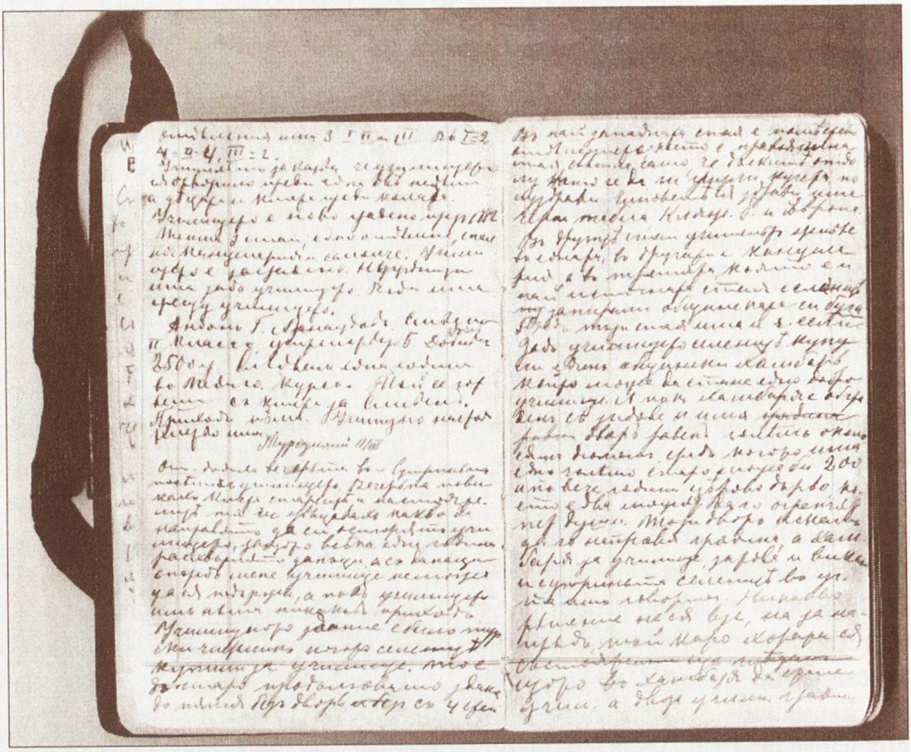

Бележникът на Илия Гудев, който се съхранява в Сливенския музей

пил той му съобщава за находки от сребърни и бронзови монети и други археологически предмети, намерени в големите могили до Коруча, в могилите южно от Сливен до строящото се тогава Ямболско шосе, в местността"Девичково" и при "Змеевите дупки"[56].

Поради липсата на музей в Сливен по това време, археологическите материали са изпращани в Народния музей в София. Затова свидетелстват писмата от неговия директор В. Добруски до Д. Кукумявков и от Дирекцията на народното просвещение, в които се изказва благодарност за изпратените материали. Писмата се съхраняват в РИМ - Сливен под инв. ВД № 452 В.

Сливен с признателност пази спомена за Шкорпиловци. В писмо на Дружеството за икономическо повдигане на гр. Сливен и околията му , чийто председател е Илия Гудев, до К. Шкорпил от 28.I.1928 г. му се известява, че по случай 50 г. от Освобождението на Сливен се изработва филм, в който освен тържеството ще бъдат включени забележителности на града, по-хубави здания и заведения, както и ликовете на видни личности, допринесли за културното, икономическото или историческото повдигане на града[57]. По-нататък се казва, че Сливен пази най-добри спомени за Карел и Хермин Шкорпил, които са допринесли за града в културно и научно отношение. В друго писмо на Ил. Гудев от 28.IX.с.г. се отправя молба до К. Шкорпил от името на дружеството да изпрати лика си, за да бъде включен във филма.

Ако се върнем десет години назад към времето на Комитета на Московското етнографско общество в Сливен, основан през 1878 г. от д-р Радаков, и се опитаме да направим съпоставка между него и Научното дружество от 1888 г., намираме известни прилики. Те са главно в средствата, които използват в дейността си за постигане на своите цели. И при Комитета на д-р Радаков, и при Научното дружество са използвани едни и същи или сходни средства като разкопаване на гробища, манастири, изучаване на пещери, издирване и запазване на останки от допотопни животни, провеждане на екскурзии с научна цел и т.н. Тези прилики говорят, че между тях съществува известна приемственост, което може да се обясни с обстоятелството, че в Научното дружество участват бивши членове на Комитета на Московското етнографско общество като Михаил поп Икономов, свещ. Атанас Гаджалов и др. Те са носители на идеите на Комитета и без съмнение са повлияли при съставянето на Проекто-устава на Научното дружество от 1888 г.

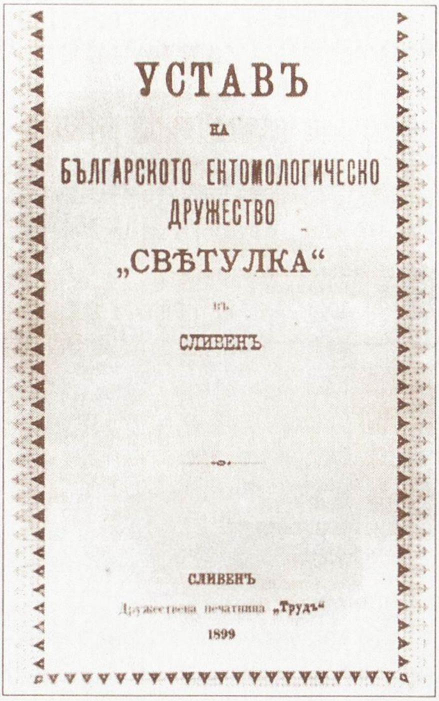

УСТАВЪ
НА
БЪЛГАРСКОТО ЕНТОМОЛОГИЧЕСКО
ДРУЖЕСТВО
„СВѢТУЛКА"
ВЪ
СЛИВЕНЪ

СЛИВЕНЪ
Дружествена печатница „Трудъ"
1899

След като Научното дружество, основано от Карел Шкорпил и Илия Гудев, престава да съществува, през първото десетилетие на XX век до 20-те години настъпва известен застой в музейното дело. Основна причина затова са войните, които води България и които парализират целия обществен живот.

БНЧ "Зора" - духовният център, около който се зараждат почти всички културни инициативи в града, през този период ограничава дейността си и има за основна грижа да опазва читалищните имоти и да подпомага семействата на фронтоваците - негови членове.

И все пак архивните документи от това време насочват вниманието ни към макар и ограничен по брой инициативи с музеен характер.

През 1899 г. учителят по естествена история в Сливенската гимназия Христо Пигулев основава Ученическо ентомологическо дружество "Светулка". Той е негов председател, касиер-деловодител е известният сливенски общественик и читалищен деятел, автор на исторически изследвания Атанас Николов и завеждащ сбирката на дружеството П. А. Цанев[58].

Според устава си дружеството е имало следните цели:

1/ изучаване на българската насекомна фауна,

2/ съставяне на ентомологически /приридонаучен/ музей,

3/ популяризиране на ентомологически познания.

Тези свои цели то постига, като събира местен материал от насекомната фауна, урежда сказки, изложения на събрания материал и чрез свой печатен орган - сп."Светулка"[59], което излиза за пръв път на 13 февруари 1899 г. Дружеството има свой печат, който е елипсовиден по края с надпис "Българско ентомологическо дружество - Сливен", в средата е изписано името на дружеството "Светулка", а под него стои графично изображение на насекомото.

Поради ранната смърт на Христо Пигулев Ентомологическото дружество "Светулка" просъществува само две години - от 1899 до 1900 г.

През 1900 г. се провеждат археологически разкопки на открита църква край с. Сотиря, които се финансират със средства отпуснати от Министерството на просвещението. Разкопките започват на 3.VII.с.г. и се ръководят от учителите от Сливенската мъжка гимназия Трифон Дечев, Желю Димов и Никола Спасов[60]. При липсата по това време на изградени музеи обичайна практика е разкопките да се извършват от учители.

По смисъла на действащото тогава в България законодателство[61] всички материали и старинни предмети, където и да се намират те, принадлежат на държавата. Новооткритите паметници се описват и предават на Министерството на просвещението[62]. Липсват данни за открити археологически предмети при разкопките край с. Сотиря, които да са били предадени в Министерството на просвещението.

Първата следвоенна инициатива в музейното дело в Сливен се заражда през 1922 г. Тя принадлежи на Илия Гудев, който предприема стъпки за възстановяване на Археологическото дружество от времето на Шкорпил. В писмото си до К. Шкорпил с дата 4.IX. 1922 г. той така изтъква главния мотив, да се заеме с това дело: "В околностите на Сливен има доста основи на старовременни постройки, които зоват енергически дейци, за да ги разгърнат и прочетат миналото им"[63]. И отправя молба до К. Шкорпил, да му изпрати устава на Варненското археологическо дружество, който да му послужи за основа при съставяне устава на Сливенското дружество.

В цитираното писмо впечатлява един съществен момент, който трябва да бъде уточнен. А той е, че при първоначален прочит, то като че ли оставя усещането, че Илия Гудев отнася основаването на Сливенското археологическо дружество не към Хермин Шкорпил, а към брат му Карел, т.е не към 1882 г., а към един по-късен етап. "Преди тридесет и повече години, когато бяхте в Сливен - пише в писмото си Гудев до Карел, - основахте Първото археологическо дружество в България. С Вашето заминаване от града дружеството престана да съществува..." Внимателният прочит на писмото разсейва това първо усещане. Гудев, който е един от главните участници в културните и обществените процеси в града, е добре осведомен за приноса на двамата братя към историята и културата на Сливен. Той добре е знаел, че тяхното дело е общо и неделимо. Затова следва да приемем, че изграждането на Сливенското археологическо дружество Гудев отнася персонално не към Карел, а към двамата Шкорпиловци. В противен случай той не би определил времето на създаването му "преди тридесет и повече години", а би посочил конкретна дата или визирал името на Карел.

Оценявайки обществената полза от археологическите дружества, Ил. Гудев насочва усилия към възстановяването на Сливенското археологическо дружество, за да стане факт, отразен с протокол № 1 от 31 юни 1923 г.[64]. Уставът на дружеството е утвърден със Заповед № ИО - 8009 / 26.XII.1923 г. на Министерството на просвещението и отпечатан през 1924 г. в Печатница и книжарница Д. П. Костов в Сливен[65]. **Следователно, когато говорим за Сливенското археологическо дружество, следва да имаме предвид, че то е основано в 1882 г. от Хермин Шкорпил, а не както се смяташе досега в 1924 г., когато се отпечатва уставът на възстановеното предната година археологическо дружество.**

Според чл.1 на Устава Дружеството има за цел "да издирва, съхранява и изучава паметниците от миналото в границите на Сливенска околия и да буди интерес у народа". То се ръководи от комитет, който се избира на годишно събрание чрез тай-

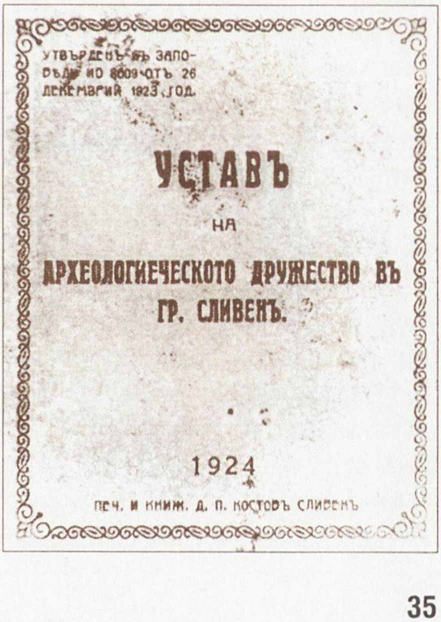

УТВЪРДЕНЪ СЪ ЗАПО-
ВѢДЬ № 8009 ОТЪ 26
ДЕКЕМВРИЙ 1923 ГОД.

УСТАВЪ
НА
АРХЕОЛОГИЧЕСКОТО ДРУЖЕСТВО ВЪ
ГР. СЛИВЕНЪ.

1924

ПЕЧ. И КНИЖ. Д. П. КОСТОВЪ СЛИВЕНЪ

но гласуване. Комитетът се състои от осем членове: председател, подпредседател, касиер, деловодител, уредник и трима съветници /чл.15/. Учредителното събрание избира за председател учителя по история в мъжката гимназия Георги Божков, за подпредседател Илия Гудев, касиер Стефан Петров, секретар Ст.Танева, уредник Зафирка Димитрова и съветници: Георги Гюлмезов, Милка Георгиева и Мария Рубева[66].

Археологическото дружество постига целта си, като основава три отдела: Археолого-исторически, Географско-природен, Етнографски и отделни секции от ученици при Мъжката гимназия /чл.19/. То предприема разкопки и научни екскурзии за изучаване на старините, грижи се за събиране и запазване на паметници от миналото и природни забележителности, урежда сказки, влиза в споразумение с властите за съдействие, завързва отношения с външни и вътрешни лица и дружества, насърчава и награждава лица, които му помагат за откриване на паметници, занимава се с туристика, фотографиране и изследване в Сливенска околия, следи да не се изнасят от частни лица предмети с антична стойност, откупува предмети с музейно значение, дава гласност за дейността си чрез годишни отчети и публикации /чл.2/.

В чл.3 се посочва, че всички старини от дружеството се пазят при музея на Сливенското читалище "Зора" под контрола на музеен комитет и от уредник, избран на редовно събрание на дружеството. Археологическото дружество е имало свой печат с кръгла форма и надпис "Археологическо дружество", в средата - "Сливен" /чл.21/.

След възстановяването си дружеството развива активна дейност: провежда разкопки, устройва сказки, негови членове публикуват статии в местния печат по въпроси на историческото минало, организира утра, лекции и т.н. То поддържа отношения с други археологически дружества в страната, каквото е например Варненското с председател К. Шкорпил[67].

През 1926 г. по инициатива на Пловдивското археологическо дружество се пристъпва към създаване на Съюз на археологическите дружества в България /САДБ/. С окръжно № 44 / 2.VI.1926 г. то отправя покани до археологическите дружества в страната за свикване на учредителен конгрес. Покана е изпратена и до археологическото дружество в Сливен.

На 18 юли 1926 г. в Шумен се провежда Първият конгрес на археологическите дружества в България[68]. В работата му като делегати участват проф. Гавраил Кацаров, проф. Васил Златарски, проф. Б. Цонев и Рафаил Попов от Българския археологически институт, представители на 22 археологически дружества в страната с 42 делегати от Варна, Пловдив, Шумен, Разград, Преслав, Пазарджик, Габрово, Казанлък, Плевен, Ловеч, Русе, Мадара, Дупница, Велико Търново, Стара Загора, Бургас, Абоба и Ямбол. Сливенското археологическо дружество не изпраща свой представител, но от негово име и от името на Сливенското народно читалище "Зора" е изпратена поздравителна телеграма, в която се изразява съпричастност и подкрепа на конгреса[69].

Конгресът е открит със слово на председателя на Варненското археологическо дружество Карел Шкорпил. След двудневна работа делегатите решават да бъде учреден Съюз на археологическите дружества в България, като приемат и неговия устав.

Според чл.1 на Устава Съюзът се основава с цел да работи за развоя и напредъка на археологическото, етнографското и фолклорното дело в страната, да обединява отделните археологически и исторически дружества, да съгласува дейността им и да развива тяхната взаимопомощ. Конгресът избира управителен съвет на Съюза в състав: Карел Шкорпил - председател, Б. Дякович /Пловдивско археологическо дружество/, Иван Моллов /Шуменско арх. дружество/, Атанас Кожухаров /Старозагорско арх. дружество/ и д-р Александър Пеев /Пловдивско арх. дружество/.

На 12 октомври 1926 г. Съюзът на археологическите дружества в България изпраща Окръжно № 4 до дружествените си членове. Окръжното е изпратено и до Сливенското археологическо дружество. В него се посочва, че Съюзът е вече учреден и има свой устав, ръководен орган и че Сливенското археологическо дружество може да се счита за негов член[70]. Изпращат му се 10 екземпляра от Устава, като се препоръчва в най-скоро време да свика извънредно общо събрание на дружествените си членове, за да ги запознае с Устава и значението на Съюза на археологическите дружества в България за издирването, събирането и запазването на старините. Освен това Съюзът изисква от САД /Сливенското археологическо дружество/ да му изпрати състава на настоятелството си, на контролната комисия , а също и броя на дружествените си членове. Препоръчва му да организира през зимния сезон няколко публични лекции на теми из областта на археологията и древната история, за да приобщи гражданството към целите на дружеството, към неговата културна и народополезна дейност.

Предвид указанията на САДБ, в началото на 1927 г. Сливенското археологическо дружество отправя молба до настоятелството на БНЧ "Зора" да му предостави остатъка от миналогодишния си бюджет на читалищния музей като помощ за извършване на разкопки. На 12.II.1927 г. читалищното настоятелство разглежда молбата на Археологическото дружество и решава да отпусне исканите средства, като поставя условие "намерените по време на разкопките находки да останат за музея“[71].

От архивния материал е невъзможно да установим на кой от археологическите обекти дружеството е провело разкопки. Въз основа на непълните данни от първата инвентарна книга на музея при БНЧ "Зора" може да се предположи, че са на могилата при Сливенските гробища. Сред откритите и заведени в инвентарната книга находки са "два броя свещници от V в.пр.н.е., 8 бр. различни стрели" и други древни предмети.

Дейността на дружеството обаче не е достатъчно активна и това става причина по инициатива на настоятелството и на група учители да се свика годишно събрание. За целта е отправена покана с дата 28.X.1927 г. до дружествените членове и до "желаещите, които имат при сърце идеите на дружеството да присъстват на годишното събрание, което се насрочва за вторник, 1.XI.1927 г., в учителската стая в мъжката гимназия в 3 ч. след обяд"[72]. Дневният ред на събранието е:

1/ отчет за годишната дейност на дружеството,

2/ бъдещата работа на дружеството,

3/ избор на ново настоятелство на дружеството.

Конкретната причина за свикване на събранието е, че "дружеството не проявява оня живот и не играе онази роля, за която то се създава". Поканата е отправена до 33-ма членове на дружеството и сливенски граждани, негови симпатизанти[73]. За съжаление неизвестни обстоятелства са ни лишили от архива на Археологическото дружество и не знаем какви решения е взело събранието, мерките за подобряване дейността на дружеството, щом като незадоволителната му работа става причина то да се свика, дали и как са били приложени. По всяка вероятност тъкмо на това събрание се е решило дружеството да се именува "Братя Шкорпил", като признание за заслугите им в изучаването на историческото минало и опазването на старините на Сливен и околностите му.

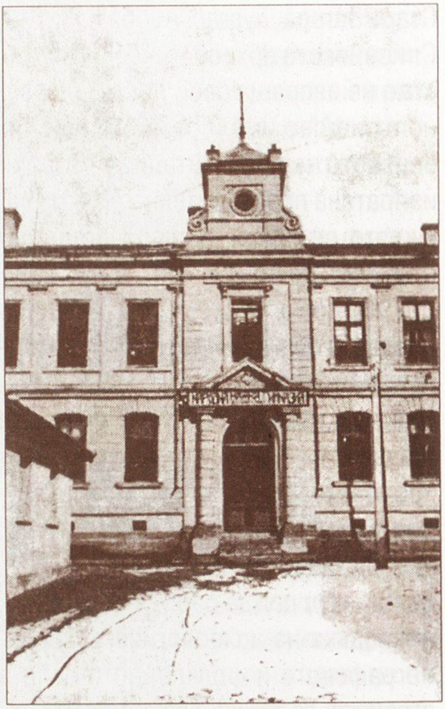

Сградата на Сливенската мъжка гимназия

С оглед активизиране дейността на Археологическото дружество и за постигане на неговите цели, учителят по история и член на Археологическото дружество Захари Измирев разгръща активна работа предимно сред учениците на Сливенската мъжка гимназия. Той основава на 2.XII.1933 г. Ученическо историко-археологическо дружество "Хан Омуртаг" като секция към гражданското археологическо дружество "Братя Шкорпил"[74]. Според данните в юбилейния сборник на гимназия "Д. П. Чинтулов", то е брояло 153 члена[75] и е имало за цел да извършва разкопки из околностите на града и да запазва старините. Девизът му е бил: "Чрез миналото, към бъдещето" [76]. /Дейността на това ученическо дружество ще бъде разгледана в раздела за читалищния музей./

Атанас Бъчваров

Отделно от Археологическото дружество през 1927/1928 г. в Сливен се създава и Природо-научно дружество, основано към Мъжката гимназия от учителя по естествена история Атанас Бъчваров[77]. Целта му е да изучава природата чрез екскурзии, излети, четене на реферати и събиране на ценни находки из живата и мъртвата природа[78].

Това дружество провежда излети из околностите на града, до с. Горно Александрово като събира медна руда cuprit, до с. Сотиря с цел да изследва нагъването на земните пластове, речните образувания, флората и вкаменелостите.

През 1927 г. настоятелството на БНЧ "Зора" назначава за първи нещатен уредник на читалищния музей учителя по история от Сливенската мъжка гимназия Захари Измирев. Оттогава за един близо 20-годишен период името му се свързва с повечето от инициативите, които се зараждат в музейното дело в Сливен. (Тези инициативи ще разгледаме успоредно с развитието на музея при БНЧ "Зора" в глава втора.)

ИСТОРИЧЕСКИ И БИБЛИОГРАФСКИ БЕЛЕЖКИ

1. Шкорпил, Х. и К. Някои бележки върху археологическите и историческите изследвания в Тракия. Пловдив, 1885,с.72.

2. Табаков, С. Опит за история на гр. Сливен, 1924, т.2, с.370; т.1, изд. С., 1986, с.153.

3. Табаков, С. Цит. съч. т.2, с.370.

4. Априлов, В. Съчинения, Български писател. С., 1968, с.292-294.

5. Юбилеен сб. на БНЧ "Зора" в Сливен. С., 1910, с.45.

6. Табаков, С. Цит. съч. т.2, 1924, с.318-319.

7. Библиотека д-р Иван Селимински, С., 1904, кн.I, с.87.

8. Табаков, С. Цит. съч. т.2, 1924, с.257; Парпулов, Д. Хаджи Киро - Табака, бащата на д-р Симеон Табаков, в."Сливенско дело", бр.90/30.VIII.1968.

9. Табаков, С. Цит. съч. т.1. С., 1986, с. 412; т. 2. С., 2002, с.166, 361.

10. Табаков С. Цит. съч. т.2. С., 2002, с.166.

11. Пак там, с. 549 .

12. Априлов, В. Цит. съч., с. 293.

13. Табаков, С. Цит. съч. т.1, с. 412.

14. Априлов, В. Цит. съч., с. 293.

15. Табаков, С. Цит. съч. т.1, с. 412.

16. Априлов, В. цит. съч., с. 294.

17. Пенев, Б. История на новата българска литература, Български писател, С., 1977, т.3, с. 245.

18. Маслев, Ст., д-р Пенаков, Ив. Д-р Иван Селимински като учител, лекар и общественик. С., 1962, БАН, с. 311.

19. Парпулов, Д. Аргира Жечкова - баба Аргира, в. „Сливенско дело", бр.88/28.VII.1970.

20. Вж. Чавдарова, О. Възрожденецът Стефан Пенев Ахтар, Народна просвета, С., 1989, бел. 39.

21. Библиотека Селимински, кн. XIII, с.49.

22. Пак там.

23. В."Турция", год. I, бр.21/12.XII.1864.

24. Енциклопедический словарь, т. XXVI, изд. Ф. А. Брокгауз /Лейпциг/, И. А. Ефрон /С. Петербург/, 1899, с. 65.

25. РИМ Сл, ф. 231В, ВД 104.

26. РИМ Сл, ф. 231В, ВД 614.

27. РИМ Сл, ф. 231, ВД 613.

28. РИМ Сл, ф.231 В, ВД 614.

29. Пак там.

30. РИМ Сл, ф. 231В, ВД 104.

31. РИМ Сл, ф 231В, ВД 614.

32. РИМ Сл, ф. 231В, ВД 104.

33. РИМ Сл, ф. 231, ВД 613.

34. С освобождението на Сливен в града и околните му селища са разквартирувани частите на 11-и АК, в който служи д-р Радаков; частите на 26-а артилерийска бригада пребивават в Сливен от 16 януари 1878 г. до 19 март с.г.; 104-и пехотен Устюжски полк

квартирува в Сливен от 9 до 12 януари 1878 г., след което частите му се отправят по посока на Карнобат - Айтос и Бургас; 103-и Петрозаводски полк пребивава в Сливен от 8 до 21.I.1878 г.; 102-и пех. Вятски полк 1-и батальон напуска Сливен на 21.III.; 3-и батальон на 7.III.; 2-и батальон се придвижва на 19. III.от Черкешлий - Мокрен за Сливен и пребивава в града до 6.IV; 101-и Пермски полк квартирува в Сливен от 11.I. до 19.III.1878 г./ сб. материалов по Руско - турецкой войне 1877 - 1878 г.на Балканского полуострове, вып.91, ч.II, С.Петербург, 1911/. Известно е, че при дислокацията на войските най-напред се придвижват бойните части, а след тях спомагателните - обози, санитарни и др. Логично е да приемем, че д-р Радаков напуска Сливен с корпусния лазарет в края на април - май 1878 г.

35. НА на БАН, ф. 116, а.е. 63, л. 17.

36. Гюлмезов, Г. История на туризма в Сливен, в."Изток", бр. 243 / 5.XI.1939 г.

37. Сб. Изследвания в памет на К. Шкорпил. БАН, С., 1961, с. 20.

38. Шкорпил, К. Опис на старините в черноморската област, ч. II. Светилища и паметници с изображение на конници. С., 1926, с. XIII.

39. Вж. Овчаров, Д. Към историята на първото археологическо дружество в България, сп. "Археология", кн. 3, 1962, с. 70.

40. В. "Изток", бр. 243 /5.XI.1939, с. 1 .

41. Известия на Варненското археологическо дружество, 1921, кн.VII, с. 3.

42. Койчева, К. Непубликувани писма на Херменегилд и Карел Шкорпил, Годишник на музеите от Северна България, 1982, кн. VIII, с. 75; ОДАГБ ф. 455к, а.е. 245, л. 7, 8.

43. Шкорпил, К. Цит. съч., Андреев Ст., Хермин Шкорпил, с. XII.

44. Годишен отчет на Областна реална гимназия за 1884 - 1885, с. 34 (съхранява се в ПМГ "Д. Чинтулов").

45. РИМ Сл, ф. 168В.

46. ТДДА Сл, ф.93К, оп.1, а.е.36, С. 78.

47. В покана на Временното настоятелство за заседание за обсъждане на проектоустава на Научното дружество, която се намира в архива на Ил. Гудев, (ТДДА Сл), ръкописно са нанесени имена на граждани, към които е отправена поканата и са присъствали на заседанието. Сред тях са: д-р Георги Кожухаров, д-р Начо Планински, Апостол Съръиванов, Панайот Минов, С. Моллов, Лафчиев, Богданов, К. Шкорпил, Л. Икономов, Д. Цъклев, Ю. Божилов, Тодор Шишков, Д. Данчев, Апостоловски, Добри Стойнов, П. Тодоров, Димитър Кукумявков, свещ. Ат. Гаджалов, Васил Салабашев, Мухтаров, Васил Юрданов, И. Мавров и др. По социален състав те са представители най-вече на интелигенцията, предимно учители.

48. РИМ Сл, ф. 2476В, а.е. ВД 366.

49. РИМ Сл, ф. 2475В, а.е. ВД 365.

50. РИМ Сл, ф. 2477В, а.е. ВД 367.

51. РИМ Сл, ф. 2478В, а.е. ВД 368.

52. Димитров В., Една беседа с дядо Илия Гудев, в."Изток", бр.230/16.VII.1939, с. 4.

53. Пак там.

54. Пак там .

55. НА на БАН, ф. 165К, а.е. 139, оп. 1.

56. НА на БАН, ф. 165К, а.е. 299, оп. 1.

57. НА на БАН, ф. 165К, а.е. 85, оп. 1, л. 2 .

58. РИМ Сл, ф. ВА107, а.е. 53.

59. Пак там.

60. ТДДА Сл, ф. 46К, оп. 1, а.е. 138, л. 115.

61. Временни правила за научните и книжовните предприятия ДВ, бр. 31, 1888.

62. Закон за издирване на старините и за спомагане на научните и книжовните предприятия, ДВ, бр. 13, 1890.

63. НА при БАН, ф. 165К, а.е. 85, л. 1.

64. РИМ Сл, Устав на археологическото дружество в Сливен, 1924.

65. Пак там.

66. Пак там.

67. ТДДА Сл, ф. 386К, оп. 1, а.е. 64. Писмо на председателя на Варненското археологическо дружество „К.Шкорпил“ до Илия Грудев.

68. Протоколи на Първия учредителен конгрес на Съюза на Археологическите дружества в България, Пловдив, 1928, с. V.

69. Пак там, с.11, протокол № 2.

70. РИМ СЗ, НЗ - 7211. Преписка за учредяване на Съюза на археологическите дружества в България.

71. ТДДА Сл, ф. 97К, оп. 2, а.е. 5, л. 247.

72. ТДДА Сл, ф. 386К, оп. 1, а.е. 61.

73. Пак там. В края на поканата Илия Гудев е нанесъл с молив следните имена: Любомир Стоянов, Стефан Петров, Александър Динчев, Тодор Ангьозов, Захари Измирев, д-р Белдедов, Георги Божков, Мария Георгиева, Зафирка Димитрова, Захари Киров, Б. Русева, П. Кутева, Е. Маслинкова, Марин Дойчев, Атанас Николов, Стефан Гидиков, Халачев, М. Илиева, М. Стойнова, Д. Христов, М. Табакова, М. Русева, Ст. Цонова, Г. Добрева, Д. Георгиева, Ив. Тодоров, Ил. Гудев, Щ. Райнова, Ст. Николова, Ел. Долапчиева, Кемалов, К. Кутев, Г. Гюлмезов. Най-вероятно това е списъкът на гражданите присъствали на събранието, тъй като в него Гудев е записал и своето име.

74. Юб. сб. на Сливенската мъжка гимназия "Д. П. Чинтулов" по случай 55 г. от основаването ѝ. С., 1934, с. 63.

75. В годишния отчет за работата на музея през 1938 г. З. Измирев посочва, че ученическото историко - археологическо дружество има 25 члена.

76. Юб. сб. на Сливенската мъжка гимназия "Д. П. Чинтулов". С., 1934, с. 34.

77. Пак там.

78. Пак там.

Глава втора

МУЗЕЯТ ПРИ БЪЛГАРСКО НАРОДНО ЧИТАЛИЩЕ „ЗОРА“

• Зараждане и фактори за възникването му, етапи на развитие • Откриване /1920/ на музея за граждани • Захари Измирев - първи нещатен сътрудник • Читалищният музей в условията на общинския дом /1934 - 1945/ • Ученическото археологическото дружество „Хан Омуртаг“

Зараждането на музея при БНЧ "Зора" е важен момент в историята на музейното дело в Сливен. Появата му бележи началото на един от найважните институти в града - Историческия музей. Ето защо от първостепенно значение е да изясним обстоятелствата, при които възниква, и датата на неговото основаване.

По този въпрос има няколко мнения. Едни от авторите отнасят началото на музея към времето на Карел Шкорпил, а други към по-късен период.

Известният сливенски художник и общински съветник Добри Добрев в доклада си пред членовете на ГНС на 17 .Х. 1951 г. излага становището, че началото на Сливенския музей е поставено още преди 62 години от чеха Шкорпил[1] т.е. около 1888 г.

Друг автор, Захари Измирев - първият нещатен уредник на музея, който би следвало да се възприема като достоверен източник, на различни места посочва три, макар и близки една до друга години за негово начало. В интервю, дадено на В. Димитров във в. "Изток" под заглавие "Сливенският музей", той съобщава , че началото на музея е поставено през 1927 г. "В 1927 г. научих, че в читалището имало някои неща с историческо значение, обаче никой не ги бе виждал. Потрудих се и успях. Всеки помни в каква килия бе поставен (музеят - бел. авт.). Годините вървяха, сбирките се увеличаваха. Сам с учениците събрах много ценен материал"[2].

В изготвените до Главна дирекция на статистиката и собственоръчно подписани от него сведения за музея за 1938 г.[3] в графата "Дата на основаване" той е записал 1929 г., а за 1939 г.[4] е отразена 1928 г.

В своята неиздадена "Кратка история на гр. Сливен"[5] Измирев пише, че когато постъпва през 1928 г. като учител по история в Сливенската мъжка гимназия, поставя началото на музея, като подрежда картините, монетите и започва да събира главно чрез учениците разпилените по изби и тавани старини.

Сведения за назначаването му за ръководител на музея намираме и в годишния отчет на читалище "Зора" за 1929 г. В него е записано: "Настоятелството възложи по лично желание уредбата на музея на учителя по история в тукашната гимназия Захари Измирев"[6].

Подобно е съдържанието и на издадения през 1929 г. от читалище "Зора" "Позив до сливенските граждани и гражданки за събиране и предаване на старини в музея"[7]. В него се казва, че "уреждането му (на музея - бел.авт.) е възложено на г. Захари Измирев както и ръководството му" и че той ще бъде отворен за гражданите на 23 и 24 май 1928 г., а занапред в определен ден от седмицата.

Като се позовава на интервюто на Измирев пред в."Изток", Елена Бацова в статията си "Съкровищница на богато културно наследство"[8] приема, че "Музеят към Народното читалище "Зора" е основан в 1927 г."

Отделни бележки, свързани с годината на основаване на музея, намираме и в други автори. Здравко Радонов в работата си "За възникването на българските училищни, читалищни и дружествени музеи и музейни сбирки в миналото (1878-1944)" посочва, че в Сливен музеят възникнал през 1929 г. като археологическа сбирка към читалище "Зора", уредена от учителя Захари Измирлиев[9] (Измирев - бел.авт.).

Като се позовава на Радонов , Симеон Недков в книгата си "История на музейното дело в България"(С.,2005, с.193)пише, че "в резултат на грижите на учителя З. Измирлиев за старините в Сливен се открива музейна сбирка към читалище "Зора" в 1929 г.".

За съществуването на музей през 1926 г. при читалище "Зора", съобщава Г. Гюлмезов в своя "Пътеводител на гр. Сливен" (С., 1926, с.16).

Видно е, че различните автори не са единодушни по въпроса за годината, в която е основан музеят, като преобладаващо мнение е, че това е станало между 1926 и 1927 г.

Като се отнасяме с уважение към тези автори и към изразените от тях становища, нека се опитаме с помощта на архивни документи да внесем необходимото уточнение.

Затова първо трябва да си припомним, че когато разглеждахме въпроса за Археологическото дружество, установихме: още през 1924 г. при читалище "Зора" съществува музей, в който всички старини от дружеството се пазят под контрола на музеен комитет и уредник. Следователно появата му трябва да се търси преди 1924 г., т.е. преди времето на отпечатване на устава на Археологическото дружество, тъй като в него за музея се говори като за нещо конкретно и реално. И след като е подведомствен на БНЧ "Зора", логично е най-напред да търсим сведения за него в архива на читалището.

Там, в края на отчета за дейността му през периода 1915-1918 г. е приложена ведомост за застрахованите читалищни имоти. В графата "Наименование на застрахованите имоти" под № 2 е записан "Салона с читалнята и музея", а насреща е отбелязано, че тези имоти са застраховани със сумата от 60 хил. лева пред застрахователно дружество "Балкан" със срок 21.XII.1925 г. Ведомостта е подписана за председател на читалището от д-р Васил Райнов и за секретар от Христо Зидаров[10].

Димитър Добрович

Явно е, че щом се споменава в такъв официален и отговорен документ като въпросната ведомост, музеят съществува и преди 1919 г., когато тя е отпечатана. След като знаем, че периодът на Пъвата световна война (1915-1918) е неблагоприятен за културни инициативи, уместно и логично е отговор на въпроса за зараждането на читалищния музей да търсим в архивни документи, отнасящи се за по-ранни години, каквито са протоколните книги от заседанията на читалищното настоятелство.

В протоколната книга за периода 9.III.1905 г. - 25.I.1907 г. намираме интересно сведение затова, че в 1905 г. наследниците на покойния по това време възрожденски художник-живописец Димитър Добрович в изпълнение на завещанието му даряват на читалището 12 негови картини с маслени бои[11]. По решение на настоятелството нарочна комисия, в чийто състав са известният сливенски художник Юрдан Кювлиев, Йосиф Цобел, Георги Гюлмезов и Александър Попов[12] , поставят картините в рамки и ги излагат в коридора на читалнята при читалището[13]. **С това дарение се поставя началото на първата художествена сбирка при ч-ще "Зора", която по-късно става основа за бъдещия читалищен музей.**

През 1907 г. Петър поп Тодоров Икономов, брат на апостола революционер Георги Икономов, дарява портрета му заедно с един ръкопис - биография на апостола[14]. Настоятелството благодари и решава портретът на Георги Икономов да се постави на лично място в читалнята, т.е там където преди това са изложени картините на

Юрдан Кювлиев

Йосиф Цобел

Добрович.

С последвалите ги през годините нови дарения за читалището художествената сбирка не само се обогатява, но и постепенно променя съдържанието си - от колекция на картини от един автор, към сбирка от общ характер. По-нататъшното й разрастване във времето с постъпването на нови дарения на картини и исторически паметници, прави невъзможно оставането й в условията на читалнята. Тя се нуждае от помещение, в което да се излагат и съхраняват художествените и историческите предмети. Проблемът със сбирката се усложнява още повече, след като през 1912 г. започва ремонт на част от читалищните помещения в т.ч. на библиотеката и читалнята, който продължава и през следващата година. Очевидно ръководството на читалището е обсъждало въпроса за сбирката и е взело съответно решение, тъй като през 1913 г. тя е настанена в малкото помещение на първия етаж между локала и малкия изложбен салон. Това помещение започва да се нарича "музея", за него настоятелството поема известни грижи. Именно за този "музей" става дума в решението на заседанието на читалищното настоятелство от 12.XI.1913 г., в чийто протокол е записано: "Да се извършат поправките на салона (малкия изложбен салон - бел.авт.) и се поставят стъкла на музея"[15].

Георги Гюлмезов

Това решение на читалищното настоятелство е първото споменаване, а протоколът от заседанието от 12.XI.1913 г. е първият и най-ранен писмен документ, в който се говори за съществуване на читалищен музей. Жалкото е, че нямаме писмен документ, който да определя точната дата на основаването. Възможно е, началото на музея да е положено още през 1911-1912 г., когато започва ремонтът на част от читалищните помещения, но след като липсва друг поранен документ от споменатия протокол, **логично е да възприемем, че музеят при БНЧ "Зора" е основан в 1913 г.**

Самата идея за създаване на читалищен музей явно е съществувала и преди 1913 г., защото както пише Добри Добрев в статията си "Живот и творчество на Кювлиев", Юрдан Кювлиев е инициаторът за основаването на музей при читалище "Зора" и картинна галерия[16]. А Кювлиев умира през 1910 г. Това означава, че тази негова идея е останала жива и е осъществена няколко години след смъртта му.

Ако погледнем емоционално, за година, когато е основан читалищният музей, можем да приемем 1905-а, в която е направено дарението на картини от Добрович, послужили за основа на бъдещия музей. Но както вече споменахме, тези и другите картини и предмети с историческа стойност, дарени през годините на читалището, не са били изложени на едно място, в отделно помещение. Съгласно действащия тогава Закон за старините /1911/, едно от първите изисквания за разкриване на музей е да е налице помещение, в което да се уреди неговата експозиция и да има условия за съхраняване на паметниците. Такива условия в Сливен по това време не съществуват. Картините са окачени в читалнята и в коридора, а други предмети с историческа стойност не са били изложени на показ. В този ранен етап не е имало определен и персонален отговорник, който да се грижи за тях, да ги води на отчет и т.н., т.е. липсват всякакви условия и белези, че при читалището по това време съществува музей.

Ако искаме да бъдем обективни, следва да възприемем 1913 г. за годината, в която най-вероятно музеят е бил основан.

Особеното в случая е, че този музей не възниква в резултат на уставно решение, според което читалищното настоятелство поема грижата да работи за създаване на музей. Нито в устава на Българското благодетелно читалище "Зора" от 16.VII.1872 г.[17], нито пък в изменения Устав на БНЧ "Зора" от 1907 г. намираме записана такава цел. Основна грижа на читалището е била "да възроди у гражданите любов към четенето и да способства за тяхното научно и нравствено развитие"[18]. Средствата за постигане на тази цел са:

1/ подреждане на библиотека и читалня,

2/ даване на театрални и други забавления, държане на сказки по разни научни въпроси и устройване на популярни и образователни курсове.

Едва в устава от 1930 г. като едно от шестте средства за постигане на неговата цел се записва: "Урежда етнографски музей и чести изложби от културно економически интерес"[19].

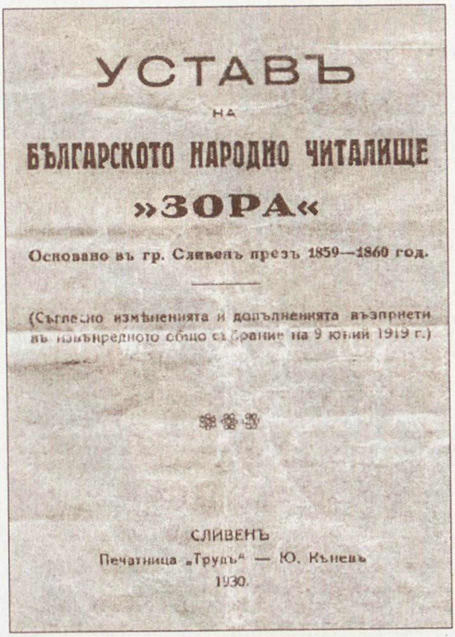

УСТАВЪ
НА
БЪЛГАРСКОТО НАРОДНО ЧИТАЛИЩЕ
»ЗОРА«
Основано въ гр. Сливенъ презъ 1859—1860 год.

(Съгласно измѣненията и допълненията възприети въ извънредното общо събрание на 9 юний 1919 г.)

* * *

СЛИВЕНЪ
Печатница „Трудъ" — Ю. Къневъ
1930.

Очевидно е, че музеят при читалище "Зора" възниква като резултат от обективно наложили го обстоятелства. Такива са били на първо място оформената сбирка от дарени картини и предмети с историческо значение и второ - започнатият в 1912 г. ремонт, който навярно принуждава читалищното ръководство да настани сбирката в отделно помещение, наречено "музея". За него ръководството на читалището полага немалко грижи: остъклява го, заделя средства от бюджета за поддръжка, определя персонален отговорник сред членовете на настоятелството; подреждат се част от картините и музейните предмети; впоследствие назначава и нещатен уредник. Това води до постепенното развитие и утвърждаване на музея като определен вид читалищна дейност.

Тук обаче възниква друг един въпрос, на който трудно може да се отговори: Защо град като Сливен с толкова стари и славни исторически и културни традиции, с твърде рано положени основи на музейното дело - непосредствено след Освобождението, град в който е основано едно от най-старите деятелни читалища в страната - БНЧ "Зора", изостава в сравнение с други градове по отношение на идеята за основаване на музей. Въпрос, на който може би във времето ще се намери отговор.

Основаването на музея при БНЧ "Зора" в 1913 г. не е случайно нито пък изолирано явление. За неговата поява способстват различни фактори. На местна почва ролята на решаващ фактор има Сливенското читалище "Зора" - основният духовен център, където се раждат всички културни начинания. Въпреки че музеят не възниква като резултат от поставена пред читалището цел, то става негова естествена основа. И това не е случайно.

Основано през 1859-1860 г., "Зора" е едно от най-старите читалища в страната. Неговото възникване е свързано с имената на такива видни възрожденци като Сава Доброплодни, Добри Чинтулов и неговия първи председател Стефан Гидиков - изтъкнат просветен и обществен деец, активен участник в църковно-националните борби, личен приятел на Раковски. Още с основаването си Сливенското читалище става духовен център за местната патриотична интелигенция, разсадник на просвета и култура в града. Така че съвсем естествено музеят възниква именно тук, при това най-старо просветно и културно огнище.

Освен този важен, решаващ на местна почва фактор за появата на музея, от значение е била и законодателната политика на младата българска държава, която е способствала за полагане основите на музейната мрежа в страната още непосредствено след Освобождението.

В 1888 г. Народното събрание приема първия законодателен акт - т.нар. "Временни правила за Научни и Книжовни предприятия"[20], който е с изключително значение за опазване на старините и за поощряване на инициативите, свързани с разкриване на историческите паметници от миналото. Нова важна стъпка в това отношение е приетият от Народното събрание на 27.XI.1889 г. Закон за издирване на старините и за спомагане на научни и книжовни предприятия."[21]. Тези и други законодателни инициативи пораждат благоприятни условия за утвърждаване и развитие на традициите на българското музейно дело, формирани още през Възраждането. А това води към създаване на първите български музеи и до постепенното изграждане на музейната мрежа в страната.

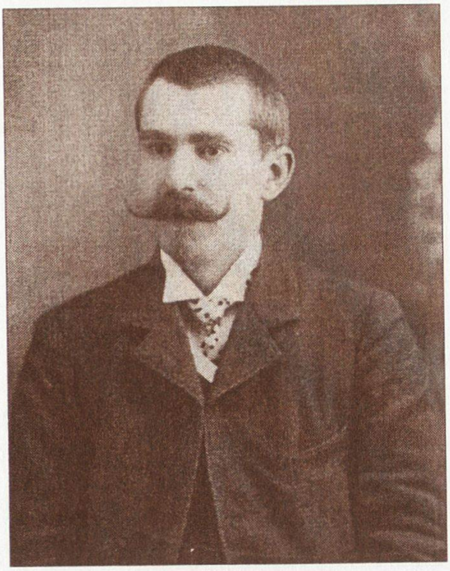

Стефан Гидиков

Непосредствено след Освобождението по инициатива на генерал-губернатора на София В. В. Алабин и с подкрепата на Марин Дринов, началник на отдела за народно просвещение и духовните дела, през 1879 г.в столицата е създаден Народният музей. Откриват се: Археологическият музей в Пловдив /1880/, музеите в Габрово /1883/, Варна /1888/, Видин /1897/, Кюстендил /1897/, Шумен /1900/, Казанлък /1901/, Плевен /1903/, Народния етнографски музей в София /1906/, музеят в Стара Загора /1907/, Военноисторическите къщи - музеи с управление в Плевен /1907/ и др.[22].

Полагането основите на националната музейна мрежа, примерът на

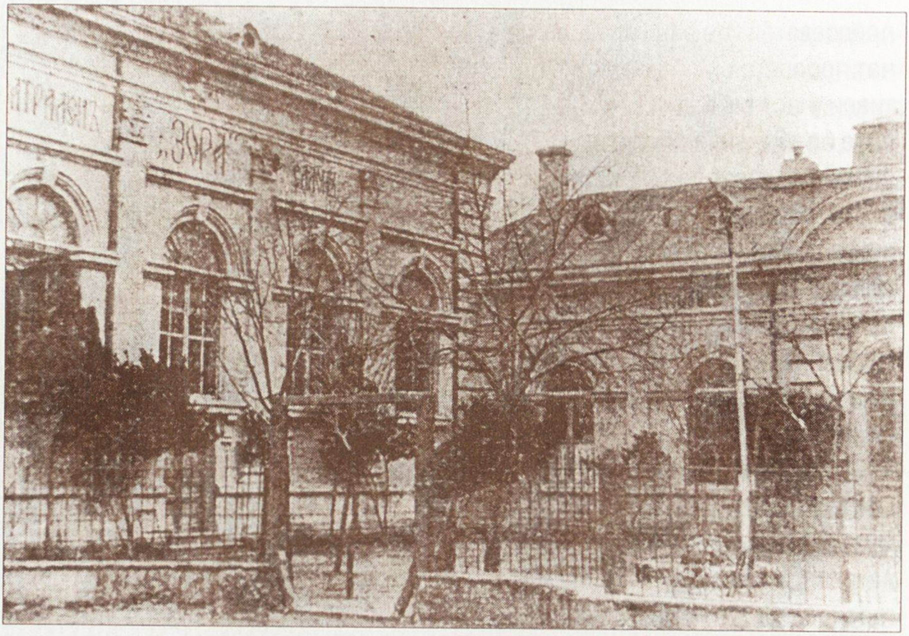

Сградата на читалище „Зора“ с локала

съседни градове като Казанлък и Стара Загора, където по това време съществуват едни от най-добре уредените провинциални музеи, ускорява процеса на съзряване на идеята за откриване на музей в Сливен. Затова естествено допринасят и богатото историческо минало и културното наследство на града, които винаги са били извор на вдъхновение за зараждане на патриотични прояви.

Какво е представлявал читалищният музей в този най-ранен етап от неговата поява? На този въпрос архивните документи не дават отговор. Според разказа на известния сливенски склуптор и художник Димитър Кавръков музеят се е помещавал на първия етаж на читалищната сграда в едно малко помещение с приблизителни размери 5 х 3 м. То е било разположено срещу входната врата в дъното на неголям коридор, между "малкия" изложбен салон /вдясно/ и локала /вляво/. Тук са били изложени картините на Добрович, по-късно и на Кювлиев, както и някои предмети с историческа стойност. По-подробен в описанието си е художникът Русчо Симеонов. В спомените си той пише: "Между малкия салон и локал-ресторанта имаше една неголяма стая, която подредиха като музей. Имаше няколко шкафа, покрити със стъкла, в които имаше разни антики и монети, които са били в обръщение в стари времена в България. В тия шкафове имаше антики и златни монети, за които съм чувал, че ги е предал Георги Гюлмезов, стари бакърени монети и една монета аспра... Но най-голямо впечатление ми правеха два кътни зъба слонски(вероятно от друго изкопаемо животно - бел.авт.), намерени в тинята на Стралдженското блато след пресушаването му... и един слонски зъб (също - бел.авт.), бял... остър, дълъг до 1,1/2 м, който беше добре почистен и сложен до входната врата върху две дървени стойки. Музеят беше всеки ден отворен,но никой не го пазеше..."[23].

По подобие на редица други, възникнали през този ранен период, музеят при читалище "Зора" е представлявал по-скоро хранилище на предмети с художествена и историческа стойност, нежели музей в класическия смисъл на това понятие. Той не е имал оформена изложбена експозиция, въпреки наличието на някои шкафове, персонален отговорник, който да се грижи за неговото попълване с нови ценности, за тяхното инвентиране и популяризиране. Постъпленията на художествени и исторически предмети е ставало чрез дарения от сливенски граждани. Впоследствие читалищното настоятелство започва да определя сред членовете си отговорник за музея, без той да има задълженията на музеен уредник. До 1920 г. читалищният музей е затворен за посетители.

През 1915 г. част от читалищните помещения се заемат от реквизиционната комисия, която превръща малкия изложбен салон, който е в съседство с музея, в шивалня. В отчета на читалището, приет на 23.III.1919 г. на заседание на настоятелството се казва, че читалищните помещения са пострадали твърде много от реквизиторите, които чупят врати и прозорци, къртят стени. Музеят едва ли е останал незасегнат от тези действия. Ето защо основната грижа на настоятелството е да опази читалищните имоти. След като военните години отминават, читалището постепенно възстановява нормалния си ритъм на живот. През 1919 г., както бе отбелязано, са застраховани читалищните имоти, сред тях и музеят, който прави крачки напред в утвърждаването си като самостоятелен отдел. Даренията от сливенски граждани вече стават достъпни за публиката.

През 1919 г. майката на Юрдан Кювлиев, Зоица, дарява на читалищния музей 43 негови картини - второ-

Зоица Кювлиева

то голямо дарение след това на Димитър Добрович. По този повод на заседанието си от 16.II.1920 г. читалищното настоятелство решава трагично загиналият художник Юрдан Кювлиев да бъде обявен за "щедър дарител" с излагане на бюста му в салона, както и майка му с поставяне портрета й в читалището[24]. Възлага на читалищния настоятел П. Ципоранов "да покани двама художници от града и заедно да подредят картините в читалищния музей "[25]. В изпълнение на това решение картините на Кювлиев са подредени в музея от Георги Гюлмезов, П. Ципоранов, Богатинов и Феликс Маринов[26]. На следващото заседание (29.III.1920г.) настоятелството решава "да се открие музеят при читалището след великденските празници за посещение от гражданите срещу входна такса от 1 лев на лице"[27].

Това решение опровергава твърдението на Измирев,че в читалището има някои неща с историческо значение, обаче никой не ги виждал[28].

Отварянето на музея за посещение от граждани е интересно културно събитие за града. От една страна те за първи път имат възможност да видят събрани и изложени на едно място паметници, свързани с далечното минало на родния град, а от друга - всеки, който го е посетил, се убеждава в неговата обществена полза. Явно това събитие и Общественият интерес към него стават причина да се отбележи в годишния отчет на БНЧ "Зора" за 1928 г., че "от няколко години при читалището съществува музей".

Откриването на музея през 1920 г. за посещения от граждани и гости на града бележи края на найранния период от историята на неговото развитие, който можем да определим като предкласически. В края на този период, а още повече през следващия - от края на 1920-а и началото на 1921 г. - започват да се формират белезите на класическия тип музей.

Какво е характерно за него. На първо място налице е вече експозиция, която макар и да е далеч от музейните изисквания за това време, е открита за публика и с това музеят придобива обществено значение. Оценявайки обществената му полза, при разпределението на бюджета за всяка година настоятелството започва да заделя финансови средства за издръжката му, което пък позволява освен чрез дарения, музеят да се попълва и чрез откупки, което също е нов момент в развитието му. За музея вече се назначава нещатен уредник, който да се грижи за неговото обогатяване и уредба; въвежда се и се води отчетна документация /инвентарна книга/, в която се вписват новопостъпилите музейни ценности; изготвя се годишен отчет за дейността; провеждат се археологически разкопки под ръководството на уредника, които водят до нови постъпления във фонда и т.н. Този втори период от съществуването на музея е твърде благодатен, тъй като тогава той се утвърждава като една от най-важните читалищни дейности, радваща се на подкрепата на сливенските граждани.

В края на 1920 г. Зоица Кювлиева прави ново дарение от лични вещи на сина си: кутия за маслени бои, четка, двойна палитра, двойна дъсчица за последната скица, рисувана от него, и две маслени флакончета, с които е работил в навечерието на своята смърт[29]. Днес тези вещи се съхраняват в Сливенската художествена галерия "Димитър Добрович".

През 1923 г. в новоприетия читалищен бюджет за 1924 г. настоятелството за пръв път заделя субсидия за издръжка на музея в размер на 10 000 лв.[30]. През следващата година тя е 20 000 лв.[31]. Така се разкриват възможности да се решават някои проблеми по уредбата на музея, съхранението и излагането на показ на музейните ценности, а така също и да се правят откупки на предмети с историческа и художествена стойност. През 1924 г. ръководството на читалището извършва ремонт на някои от изложбените витрини и закупува нови за излагане и съхраняване на старинните монети[32]. В същата година е откупена за 5 000 лв. картината на сливенския художник Георги Хаджи Димитров "Гробът на цар Иван Шишман" и на студента-живописец Добри Добрев "Казанджии" за 3 000 лв[33].

Мина Милков

През 1924 г. в музея постъпва ново голямо дарение. Сливенският гражданин Мина Д. Милков дарява от личната си сбирка много монети и старинни предмети[34], за което читалищното настоятелство му благодари[35]. Тази благоприятна за развитието на музея дарителска тенденция продължава и през следващите години.

Като има предвид финансовото състояние на читалището и за да подпомогне работата на отделите му, настоятелството отправя през 1925 г. искане до общината да му отпусне 50 000 лв. за културно-просветни нужди, които да бъдат разпределени на библиотеката, музея, театралната трупа и за други читалищни дейности[36]. Отпуснатата от общината субсидия позволява на читалищното настоятелство да направи нови откупки за музея. От частни лица постъпват 32 монети, 13 от които сребърни, 4 бронзови и 15 медни, за обща сума 650 лв. Подарени са 1 сребърна, 1 бронзова и 13 медни монети, едно гърне, намерено от С. Иванов в местността „Сефер бунар“, една стомничка от района на Градската градина, топорче, железни копия и щампована кърпа, дарена от сливенската учителка и общественичка Аргира Жечкова[37].

На 14.III.1926 г. на общо събрание на читалищното настоятелство се обсъжда и приема бюджетът за 1926 г. В разходната му част за издръжка на музея е предвидена сумата 10 000 лв. Събранието разпределя и отговорностите на членовете на настоятелството. За отговорник на музея е определен Атанас Николов, известен на сливенската общественост като деятелен, с богат опит и широка култура човек, който е в основата на почти всички обществени и културни прояви в града. Той приема присърце поръката и още на проведеното на 12.V.1926 г. заседание на настоятелството прави конкретни предложения за музея. Те имат за цел подобряване на оформлението, съставянето на точен списък на "всички старини, ценности и покъщнина на музея", направата на нови шкафове, в които да се поставят монетите и други с по-големи размери археологически находки"[38].

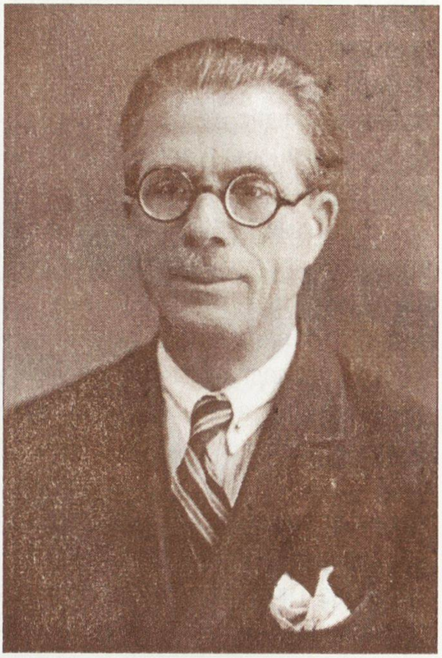
Атанас Николов

Според него витрините трябва да бъдат "луксозни, стъклени и пригодени за поставяне по средата на продължението на музея"[39]. На заседанието си на 21.V.1926 г. читалищното настоятелство обсъжда предложенията му и според възможностите на читалищния бюджет решава "за сега да се направят само два шкафа за музея", като възлага на Ат. Николов тяхната поръчка[40].

По това време музеят вече активно присъства в обществения живот на града. Като една от неговите забележителности, той бива включван в програмите за различни чествания. На заседанието на читалищното настоятелство от 21.V.1926 г. е обсъдена и приета програма за чествне на Празника на читалище "Зора" - 21.VI., Свети Дух. В програмата е записано: "...през целия ден да бъде отворен читалищния музей за публиката"[41].

Обществената полза и активното присъствие на музея в духовния живот на града стават причина сливенски граждани, притежатели на лични колекции от монети, историчеки и археологически паметници, да правят нови дарения за музея. Такъв е случаят с Мина Д. Милков, който в 1926 г. отново дарява монети и старинни предмети. Дарението се приема с благодарност от настоятелството при читалището, което на заседанието си на 6.VII.1926 г. решава "да се постави портретът на Мина Д. Милков в музея като щедър негов дарител"[42] и да му се напише благодарствено писмо. Дарения през същата година правят Петър Пантофчиев (револвер-нож) и Щилиян Начев (книга "Дамаскин"), заради което настоятелството им изказва своята благодарност[43]. По решение на читалищното ръководство се закупува ятаган за 200 лв. от гражданина Юрдан Трифонов[44], 6 бронзови монети, пушка чакмаклия[45] и др.

Постъплението на нови експонати обогатява сбирките на музея, което налага да се въведе отчетност за тяхната наличност. Затова поставеният от Атанас Николов през 1926 г. въпрос за въвеждането на пълен инвентар на музея става предмет на обсъждане от настоятелството. На заседанието си от 4.III.1927 г. то взема решение "да се заведе подробен инвентар на музея и останалите отдели при читалището"[46]. За изпълнение на това решение то назначава комисия в състав: Ат. Николов, Ив. Николов /домакин на читалището/, Г. Костичков /счетоводител/ и Д. Маринов /оператор/[47]. На 23.V.1927 г. се провежда редовно заседание на настоятелството, което определя за отговорник на музея Николай Курдов[48].

През 1928 г. ръководството на читалище "Зора" назначава учителя по история в Сливенската мъжка гимназия Захари Измирев за нещатен

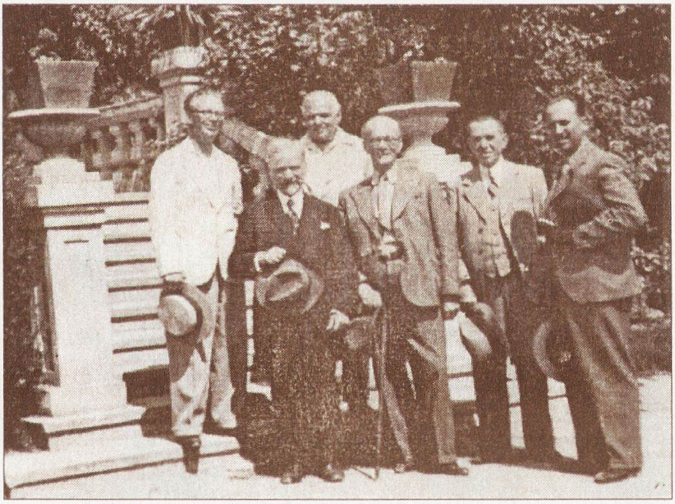

Атанас Николов (първият от втория ред), Илия Гудев, Стефан Султанов, Димитър Табаков и Добри Немиров (първи ред) на Сливенските минерални бани, 13.VI.1937 г.

уредник на читалищния музей. Това назначение е твърде важно поне по две причини: първо, за пръв път професионален историк е натоварен с уредбата и ръководството на музея и второ, оттогава в продължение на повече от петнадесет години под негово ръководство музеят изгражда класическия си образ - основа за следващия етап, когато от читалищен в началото на 50-те години на XX в. се превръща в държавен музей.

От направения дотук преглед на развитието на читалищния музей е видно, че до 1928 г. музеят вече има 15-годишна история на съществуване. Как тогава да възприемем твърдението на Захари Измирев, че когато идва като учител в Сливенската мъжка гимназия поставя началото на музея, като подрежда картините, монетите и започва да събира старини[49].

От изворовия материал вече установихме, че първото писмено споменаване за съществуването на музей при БНЧ "Зора" е от 1913 г. и че в 1920 г. той е открит за посещение от граждани (по данни от 1930 г. в сряда и неделя) срещу входна такса 1 лев. До 1928 г., когато Измирев е назначен за уредник, са изминали осем години откакто съществува музейна експозиция и съвсем естествено е тя, оставена без професионални грижи, вече да не удовлетворява още повече професионален историк като него, който влага определена философия за същността и ролята ѝ. Именно от такава гледна точка трябва да възприемем и факта, че читалищното настоятелство по личното желание на Измирев му възлага уредбата и ръководстото на музея. Подреждането и отварянето му за посещение от граждани на 23 и 24 май 1928 г.[50] съвсем не означава, че тогава се поставя "началото на музея", а трябва да възприемем като начало на нов, следващ етап в развитието му. Музейната експозиция или нейната подмяна не е критерий, по който се определя дали един музей съществува или не. И днес има музеи в страната, които по ред причини нямат разкрита експозиция, но това не означава, че те не съществуват.

Захари Измирев

Сам историк и общественик, член на Сливенското археологическо дружество "Братя Шкорпил", Захари Измирев влага много енергия и ентусиазъм при подреждането на музея. Съкровеното му желание е той да достигне и надмине едни от най-напредналите провинциални музеи, каквито са били в Пловдив и Стара Загора. Затова още през 1929 г. излага пред читалищното настоятелство належащите музейни проблеми и настоява те да бъдат решени. Измирев предлага музеят да се разшири, като му се предостави сепарето към локала, където да се подреди старинният му отдел. В същото време изтъква нуждата настоятелството да отпусне финансови средства, за да се подобрят условията на работа и съхранение на музейните предмети и се закупи инвентарна книга, в която да се завеждат наличните и новопостъпващите експонати.

Първата инвентарна книга е заведена от него по всяка вероятност през 1929 г. Днес тя се съхранява в Историческия музей и е в сравнително добро състояние. На лицевата ѝ част /вътрешната лицева корица/ обаче липсва етикетът, където вероятно е била записана годината, в която е заведена. Това ни лишава от възможността да определим точната дата. В книгата са вписани 1128 инвентарни номера. Тъй като най-рано постъпилите музейни предмети са заведени по-късно по памет или по сведения от втора ръка, за някои от тях са допуснати неточности. Така например за дарените в 1905 г. картини на Добрович е отразена 1910 г. Като изключим и други подобни неточности и непълноти, свързани с историята на предметите и начина по който те са постъпили в музея, тази инвентарна книга е ценен извор на информация. Данните в нея ни дават основание да предположим, че някои от заведените предмети без конкретни сведения за начина на тяхното постъпление са от Археологическото дружество и от музейната сбирка при гимназията.

През следващите две години (1930-1931) в музея има нов приток на старини: монети, книги, оръжия и етнографски предмети от предосвобожденската епоха, което води до постепенното развитие на етнографския му раздел[51]. През 1930 г. от съда са закупени кремъклии и евзалии пищови и няколко пушки[52]. Предаден е и малък бронзов жертвеник от тракийската могила в района на ж.п.гара между квартал "Даме Груев" и циганския квартал[53].

При разпределянето на бюджета за 1931 г. за издръжка на музея е предвидена сумата 10 хил. лева. През тази година се правят нови дарения от ученици и граждани, сред които са ценни книги като "Горски пътник"(1857) и "Българска старина" (1865) от Г. С. Раковски,"Всеобща география" (1843) и "Българо-френски речник" (1871) от Ив. Богоев; 3 ятагана, 2 стрели, копие, боздуган, 2 руски казашки саби и ками. Отпуснатият бюджет позволява да се закупят ценни предмети: 40 чакмаклии и евзалии пищови, 5 револвера и 4 стари пушки. В старинния отдел постъпват 10 сребърни римски монети, 30 бронзови римски и византийски монети, а в художествения - две картини на Добрович и една картина, откупена от изложбата на художника Евгени Курдов. Ценен експонат са и ключовете от фабриката на Добри Желязков[55].

През 1931 г. музеят и Археологическото дружество извършват разкопки в местността "Змееви дупки" и около параклиса "Константин и Елена" източно от Сливен, на крепостта при с. Глушник и на селищната могила над с. Касъмово /днес Чинтулово/[56]. Разкопките се извършват с помощта на ученици от гимназията и се ръководят от З. Измирев. Макар и осъществени по-скоро на любителска отколкото на научна основа, тези разкопки са от съществено значение за музея, тъй като го попълват с нови археологически находки от различни епохи. При "Змеевите дупки" и около параклиса "Константин и Елена" са намерени фрагменти от съдове и един ремък, датирани от епохата на неолита[57]. При с. Глушник са открити различни археологически предмети: палешник, копие, стрела, амфора, стъргалка, ръчна мелничка /хромел/, 4 медни монети и фрагменти от съдове от V век сл. Хр.[58]. Разкопките на селищната могила над с. Касъмово дават на музея различни праисторически вещи: шило от кост, глинен фалос, пръстени, захлупалки на съдове с различна инкрустация и орнаменти[59].

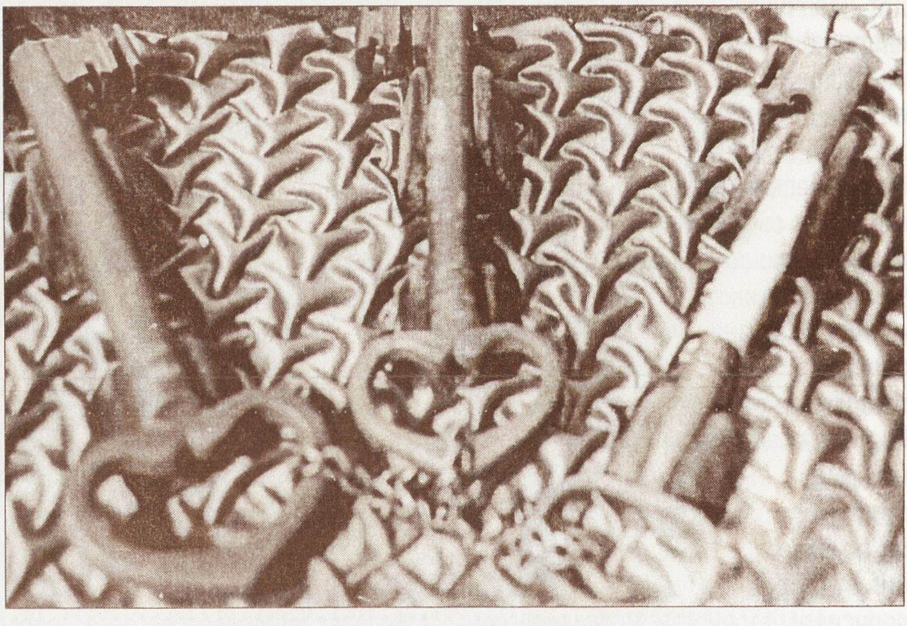

Ключовете от фабриката на Добри Желязков

При тоя прираст от старини в музея, постъпили от дарения, откупки и разкопки, все по-остра става нуждата му от "едно помещение, което да се развие изключително в старинен отдел, а настоящото да се запази само като художествен"[60].

През 1932 г. продължават разкопките на селищната могила при с. Касъмово. Резултатите са повече от добри - придобит е изобилен праисторически материал от епохата на неолита: бойни топки, костени шила, малки глинени съдове, кремъци, фалос, чукчета, длета и др.[61]. Разкопки се извършват и на римската крепост край с. Глуфишево, където са открити копие, палешник, стрела и др.; на крепостта в местността "Кованлъка" край с. Чокоба, на селищните могили край с. Джиново /днес Злати войвода/ и Демирджилий /Камен/[62].

През същата година сливенският гражданин Добри Бояджиев дарява на музея много ценни предмети от личната си сбирка. Сред тях са 53 монети, (13 златни, 19 сребърни и 21 медни) от различни епохи. С антична и художествена стойност са два златни пръстена, чаена чаша с позлатена сребърна гравирана подложка, сребърна старинна чаша, позлатен бронзов печат с фигура, сребърен герб за шапка за местна милиция, чашка с протопей с обработка от кавказко сребро и още много други предмети[63]. За всяко дарение управата на музея изказва благодарност в местния вестник.

Добри Бояджиев

Нарасналото постъпление на старини внася не само удовлетворение в работата на Измирев като уредник, но и безпокойство, че музеят все повече се оказва в невъзможност да ги побере в тясното си помещение и че има вероятност да се превърне в склад, без да може да постигне целта си[64]. Това го кара отново да постави пред читалищното натоятелство въпроса за нуждата на музея от разширение, като му се предостави сепарето към локала.

Тук трябва да отбележим, че ръководството на читалището оценява значението на музея в културния напредък на града и го подкрепя. На заседанието си през май 1932 г. то решава от януари 1933 г. да му се даде сепарето на локала за задоволяване на неговите нужди[65]. Благосклонността на настоятелството към музея се изразява и във финансовата подкрепа, която му оказва. През 1933 г. то отпуска значителни финансови средства и е поръчана изработката на двойни прозорци за музейното помещение, които да предпазват картините от прах; направени са изложбени витрини "толкова нужни за излагане на натрупаните старини". Музеят се сдобива с рамки за над 20 картини, четири статива за амфори, станоци за две турски оръдия. Тези придобивки позволяват да се покажат в музейната експозиция нови експонати: две статуетки на божества, римски сокол, малък идол (всички от бронз), оброчни плочки на тракийски конник[66] и др. С част от отпуснатите финансови средства са закупени две златни монети и по две картини от изложбите на сливенските художници Марко Települ Доградмаджиев и Йордан Инков, който дарява две картини. Георги Гюлмезов, добър познавач на старините около Сливен, дарява на музея печати и монети от български царе, Марин Дойчев - барутник, Жеко Филипов, ученик от VI клас - бронзов орел, Богомил Гигов, ученик от VIII клас - седем бронзови македонски монети, Георги Хаджи Димитров - оброчна плочка с тракийския конник[67]. През тази година Измирев си поставя за цел да започне издирването на народни носии за етнографския отдел и предмети за родната къща на войводата Хаджи Димитър, за да бъде превърната в музей. По негово настояване читалищното ръководство отпуща сумата 1600 лв.,с която се извършва реставрация на най-старата църква в Сливен, намираща се в северния край на кв. "Ново село" под местността "Хисарлъка"[68]. Реставрирани са и някои предмети от музейния фонд като копия, боздуган и др.

Голяма заслуга за отпуснатите на читалищния музей средства имат подпредседателят на настоятелството, по-късно и негов председател Спас Жиров и счетоводителят на читалището Георги Костичков.

Напредъкът, който бележи музеят през 1933 г., дава основание на З. Измирев да запише в годишния му отчет, "че управата на музея може да се похвали с дейност, каквато няма равна до сега"[69] и че "ако се следва тоя път и за напред, музеят при читалището в най-скоро време не само ще догони, но и ще надмине музеите в Стара Загора, Пловдив и др."[70]. Като се има предвид решаването на проблема с материалната база, този оптимизъм е основателен.

Следващата 1934 г. бележи нов важен момент в историята на читалищния музей. През тази година се обсъжда въпросът за предстоящото надстрояване на втори етаж на читалищната сграда. В проекта за надстройка не се предвижда място за музея и затова настоятелството прави предложение пред Сливенската община да му бъде отпуснато едно от свободните помещения в партера на общинската сграда. Вносител на предложението е общинският съветник Ге-

Георги Костичков в „Дванадесета нощ“ на Шекспир

орги Бодуров.

По този повод Сливенският градски общински съвет на заседанието си на 9.IV.1934 г. решава да отпусне "празното централно помещение в партера на общинския дом за настаняване на музея на БНЧ "Зора" за постоянно, като разходите за ремонта на помещението са за сметка на читалището"[71].

Пренасянето на музея от читалищната сграда и подреждането му в новопредоставеното му помещение в общината се извършва от З. Измирев с помощта на ученици - членове на основаното от него в 1933 г. ученическо историко-археологическо дружество "Хан Омуртаг". Новата зала се оказва далеч по-удобна "поради нейната обширност и близост до оживената улица"[72]. "Впечатленията, които извиква добре уреденият сега музей и масовото посещение, се казва в годишния отчет за 1934 г., е една гаранция за неговото преуспяване и приучване на гражданите както към запазване и предаване на хранение пазените от тях старини, така и към развитие на естетически вкус, който култивира от друга страна художествения отдел при музея"[73]. По този повод в "Изток"[74] отбелязва: "Музеят към читалище "Зора" е преместен от читалищните помещения в партерния салон на общината... Дълг на всеки културен гражданин е да посети няколко пъти този малък, но ценен музей, така грижливо подреден, в който са събрани и изложени интересни

Сливенският общински дом, 1934 г.

предмети от близкото и далечно минало. В Сливен и околностите му има твърде много и интересни археологически находки, които постепенно се изучават и поставят в ред под вещото ръководство на учителя г-н Захари Измирев". По-нататък се съобщава, че читалищният музей е отворен всеки ден от 5 до 7 ч. след пладне. Управата на музея с благодарност приема стари книги, монети, съдове, оръжия и др.[75].

Как е изглеждал музеят в общинския дом през погледа на неговите съвременници.

В спомените на Кирил Сивов, член на ученическото историческо-археологическо дружество, а по-късно и учител по история в Сливенската мъжка гимназия "Добри Чинтулов", музеят се е помещавал в зала, която се е намирала на мястото където е фоаето с шадравана в партера, точно срещу централния вход на сградата на общината. Преди да се влезе в него, се преминавало през едно тясно коридорче. Музейната експозиция започвала с восъчната фигура на Добри Желязков, бащата на текстилната индустрия в България[76]. За нея художникът Русчо Симеонов разказва следното: "Тук, вътре, в ляво, до самия вход, всеки посетител се спираше пред една изкуствена фигура на Добри Желязков /Фабрикаджията/, седнала на стол, облечена в черен костюм, с лице изработено от восък - сякаш беше жива... И всеки посетител непременно се задържаше пред нея и сякаш искаше да влезе в разговор за Голямата фабрика и за стария текстилен Сливен..."[77].

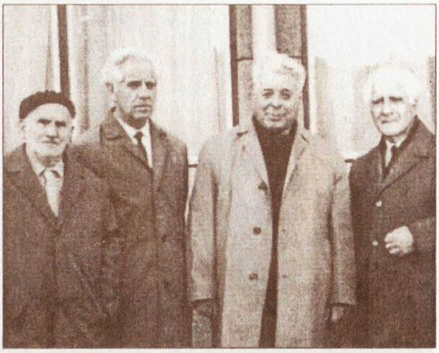

Русчо Симеонов, Атанас Илиев, Стефан Пейчев и Добри Добрев, ноември 1972 г.

След фигурата на Добри Желязков по описанието на К. Сивов експозицията продължавала с два шкафа. В първия са били изложени археологически предмети, а във втория старопечатни книги. След двата шкафа на стената срещу входната врата бил окачен портретът на Панайот Хитов.На съседната стена е стоял портретът на Хаджи Димитър, рисуван от Д. Добрович, след него - витрина със старинни монети. В средата на залата имало изложбена маса с подредени археологически предмети: върхове на копия, стрели, монети, съдове и др. Ученици, членове на историко-археологическото дружество, са разяснявали подробно експозицията пред посетителите.

Интересът на гражданите към новоподредения музей бил значителен. Той се изразява в непрекъснатия растеж на броя на посетилите го сливенци и гости на града, така също и в дарителството на музея на културно-исторически ценности. И докато през 1934 г. броят на посетителите е 1 133[78], през 1935 г. той достига цифрата 2 500[79].

През 1934 г. сливенският гражданин Продан Таракчиев дарява на музея авиаторския си костюм, с който е летял над Одрин през 1912 - 1913 г. В същата година постъпва и завесата на театралния салон "Песента на музите събужда човешката душа", рисувана през 1905 г. от Юрдан Кювлиев. За тази прекрасна художествена творба Кювлиев е обявен за почетен гражданин на Сливен. Днес това забележително творение е собственост на Художествената галерия в града и е експонирано в Драматичен театър "Стефан Киров". Под формата на дарения и откупки през годината постъпват и други ценни предмети и течения на възрожденски вестници. Ето някои от тях: три броя лакримарии[80], лъжичка за сълзи, каменно чукче (подарено от Ил. Гудев), ибрик от началото на XIX в. (подарен от ученика Г. Бакърджиев), надпис на чешма от 1860 г., стар стенен часовник от XVIII в.; знаме на бакалския еснаф в Сливен, знаме на основните училища в Сливен от 1879 г. (подарени от настоятелството на храма "Св. Николай") и др. Откупени са 50 сребърни монети и теченията на възрожденските вестници "Гайда", "Цариград"(1863,1865,1868,1869, 1870,1874), "Съветник", "Време", "Народност", "Македония", "Дунавска зора", Браила (1868), "Отечество", Букурещ (1869), "Право", Цариград (1869),"Турция", "Напредък"[81] и др. Уредникът на музея се грижи и да "се набавят всички "алиати", които са служили в турско време в цветущата някога сливенска индустрия"[82], за да се постави началото на индустриален отдел в музея. Обмисля се и как да се съхраняват множеството църкви и параклиси около Сливен.

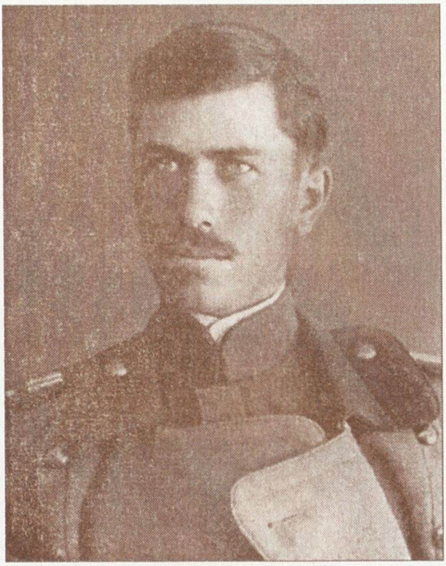

Продан Таракчиев

Постъплението в музея предимно на археологически, исторически и художествени предмети води главно до развитието на археолого-историческия и на художествения му отдел. Музеят изостава по събирането на етнографски материали за духовната и материалната култура на града и района. Затова Измирев планира през 1934 г. да започне събирането на етнографски материали от Сливенския край. Със средства отпуснати от читалището са закупени три селски костюма и някои битови предмети: бъклица, ракийник, керамични съдове.

От тази година етнографската дейност в града се свързва с името на известната сливенска общественичка и учителка Теодора Хаджи Димитрова, съпруга на художника Г. Х. Димитров. Тя събира данни за много народни обичаи и натрупва богата етнографска информация, както сведения за сливенския народен костюм, дори издава и учебник по тази тема. През 1934 г. публикува във в. "Изток" статия със заглавие "Една необходимост на Сливенския музей"[83]. В нея изразява възмущението си, че докато в музея няма нито една запазена престилка "за образец на младите майсторки на иглата", стари престилки се изкупуват от спекуланти и се продават в чужбина. Затова чрез вестника отправя предложение до околийския управител да изисква за музея от подведомствените си кметове по един оригинален екземпляр от това старинно българско ръкоделие.

Теодора Хаджи Димитрова, Анверс, 1914 г.

През 1935 г. музеят бележи нов ръст на постъпленията на старинни предмети. Ново голямо дарение прави Г. Гюлмезов. По този повод в. "Изток" в броя си от 30.III.с.г. публикува статията: "Ценно дарение на Сливенския музей", в която се съобщава, че той е дарил на музея: "1/ Две златни монети; 2/ 60 сребърни македонски, римски и колониални монети; 3/ Две стари български монети от времето на Светослав Теодор и Иван Александър; 4/ 38 медни римски и византийски монети; 5/ 24 бронзови македонски, римски и византийски монети; 6/ един меден кръст, намерен при разкопаване основите на моста на ж.п.линията при спирка "Хаджи Димитър"; 7/ Метална огърлица, намерена при същия изкоп; 8/ Един масивен кован сребърен пръстен, намерен в лозята при "Атаната" ; 9/ Един сребърен пръстен с ахатен камък с надпис и дата на турски /753 г./; 10/ Едно сребърно украшение; 11/ Една старинна напълно запазена глинена ламличка,намерена в развалините на селището Асеновец; 12/ Един оловен ракийник с дата 1851 г.; 13/ Турски везни за златни монети; 14/ Скица на стария часовник (Сахатя), скициран от дарителя в 1895 г. 15/ Топографска скица на пътя за "Даула". В статията "Дарители" на същия вестник[84] се отбелязва, че Г. Гюлмезов е дарил на музея богата нумизматична сбирка и разни археологически предмети, събирани от него в продължение на повече от 40 години. Стойността на дарението нараства още повече, поради това че "цялата сбирка е била грижливо и с умение подредена с обяснение за всеки предмет къде е намерен". Изготвената от Гюлмезов документация за археологически находища в Сливенския край с подробна топографска скица и с пояснителни рисунки, подарена от него на АИ при БАН, е високо оценена като важен принос за науката[85]. (Препис от тази документация е дарена и на музея в Сливен.)

Като дарения през годината постъпват още 45 стари книги, 21 фотографии, 17 археологически и исторически предмета[86]. Откупени са и картините "Плодове" от Ст. Егаров, "Зима" от Т. Димитров, "Домът на Хаджи Димитър" и "Домът на Ангел Кънчев" от П. Дамянов, "Улица в Сливен" от Д. Добрев[87]. За всички подарени предмети ръководството на читалище "Зора" и на музея винаги изказват своята голяма благодарност. Даренията и откупките е положителен момент в дейността на музея. Така се спасяват много културни и исторически паметници от далечното и близкото минало, а изложени в експозиция, те бу-

Настоятелството на читалище „Зора“, 1935 г.

Комитетът за построяване на паметника на Хаджи Димитър

дят естетически и патриотични чувства у гражданите. Тук трябва да отдадем заслуженото както на уредника на музея З. Измирев, така и на онова силно развито чувство на сливенци, формирано през периода на Възраждането, онаследено и доразвито след Освобождението, да съхраняват историческото си минало и културните си традиции и да подпомагат всяка инициатива, която спомага за духовното и икономическото извисяване на града. Та нали тъкмо това чувство за отговорност пред историята и бъдещето доведе до построяването на символа на града - паметника на легендарния Хаджи Димитър и на десетки още негови достойни синове, до създаването на Дружеството за икономическо повдигане на Сливен и на още много други полезни и патриотични начинания!...

Нарасналият брой на дарените и откупените предмети довежда до увеличаване на музейния фонд, който новопредоставеното помещение в общината скоро се оказва в невъзможност да побере и да създаде условия за една прегледна и впечатляваща експозиция. Музеят и тук, в условията на това помещение продължава да съществува повече като хранилище на ценности. Това му състояние става причина в годишния отчет за 1936 г. З. Измирев с огорчение да отбележи: "Нашият музей е тесен да побере и добре да изложи ценните предмети, с които разполага. Всеки, който е посетил музея, е казвал: Музеят е претрупан. Претрупан е, защото помещението е малко, но липсва друго подходящо". И въпреки това интересът към него е всеобщ. През 1935 г. в Сливен се провеждат всенародни тържества по случай откриването на паметника на войводата Хаджи Димитър. Той е построен със средства дарени от цялата страна. Негови автори са арх. Юрдан Юрданов и скулпторът - сливенец Стефан Пейчев. Освещаването на паметника става на 8.XI.1935 г., Димитровден. От всички краища на страната в родния град на войводата се стичат родолюбци, които заедно със сливенци отдават заслужена почит към паметта и делото на героя от Бузлуджа.

В този ден на всенародна признателност музеят не остава встрани от тържествата. Той бива масово посетен от участниците в тях. Интересът към него е толкова голям, "щото непрекъснато коридорите му били задръстени от гости"[88], сред които според книгата на впечатления най-възторжени са онези сливенци, които живеят извън града. От музея се интересуват и видни български учени. На 2.VI.1936 г. той е посетен от професорите Богдан Филов, Петър Ников, Георги Батакчиев и Веселин Бешевлиев[89], които участват в Деветата конференция на учителите по история и география в Сливен, организирана от Министерството на просвещението. Тогава те с интерес разглеждат археологическите, историческите и художествените паметници и дават полезни указания на уредника за бъдещата му работа. Същия ден посещават и родния дом на Хаджи Димитър, в който по случай откриването на паметника в една от стаите е възпроизведена битова обстановка от онова време, както и гроба на войводата в двора на църквата "Св. Никола"[90].

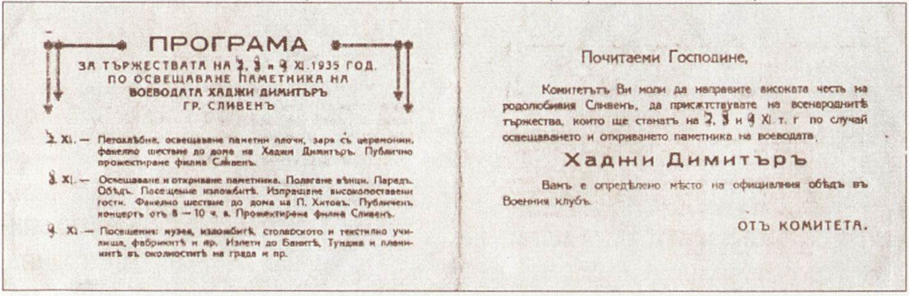

ПРОГРАМА

ЗА ТЪРЖЕСТВАТА НА 2, 8 и 9 XI. 1935 ГОД.
ПО ОСВЕЩАВАНЕ ПАМЕТНИКА НА
ВОЕВОДАТА ХАДЖИ ДИМИТЪРЪ
ГР. СЛИВЕНЪ

2 XI. — Петохлѣбие, освещаване паметни плочи, заря съ церемонии, факелно шествие до дома на Хаджи Димитъръ. Публично прожектиране филма Сливенъ.

8 XI. — Освещаване и откриване паметника. Полагане вѣнци. Парадъ. Обѣдъ. Посещение изложбитѣ. Изпращане високопоставени гости. Факелно шествие до дома на П. Хитовъ. Публиченъ концертъ отъ 8 — 10 ч. в. Прожектиране филма Сливенъ.

9 XI. — Посещения: музея, изложбитѣ, столарското и текстилно училища, фабрикитѣ и др. Излети до Банитѣ, Тунджа и планинитѣ въ околноститѣ на града и пр.

Почитаеми Господине,

Комитетътъ Ви моли да направите високата честь на родолюбивия Сливенъ, да присжтствувате на всенароднитѣ тържества, които ще станатъ на 2, 8 и 9 XI т. г. по случай освещаването и откриването паметника на воеводата

Хаджи Димитъръ

Вамъ е опредѣлено мѣсто на официалния обѣдъ въ Военния клубъ.

ОТЪ КОМИТЕТА.

Програмата за откриване на паметника

Стефан Пейчев

През 1935 г. се зарежда инициатива за създаване на текстилен музей в града като продължение на една по-стара идея за основане на Търговско-промишлен музей. Тази идея е била финансово подкрепена от известния сливенски индустриалец Русчо Ив. Желязков, който дарил 3 000 лв. на Дружеството за икономическо повдигане на гр. Сливен с изричното условие тази сума да се употреби за помещение на Търговско-промишлен музей. По-късно Дружеството предоставя тази сума с протокол от 21.I.1909 г. на настоятелството на читалище "Зора" срещу задължението да отреди (впоследствие и да построи) в проекта за надстрояване на втори етаж на читалищната сграда помещение с площ около 65 м^2, което да предостави на Дружеството за икономическо повдигане за уреждане на Търговско-промишлен музей[91].

Волята на дарителя остава неизпълнена до 1935 г., когато възниква идеята да се учреди комитет със задача да се основе в Сливен Текстилен музей. Този комитет е в състав: арх. Козаров - кмет на града, председател, Стефан Съмналиев - учител в Текстилното училище, секретар, и членове: Митко Михайлов - индустриалец, инж. Юрданов - директор на Текстилното училище, Петко Русев - текстилен техник, Захари Измирев и Петър Кутолов[92]. Комитетът е имал първоначално намерението текстилният музей да се основе в къщата и работилницата на Д. Желязков. Къщата е трябвало да се запази в тогавашния й вид, като се мебелира по сливенски обичай отпреди 100 години, а работилницата да се ремонтира, мебелира и превърне в текстилен музей, в който да се постави изложената по това време в читалищния музей фигура на Добри Желязков[93]. Тъй като тези постройки са били частна собственост и процедурата по отчуждаването им е сложна и изисква време и средства, комитетът се отказва от това си намерение и решава част от читалищния музей да се преустрои в текстилен, като в същото време се съберат всички "алиати" за него. След като бъдат събрани, празната тържествена зала в градския дом да се приспособи за бъдещия текстилен музей. За съжаление тази инициатива оста-

Русчо Ив. Желязков

Родната къща на Добри Желязков (Фабрикаджията) и първото фабрично помещение (най-вдясно)

ва неосъществена.

През 1936 г. Захари Измирев с помоща на ученици провежда археологически разкопки на стара църква в североизточния край на града между кв. "Ново село" и "Хисарлъка". Те продължават две седмици, като са разкрити основите и подът на храма. Южната му стена и част от олтара липсвали, но останките от зидове давали ясна представа за формите на храма. Подът е бил покрит с големи тухли с шестоъгълна форма. Намерени са следи от пожар, което говори за начина, по който храмът е срутен. За да се запазят стените от по-нататъшно разрушение, те са залети отгоре с цимент. По предложение на Измирев върху тези стени, датирани тогава от IV в., е съграден в 1939 г. със средства на сливенската гражданка Хаджи Куртеза Маринкева нов храм, наречен "Св. Мина"[94]. Външно градежът му е в средновековен стил. Днес той е един от действащите храмове в града. Активната музейна и обществена дейност на З. Измирев, натрупването на голямо количество паметници от миналото утвърждават непрекъснато обществения авторитет на музея. Това го прави, както той отбелязва, "един от най-важните отдели на читалището"[95], което му дава основание не без гордост да заяви ,че "от музея се интересува всеки, чужденецът пита за музея, от неговото богатство и уредба той си съставя понятие за миналото на града и културния уровен на днешните му граждани, т.е. какви са техните отношения към културните ценности на града"[96].

През следващите години читалищният музей продължава да съществува като хранилище на музейни ценности. През 1936 г. Георги Стрейков дарява палеолитен зъб, Георги Върбанов - 20 различни монети, В. Сотиров - 5 книги от преди Освобождението, г-жа Стефанаки Петрова - фотография на депутатите от Първото народно събрание, сребърен медал с образа на Екатерина Велика и множество сребърни турски монети, Ст.Стоилов, ученик от VII клас - каменно длето, Йордан Димитров, ученик от VIII клас - присурник, Петко Стоянов, ученик от VI клас - стара шевна машина, Добри Стоев, ученик от VIII клас - бъклица и др.[97]. Откупена е и една златна римска монета.

През 1937 г. в музея постъпват нови дарения: от Георги Ноев - чакмаклия пушка, шишане и старинни съдове, инж. Радушев - пушка "Кримка", д-р Петър Данчев - старинен съд от 1716 г., Петров - стари документи, Дачев, ученик - турска сабя и два чакмаклии пищова, Бояджиева - Булгарето на Добри Чинтулов и биография на д-р Георги Миркович, Стефан Гидиков - фотографии на дружества и корпорации, д-р Добри Минков - портретите на Петър Симу, Атанас Х. Добрев, Леди Странгфорт, на писателя от Сливен Илия Йовчев, на Д. Н. Боров, Никола Ценов, Михаил Колони, поета Великсин, Петко Вълнаров, Панайот Минков, отец Амфилофий, Хаджи Димитър, д-р Иван Селимински и др., Ангел Ангелов, ученик - свидетелство на доброволец от 1885 г., подписано от войводата П. Хитов, ферман издаден от султан Махмуд II, Казасова - старинен часовник, Кисьов - картина "Предаването на сабята на Осман паша", рисувана в Москва, и още много др.[98]. В музея постъпват и течениялта от възрожденски вестници: "Гайда", г.I,II,III, "Дунавска зора" /1867/, "Право" /1869, 1870/, "Време" /1865/, "Бесарабски областни ведомости" /1870 /, "Напредък" /1874/ , "Век" /1874/, "Македония" /1866 - 1867 и 1868/, "Право" /1870-1873/, "Турция" /1870 - 1873/, "Отечество" /1869 - 1871/, "Народност" /1867 - 1868/, "Левант Таймс" / 1874/, "Напредък" /1876/[99]. (Всички тези ценни вестници и списания са подвързани от музея.)

През 1937 г. с ученици, членове на ученическото историко-археологическо дружество, З. Измирев извършва разкопки на църквата "Св. София" в кв."Ново село". Попадат на зид със стенопис в западната част на храма[100]. През лятото на с.г. се правят разкопки и на няколко надгробни могили от некропола в местността "Черковното", северозападно от Сливен[101]. Погребенията при една от могилите били извършени чрез трупоизгаряне, а при други чрез трупополагане в гробна камера. В гробовете с трупоизгаряне са намерени железни върхове за копия, а в другите - глинени съдове, фибули, накити, гривни и др. През 1941 г. част от тези предмети постъпили в Археологическия музей в София /инв.№ от 3242-3247/ : сребърна торква, бронзова тракийска фибула с S-овидна форма, плитка глинена паничка с ниско профилирано дъно и слабо профилиран ръб на устието, малка глинена съдинка с долна издута част и с високо стеснено устие с профилиран ръб и ниско столче, снабдена с обла дръжка,10 дребни предмета с най-различна форма и големина, материал, намерен до главата на един скелет, от който произхождат една от фибулите и торквите. Някои от предметите - дребни глинени топчета, прешлени и миди се предполага, че са използвани при "лекуване", че са имали целебна сила и че са били притежание на тракийка, която била баячка, "лекарка" или гледачка[102].

През 1936 г. разкопки са правени от Димитър Ив. Коларов с негови средства и в "Църковната курия", която е принадлежала на сливенското църковно настоятелство при храм "Св. Никола". Контролират ги З. Измирев и Ат. Николов. Съставен е протокол[103], подписан от тях, с който гарантират, че при намиране на старини ще се изпълни законът и ще се признае на въпросния сливенски гражданин правото му на откривател. През 1937 г. разкопки се извършват и в местността "Урум търла" /Гръцка нива/[104] в продължение на 20 дни с участието на 20 трудоваци. Тъй като те са отзовани, разкопките биват прекратени. Разкрити са три християнски погребения, от които липсват сведения за находки.

Обогатяването на музея през тези и следващите години с нови старини поражда отново един наболял за него проблем: нуждата от помещения, където да се изложи и съхрани това богатство. "За голямо съжаление - отбелязва З. Измирев - липсва място, за да бъде изложено всичко това, което постъпва. Музеят е претрупан, нужни са помещения. Тоя въпрос се обсъжда от читалищната управа, но добре е да стане и обществен въпрос, за да може в най-скоро време Сливен да има музей какъвто подобава на града"[105].

Очакванията му за обществена подкрепа се сбъдват, когато през 1937 г. издигнати в културно отношение и обществено активни граждани поемат инициатива музеят да бъде настанен в дарената през 1912 г. от Добри Бояджиев къща, която „да се приспособи за музей и общинска библиотека"[106].

Според волята на дарителя, след неговата смъртта къщата преминава в пожизнено владение на съпругата му Екатерина Добрева Бояджиева, по баща Боева[107]. След като тя почине, тогава къщата става собственост на общината и следва да се използва за музей и общинска библиотека. За да може обаче преди смъртта на Екатерина Боева музеят да бъде настанен в къщата, трябва да й се заплаща наем. За съжаление нито читалището, нито общината предприемат действия, за да уредят този въпрос. Читалището прехвърля отговорността на общината, а тя, мотивирайки се че музеят е към читалището, връща обратно проблема на читалищното ръководство. Така инициативата музеят да бъде настанен в подходяща сграда, не успява. Той продължава да съществува при неблагоприятните условия в залата в общината и извън преките грижи на читалището, което след като го отделя от себе си, започва да гледа на него по-скоро като на допълнително бреме, отколкото като на своя кръвна рожба. При тези условия "музеят остава настрана от обсега на един по-бърз темп съгласно съвременните изисквания"[108].

Въпреки трудностите З. Измирев работи всеотдайно за попълването му със старини. Помагат му както винаги учениците, членове на историко - археологическото дружество,и умението му да убеждава гражданите да правят дарения. Неудовлетворението от състоянието на музея отстъпва място на ентусиазма и на чувството за отговорност да събира всичко ценно, свързано с историята и културата. През 1939 г. в музея постъпват нови археологически и исторически предмети: части от римска колесница, вкаменелости от слон, старинно оръжие. Откупени са бюстът на д-р Иван Селимински, две картини на Ст. Егаров и една от Г. Рубев. Сливенката Радка Ханджиева дарява списания и научна литература: "Известия на Българското археологическо дружество" /1910,1911,1912,1915/, "Приносът към българската нумизматика", "Археологически вести", "Две неиздадени български монети", "Отчет на Варненското археологическо дружество" /1906/, "Отчет на Старозагорското археологическо дружество", "Тракийска гробница при Пловдив", "Антични монети на Балканския полуостров и на българските царе", „Музей имени князя Михаила Александровича" и др.[109].

На 3.III.1940 г.се провежда главно годишно събрание на настоятелството на ч-ще "Зора". То обсъжда отчета за работата на читалището през 1939 г. В разискванията по доклада членовете на настоятелството П. Гевгалов, Г. Милков и Р. Манолов изтъкват необходимостта да се положат повече грижи за музея. По този повод подпредседателят на настоятелството Петър Дамянов уверява присъстващите, че ръководството държи под внимание проблема за музея, в очакване да се освободи къщата на покойния Д. Бояджиев[110]. При конструиране на ръководството на читалището за 1940 г. за ръководител на музея отново е избран Захари Измирев. За издръжката на музея през 1940 г. читалищното настоятелство предвижда средства в размер на 5

000 лв.[111]. През годината за поддържане на музея са изразходвани общо 5 690 лв.[112]. От таблицата е видно как следващите години читалището заделя средства за издръжката на музея и изразходването им:

1942 г.		1943 г.		1944 г.		1945 г.	
план	разход	план	разход	план	разход	план	разход
10 000 лв.	9 730 лв.	10 000 лв.	4 560 лв.	20 000 лв.	9 285 лв.	50 000 лв.	1 200 лв.

През 1941 г. по инициатива на кметството в читалището е уредена изложба на български носии. За откупка на престилки от нея за музея настоятелството отпуска 4 хил. лв. и назначава комисия в състав: председател Петър Дамянов и членове Захари Измирев и Теодора Х. Димитрова, която да извърши подбор на престилките. През следващата година са откупени нови културни и исторически ценности: 4 златни турски монети, 3 сребърни, две от които гръцки колониални монети, средновековно копие, две амфори, сабя от XIX век, старинен златен часовник от XVIII в., "Всеобща история" /1870/ от Д. Иловский, "Граматика на старобългарския език" /1865/ от Иван Н. Момчилов; постъпва като дарение картината "Двор" на Стефан Петров.

През 1943 г. музеят се сдобива отново с книги, още тогава библиографска рядкост, и предмети с историческа стойност: "Българска история" /1853/ от Ю. Ив. Венелин, сп."Читалище" /1870/ - 22 броя, "Кратка, всеобща история" /1858/, "Буквар с нравоучения" /1859/, два чаклии пищови и др.

Натрупването на музейни ценности в тясното помещение поставя под заплаха тяхното запазване.Читалищното настоятелство в отчета си за музея през 1942 г.отбелязва: "Липса на подходящо помещение. Музейното богатство е съхранено при много лоши условия и много от предметите могат при това помещение да се развалят. Да се помисли за подходящо помещение, като се направят постъпки да се освободи къщата на покойния Д. П. Бояджиев"[114].

И при това положение продължава постъпването на нови музейни предмети. През 1944 г. са откупени: кехлибарено цигаре, старинен часовник от XVIII в., старинни конски стремена от XVIII в., сребърна монета от 5 франка на Наполеон I от 1811 г., сребърна монета от 5 франка на Френската република от 1876 г., сребърна монета от времето на Мария Тереза, сребърна монета от 5 франка на Людвиг XVIII и др.

Към края на 1944 г. настъпва нов период в историята на музея, неблагоприятен за развитието му, който продължава до началото на 1951 г.

През септември 1944 г. З. Измирев е отстранен като ръководител на музея и предаден на Народния съд[115]. С това се разтуря и основаното от него ученическо историко-археологическо дружество "Хан Омуртаг". Пред читалищното настоятелство възниква проблемът за уредник на музея. На заседанието си от 18.X.1944 г. то обсъжда този въпрос и решава „за ръководител на читалищния музей да се поканят Г. Гюлмезов и Д. Добрев"[116]. На 15.XII.1944 г. музеят е предаден на Георги Гюлмезов[117], на когото настоятелството определя възнаграждение от 1 000 лв.[118]. Скоро обаче възниква друг още по-сериозен проблем, който настоятелството прябва спешно да решава. По решение на агитпропа на Околийския комитет на ОФ музейното помещение на първия етаж в общината трябва да се освободи, за да бъде ползвано за студио на радиопредавателната служба[119].

На заседанието си от 31 май 1945 г. настоятелството обсъжда този въпрос и взема следното решение: "Да се отложи преместването на музея, докато се намери подходящо помещение"[120]. Но настоятелно се изисква бързото освобождаване на общинското помещение и затова на 18.VI.1945 г. се свиква ново заседание в присъствие на председателя на настоятелството Добри Щилиянов и членовете му Петър Семерджиев, Петър Дамянов, Никола Бербатов, Минка Илиева, Никола Шишеджиев и Георги Г. Кебеджиев. Решават "музеят да се складира временно в голямата читалня, като читалнята се премести в малкия салон. Това ще бъде временно до освобождаването на къщата на Добри П. Бояджиев, подарена за музея"[121]. Помещението на читалнята се оказва недостатъчно и част от музейния фонд е складиран в тесния коридор, водещ към тоалетните на театъра, където е оставен без всякакъв надзор. Друга част от него е била настанена в частно помещение[122], собственост на Мария Ной Маркова, тъй като на заседанието си от 15.XI. 1945 г. настоятелството разглежда молбата ѝ за наем и решава да ѝ се заплати наем за помещението, заето от читалищния музей[123]. През януари 1946 г. настоятелството обсъжда и приема Правилник за вътрешния ред в читалището. Там за музея е записан следният текст: "За музейните ценности се води отделен специален каталог, в който завеждащ музея вписва всички предмети с нужното обяснение за тяхното значение"[124]. При изваждането на музея от сградата на общината някои от ценните предмети (сребърна чаша, два златни пръстена, 14 златни монети) са предадени за временно съхранение на счетоводител-касиера на читалището Иван Рибаров, които през 1962 г. са върнати на музея[125]. На 12.VI.1946 г. читалищното настоятелство провежда засадание и определя за отговорник на музея Петър Дамянов.

От 1945 г. настъпва нов етап в историята на музея, който можем да определим като период на застой. През него музеят няма собствено помещение и фондовете му се складират на различни места.

Следващите няколко години въпросът за настаняването на музея в подходящо помещение стои открит. На заседанието си от 16.I.1946 г. настоятелството обсъжда този въпрос и решава да действа за освобождаване сградата на 1-ви милиционен участък, т.е. къщата на Бояджиев, в която по това време е настанен участъка, където да бъде уреден музеят[126]. За целта се решава да се изготви писмо - искане до жилищния съдия при Сливенския околийски съд за опразване на сградата на наследниците на Петраков на пл. "Васил Левски" за нуждите на 1-ви милиционен участък.

През 1946 г. читалищното настоятелство обсъжда и други въпроси, свързани с музея. То разглежда проблема за застраховане на читалищните сгради и вещи за годината и решава "застраховането на музея да стане след установяването му в постоянно помещение". В бюджета на читалището за 1946 г. за издръжка на музея, въпреки че е на склад, се предвижда сумата 100 хил. лв.[127]. През март настоятелството разглежда предложението на учителя от Мъжката гимназия Стефан Калчищов читалището да закупи за музея златна византийска монета от времето на император Теодосий, тежаща 4,5 грама, 23,85 карата. Настоятелството решава "да закупи предлаганата монета, след като се провери тежината й и се направи справка за курса на златото в БНБ"[128].

През септември 1946 г. в Сливен се открива XI изложба на сливенските художници, от която настоятелството на читалището след подбор от нарочно избрана между членовете му комисия закупува картини на стойност 80 хил. лв. за "учредения от дълги години и напоследък неизползван народен музей".

И през 1947 г. въпросът за музейно помещение е на вниманието на читалищното настоятелство.

На 31.III. 1949 г. се провежда заседание на ИК на Околийския НС в Сливен. То изслушва доклада на началника на отд."Наука, изкуство и култура" Никола Николов, в който една от най-важните задачи за годината е "намиране на заведение за музея"[129], както и да се намери човек, който да го подреди и пази .[130] Проблемът за сграда на музея става обект на внимание и на заседанието на ИК на Окол. НС, състояло се на 29.VI. 1949 г. По т.10 от дневния ред за работата на отд."Наука, изкуство и култура" се поставя задачата "да се провери състоянието на Народния музей и се осигурят помещения за него..."[131].

Третата редовна сесия на Окол. НС на 17.X.1949 г. отново разглежда въпроса за намиране на сграда за музея. В т.5 на приетата резолюция се записва: "Да се намери до 1.I.1950 г. сграда за музея, като се освободи Първи милиционен участък / къщата на Д. Бояджиев - бел.авт./.

Да се прехвърли музеят към ГНС и се предвиди в новия бюджет на ГНС ръководител на музея"[132]. Последните два въпроса са предмет на обсъждане и от четвъртата редовна сесия на Окол. НС /14.XI.1949 г./. Тя разглежда и проекто-бюджета на Окол. НС за 1950 г., в който за музея е предвидена сумата 750 хил. лв.[133]. В утвърдения на заседание на Окол. НС /29.XII.1949 г./ план за основните задачи на отд. "Наука, изкуство и култура" за първото тримесечие на 1949 г. в т.3 е записано: "Да се намери за Народния музей помещение и се назначи ръководител"[134]. Проблемът не е решен и през 1950 г. В доклада за дейността на Окол. НС /31.III.1950 г./ се изтъква, че "голяма слабост допусна Окол. НС и все още допуща, като не намери подходящо здание за музея, което трябва в най-скоро време да се реши"[135].

Подобна е и констатацията в Отчета за извършената работа в БНЧ "Зора" през 1950 г. В него се казва: "И тази година музеят остава неразрешен проблем. Но този проблем не е забравен и не е изоставен. Той изобщо не е слизал никога от погледа на ръководството, благодарение на което с този въпрос е заинтересувана цялата наша общественост и сигурно в най-скоро време ще бъде веднъж за винаги разрешен. В настоящия момент комисията при Окол. НС усилено работи за намиране на необходимото помещение въз основа на писмените молби, които читалището подаде до същата комисия.

Досегашното отношение към музея е крайно осъдително. Сложени са под ключ множество паметници на древната култура и неми свидетели на нашето минало. Под арест са поставени извънредно ценни художествени картини - произведения на нашето реалистично изкуство. Но за всичко това най-малко може да се вини настоятелството, защото... то е положило максимални усилия и продължава да работи за отварянето на музея...

Впрочем по-скоро да намерим помещение за музея и го подредим, тъй както са сторили в Казанлък и други градове в страната, защото всяко бездействие с нищо няма да бъде оправдано, понеже има опасност някои от картините и други предмети да се повредят непоправимо в сегашното помещение" .

От разгледаните дотук документи става видно, че проблемът да се намери подходящо помещение до края на 1950 г. остава неразрешен и музеят продължава да е в крайно тежко положение. Едва през следващата година въпросът с материалната му база се решава и той навлиза в нов етап в развитието си.

Преди да проследим развитието на музея от началото на 50-те година на XX век насетне, ще се спрем на историята на Къща-музей "Хаджи Димитър" от нейното създаване през 1935 г. до 1963 г.

ИСТОРИЧЕСКИ И БИБЛИОГРАФСКИ БЕЛЕЖКИ

1. РИМ Сл, ф. 168. Доклад на народния съветник Добри Добрев пред ГНС.
2. Димитров В, Сливенският музей, в."Изток", бр. 240/15.X.1939 г.
3. РИМ Сл, ф.ВА 139, а.е.10.
4. РИМ Сл, ф.ВА 139, а.е.10.
5. РИМ Сл, ф.ВА 139, а.е.3, с.179.
6. Отчет на БНЧ "Зора" за 1929 г., с.8.
7. РИМ сл, ф. ВА 139, а.е. 10, л. 1, 2.
8. В."Сливенско дело", бр. 20/15.II.1968 г.
9. В ИМЮИБ, кн. XXXI, с.1977, с.153.
10. ТДДА Сл, ф. 97К, оп. 1 а.е. 39.. л.74; Библиотека при ОНЧ “Зора“ - Сливен, инв. К $\frac{374.28}{\text{Г62}}$. Отчет на БНЧ „Зора“ за 1915,1916,1917,1918, с.17.
11. ТДДА Сл, ф. 97К, а.е.3. Протоколна книга на БНЧ "Зора" от 9.III.1905 г. - 25.I.1907 г. Протокол № 9 от 14 май 1905 г. л.7.

Дарените картини са:

1/ "Аврора" /"Зората"/
2/ "Аврора"
3/ "Мадона със спящо дете"
4/ "Ангел в ада"
5/ "Мадона държи дете в ръце"
6/ "Жустиция" /"Правосъдие"/
7/ "Мадона възнесена"
8/ "Жена със свещ"
9/ "Рибар, палещ лула вечер"

10/ "Жена с цветя от "Аврора"
11/"Жена преде"
12/ "Портрет на Хаджи Димитър войвода".

12. Пак там.
13. ТДДА Сл, ф. 97К, оп. 2, а.е. 4, л.23.
14. ТДДА Сл, ф. 97К, оп. 2, а.е. 4, л. 15, т. 3 .
15. ТДДА Сл, ф. 97К, оп. 1, а.е. 39, л. 19.
16. В."Сливенско дело", бр. 252/20 .VIII. 1950 г.
17. Юб. сб. на Българското благодетелно читалище "Зора" в Сливен. С.,1910, с. 292.
18. Устав на БНЧ "Зора" в Сливен за 1906 г., отп. в 1907 г. Библиотека при ОНЧ "Зора" - Сливен, инв. К $\frac{374.28}{0\text{-}62}$.
19. Устав на БНЧ "Зора" в Сливен - сл. печ."Труд", 1930, с. 2, т. 5.
20. ДВ, бр.31/19.III.1888 г.
21. ДВ, бр.13/17.I.1890 г.
22. Недков, С. Музеи и музеология - изд. "Лик", 1998, с. 136 - 140.
23. РИМ Сл, ф. 19, оп. 2, а.е. 11, отд. "Нова и най-нова история".
24. ТДДА Сл, ф.97К, оп. 1, а.е. 39, л. 94.
25. Пак там.
26. Пак там.
27. Пак там, л. 100.
28. В. „Изток", бр. 240, цит. ст.
29. ТДДА Сл, ф. 97К, оп. 1, а.е. 39, с. 112.
30. Пак там, л. 163.
31. Пак там, с. 174.
32. Пак там.
33. Пак там, л. 168.
34. Пак там, л. 169.
35. Пак там.
36. Пак там, л. 201.
37. Пак там.
38. Пак там, л. 217.
39. Пак там.
40. Пак там.
41. Пак там.
42. Пак там, л. 224.
43. Пак там.
44. Пак там.
45. ТДДА Сл, ф. 97К, оп. 1, а.е. 24.
46. ТДДА Сл, ф. 97К, оп. 1, а.е. 39, л. 248.
47. Пак там.
48. ТДДА Сл, ф. 97К, оп. 2, а.е. 5, л. 9.
49. В. „Изток" бр. 240, цит.ст.

50. РИМ Сл, ВА 139, а.е. 10, л. 1; ТДДА Сл, ф. 97К, оп. 1, а.е. 39, л. 100.

51. Библиотека при ОНЧ "Зора" - Сливен, инв. К $\frac{374.28}{\text{Г62}}$, Год. отчет на БНЧ „Зора“ за 1930 г., с.10.

52. Пак там.

53. Архивен институт на БАН, ф. 132 НАМ, оп. 1, а.е. 260, л. 302.

54. ТДДА Сл, ф. 97К, оп. 1, а.е. 16, Год. отчет на БНЧ "Зора" за 1931 г., с. 11.

55. Пак там, с. 11 - 12.

56. Пак там, с. 12.

57. Пак там.

58. Пак там.

59. Пак там.

60. ТДДА Сл, ф. 97К, оп. 1, а.е. 41, Годишен отчет на БНЧ "Зора" за 1931 г., с. 12.

61. Пак там, годишен отчет на БНЧ "Зора" за 1932 г., с. 14.

62. Пак там, с.15.

63. Пак там.

64. ТДДА Сл, ф. 97К, оп. 2, а.е. 6, л. 77.

65. ТДДА Сл, ф. 97К, оп. 1, а.е. 17, Годишен отчет на БНЧ "Зора"за 1933 г., с. 17

66. Пак там, с. 17 - 18.

67. Пак там.

68. Пак. там, с.18.

69. Пак там, с.17

70. Пак там.

71. ТДДА Сл, ф. 46К, оп. 2, а.е. 2, л. 222 - 223.

72. Годишен отчет на БНЧ "Зора" за 1934 г., с. 13 .

73. Пактам, с. 14.

74. В."Изток", бр. 18/26.I.1935, с. 4.

75. Пак там.

76. Фигурата е изработена от софийския скулптор Александър Андреев по поръчка на основания на 1 март 1934 г. юбилеен комитет в Сливен за отпразнуване на 100-годишнината на Добри Желязков. Комитетът е в състав: председател Илия Г. Калов, подпредседател Андон Русчев, секретар Атанас Николов, касиер - инж. Трънка и членове: Апостол Г. Стефанов, Ст. Кювлиев, Д. Недев и Илия Гудев.

На 14.X.1934 г., когато се чества 100 г.на Д. Желязков, восъчната фигура на Фабрикаджията, изработена от Ал. Андреев, е експонирана в уредената в Текстилното училище изложба, която трае цяла седмица. След като изложбата приключва фигурата е предадена на читалищния музей и е включена в експозицията му /вж. Протоколна книга от заседанията на Комитета за отпразнуване на 100-годишнината на Д. Желязков - Сливен, РИМ Сл, ф.ВА 95, оп. 2, а.е. 1 протокол № 9 / 30.VIII.1934 г., протокол № 10 / 5.IX.1934 г., протокол № 13/ 25.IX.1934 г./

За съжаление тази восъчна фигура на Фабрикаджията не е запазена. Вероятно е била унищожена, след като читалищният музей е върнат през 1945 г. от сградата на общината отново в читалището, където експонатите са оставени без надзор. При пренасянето на музея през 1952 г. в къща "Попович" фигурата липсва.

77. Симеонов, Р. Течаха бистри вади и се виеха орли. Сл., 2000, ИК "Жажда", с.22.

78. Год. отчет на БНЧ "Зора" за 1934 г., с. 16.

79. ТДДА Сл, ф. 97К, оп. 1, а.е. 19, Год. отчет на БНЧ "Зора" за 1935 г., с. 14.

80. От лат. lacrimarium - малък съд от глина или стъкло с издута или вретеновидна форма, без дръжка, употребяван за маслинено масло при погребения в древността / предполага се, че в такива съдове скърбящите римляни са събирали сълзите си при погребение/ .

81. Год.отчет на БНЧ "Зора" за 1934, с. 14.

82. Пак там, с. 15.

83. В."Изток", бр. 13/22.XII.1934 г.

84. В."Изток", бр. 34/1935 г.

85. ТДДА Сл., ф.1041, а.е. 17, л. 18.

86. Год.отчет на БНЧ "Зора" за 1935 г., с. 12 - 13.

87. Пак там, с. 13.

88. Пак там, с. 14.

89. В."Изток", бр.83/6.VI.1936 г., с.3.

90. През 1881 г. костите на неизвестен четник от четата на Х. Димитър, погребан на вр."Кадрафил", са пренесени в Сливен и са погребани в двора на църквата "Св. Николай" в кв."Клуцохор" като кости на войводата. Над гроба е издигнат паметник, изработен от камък. Представлявал е пластично тяло, оформено в горната си част като арка, в която е поставен релеф с образа на Хаджи Димитър /вж. Кюпчуков, Г. Паметници на признателността, юб. сб. "Х. Димитър" /1840 - 1990/, ДП "Ив.Грудев", Сл., 1990, стр.93/.

91. ТДДА Сл, ф.97К, оп. 2, а.е. 4, л. 24.

92. В."Изток", бр. 68/23.II.1936 г., с. 4.

93. В."Изток", бр. 19/2.II.1935 г., с. 2.

94. История, чудесата и молебена на "Св. В.М. Мина", изд. Преславно християнско братство "Св. София" - Сливен, с. 3, 4.

95. Годишен отчет на БНЧ "Зора" за 1936 г., с. 12.

96. Пак там.

97. Пак там.

98. ТДДА Сл, ф.97К, оп. 1, а.е. 21, Годишен отчет на БНЧ "Зора" за 1937 г., с. 15.

99. Пак там.

100. Вж. арх. Козаров "Старобългарският храм „Св. София" в Сливен", в."Изток", бр. 128/6.VI.1937 г., с. 2, 3; в. "Изток", бр. 139/12.X.1937 г., с. 1; Велков, Ив. "Сливен, един град на църковни старини", в."Зора", бр.5437/11.VIII.1937г.; в."Изток", бр. 138/5.IX.1937, с.1 -2; Измирев, З. "Нови археологически открития", в."Изток", бр.118 от 28.III.1937г.

През август 1977 г. са извършени сондажни проучвания край северната, източната и половината от южната стена на църквата "Св.София" под ръководството на ст.н.с.Димитрина Джонова от НИПК - София. Установено е, че източната стена на съвременната църква е изградена върху по-стара средновековна църква от XII-XIII в. от ломен камък и тухли с бяла хоросанова спойка. Тя е еднокорабна, едноабсидна, със сравнително малки размери. Разкрити са фрагменти от керамика и вторични погребения /РИМ Сл, отд."Археология"/.

101. Миков, В. Народната медицина у старите траки, сб."Изследвания в чест на акад. Д. Дечев". С.,1958, с.658.

102. Пак там.

103. РИМ Сл, ф.ВА 107, а.е. 26.

104. Хълм край Сливен.

105. Годишен отчет на БНЧ"Зора" в Сливен за 1937 г., с.15 .

106. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 362, л. 555. /Става дума за бившата сграда на Балканбас, намираща се на ул. "Раковска" срещу Пето СОУ "П.К.Яворов"./

107. Екатерина Д. Бояджиева - Боева е дъщеря на Димитър Боев, първи кмет на Сливен след Освобождението.

108. „За музея", в "Изток", бр. 155/26.XII.1937 г.

109. РИМ Сл, ВА 139, а.е. 10, л. 6. Според списък, изготвен от З. Измирев на 25.V.1939 г., музеят е притежавал следните по-важни ценности /колекции/:

1. Повече от 100 старинни книги.
2. Праисторически находки - палеолит, неолит.
3. Калъпи от бронзовия век.
4. Монети - златни, сребърни, бронзови и медни от тракийско, македонско, римско, византийско и по-ново време.
5. Различни видове оръжие - чекмаклии, евзалии пушки и пищови, ятагани и др.
6. Тракийски конници /оброчни плочки на тракийския конник - бел.авт./ и др.
7. 11 картини - репродукции на старият худ. Д. Добрович.
8. 40 картини от худ. Й. Кювлиев.
9. Картини от по-млади сливенски художници.
10. Стари фотографии и таван.
11. Етнография - пръстени, накити и др.
12. Стари икони.
13. Керамика.
14. Оръдия за домашна индустрия.
15. Манекен на Добри Желязков.

110. ТДДА Сл, ф. 97К, оп. 2, а.е. 8, л. 28.

111. Пак там, л. 30.

112. Пак там, л. 24.

113. Пак там, л. 56.

114. ТДДА Сл, ф. 97К, оп. 2, а.е. 8, л. 94.

115. Вж. „Деятели на музейното дело", З. Измирев.

116. ТДДА Сл, ф. 97К, оп. 2, а.е. 8, л. 121.

117. Вж. Първа инв.книга на музея, РИМ Сл, НА 118. ТДДА Сл, ф. 97К, оп. 2, а.е. 8, л. 134.

119. Пак там, л.144.

120. Пак там.

121. Пак там.

122. Помещението се е намирало в триетажната къща на Ной Марков, редактор на в. "Правда", запазена и до днес (източната страна на шадравана срещу сградата на община Сливен, южно от Пето СОУ "П.К. Яворов").

123. ТДДА Сл, ф. 97К, оп. 2, а.е. 8, л. 155.

124. Пак там, л. 164.

125. РИМ Сл, НА. Удостоверение, издадено от Елена Бацова на Иван Рибаров (3.XI.1962 г.), в уверение на това, че тези ценни предмети са върнати на музея.

126. ТДДА Сл, ф. 97К, оп. 2, а.е. 8, л. 163, т. 4.

127. Пак там, л.185.

128. Пак там, л.76.

129. Пак там.

130. ТДДА Сл,, ф. 321, оп. 1, а.е. 5, л. 166.

131. Пак там, а.е. 2, л. 20.

132. Пак там, л. 32 .

133. ТДДА Сл, сл, ф. 321, оп. 1, а.е. 6, л. 100.

134. Пак там, л.44.

135. ТДДА Сл, ф. 321, оп. 1, а.е. 16, с. 146.

ДАРЕНИТЕ ТВОРБИ НА ДИМИТЪР ДОБРОВИЧ

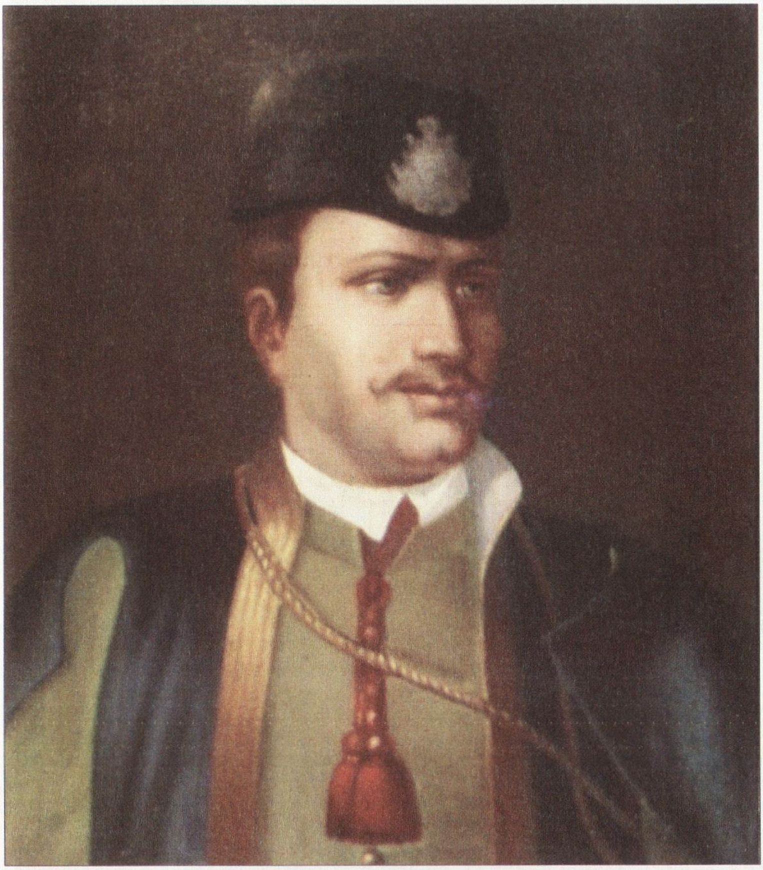

Портрет на Хаджи Димитър

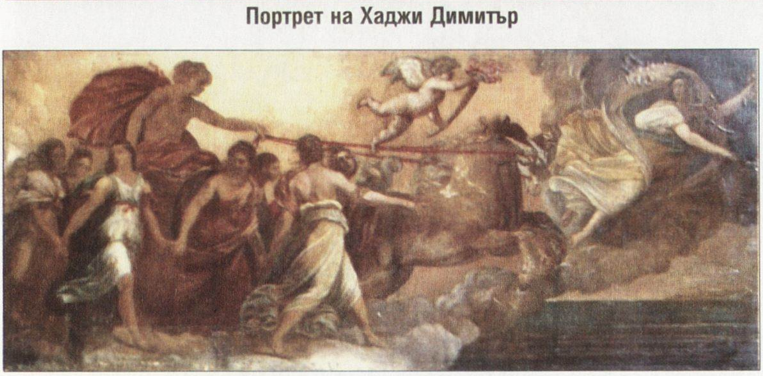

Аврора - копие по Гвидо Рени

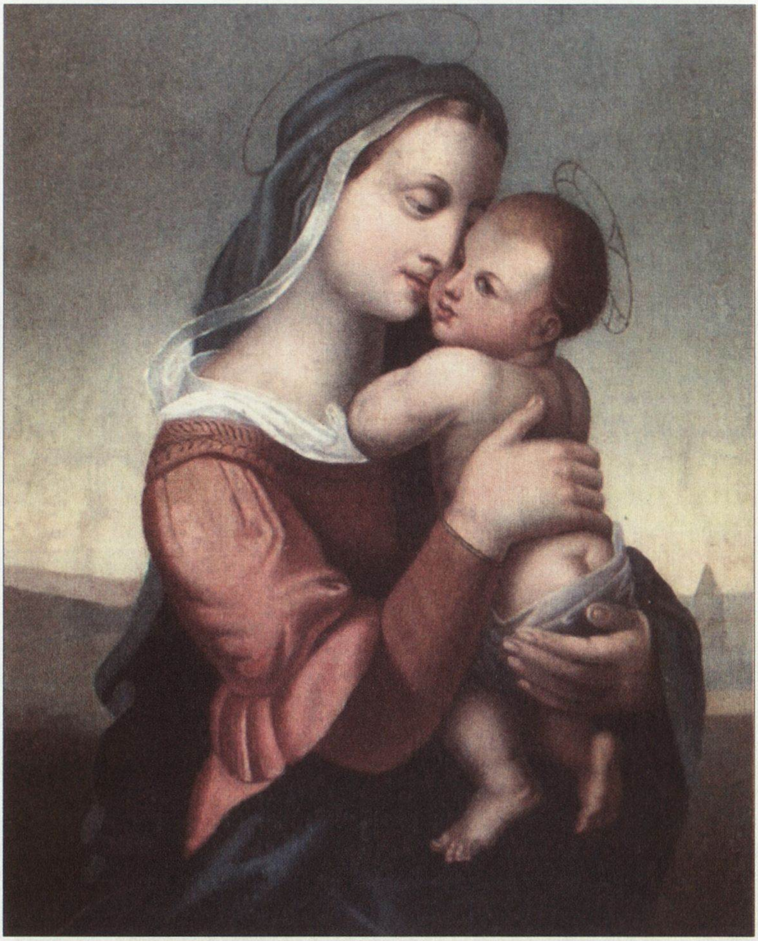

Мадона с Младенеца - копие по Рафаело

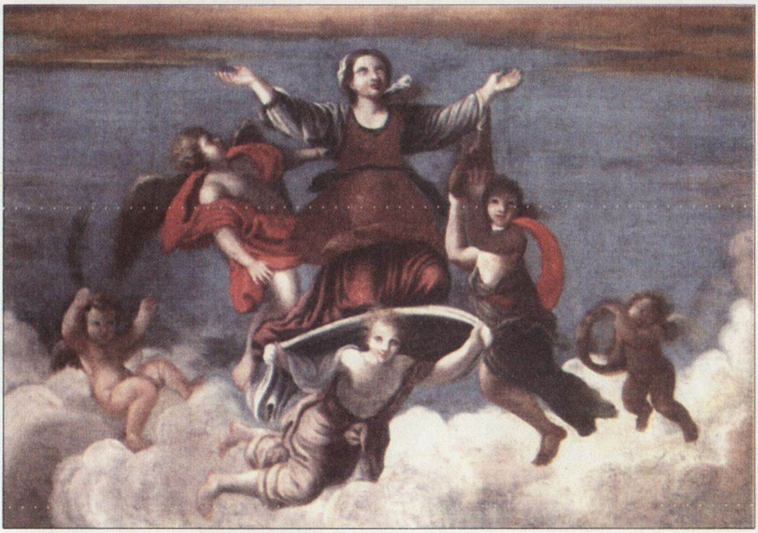

Възнесение Богородично - копие по Тициан

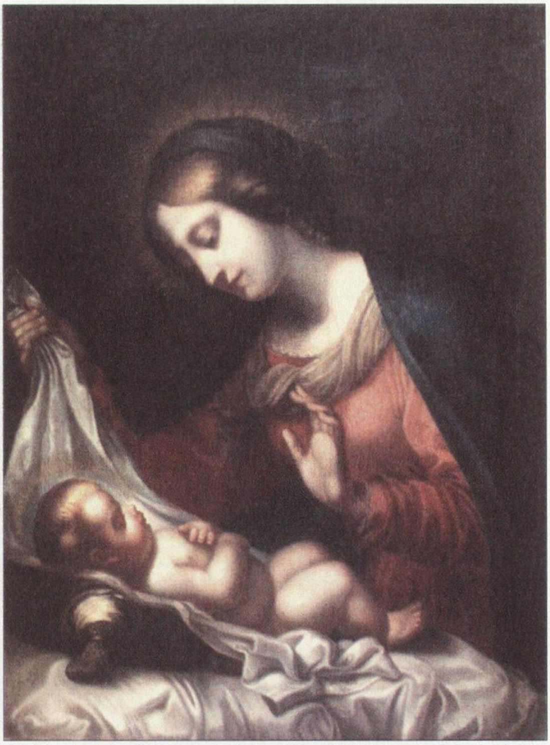

Мадона с дете - копие по Карло Долчи

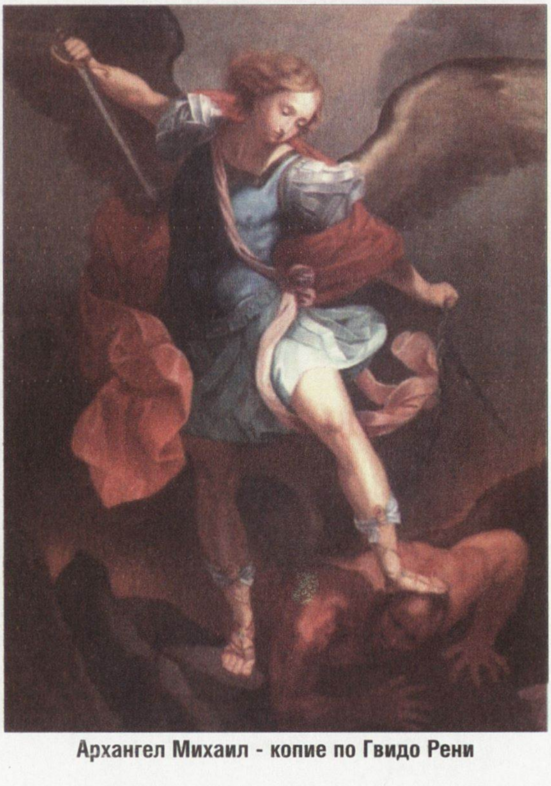

Архангел Михаил - копие по Гвидо Рени

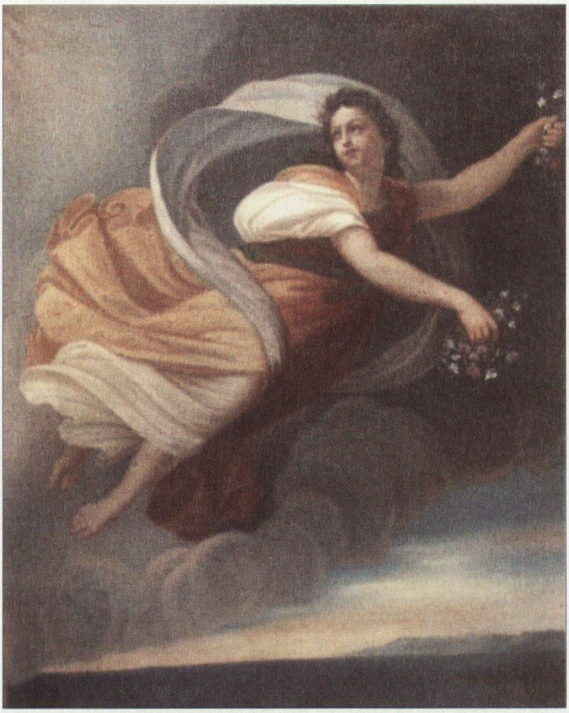

Аврора - копие по Гвидо Рени

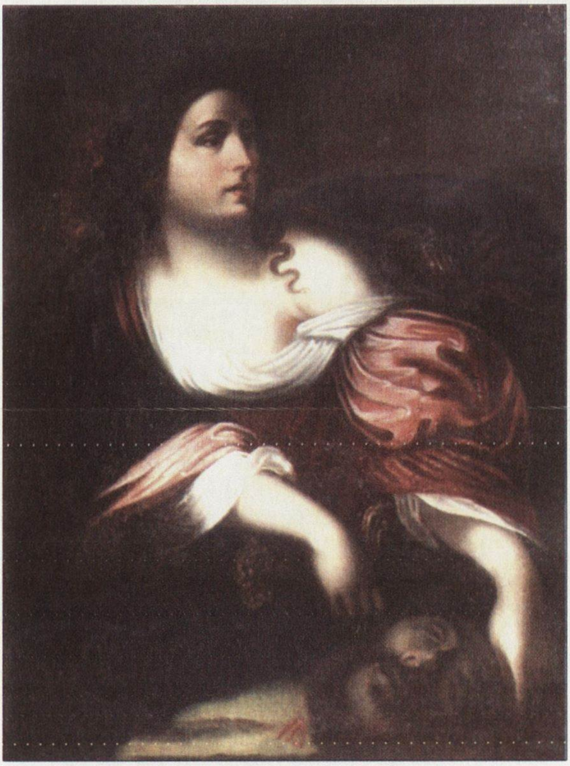

Юдита - копие по Карло Долчи

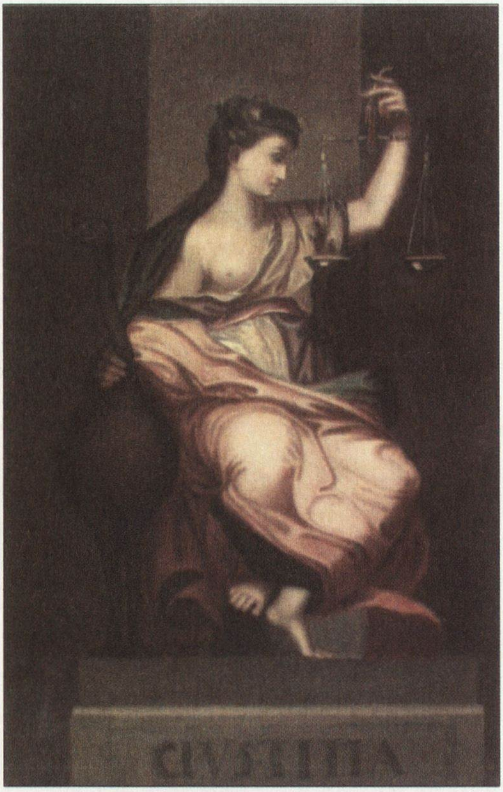

Правосъдие - копие

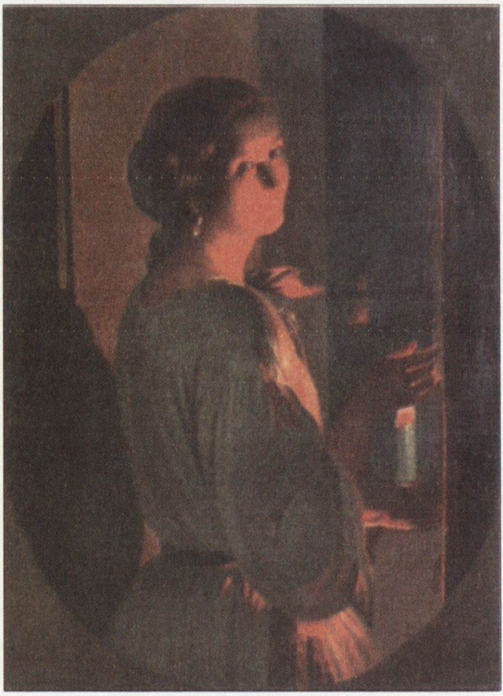

Жена със запалена свещ

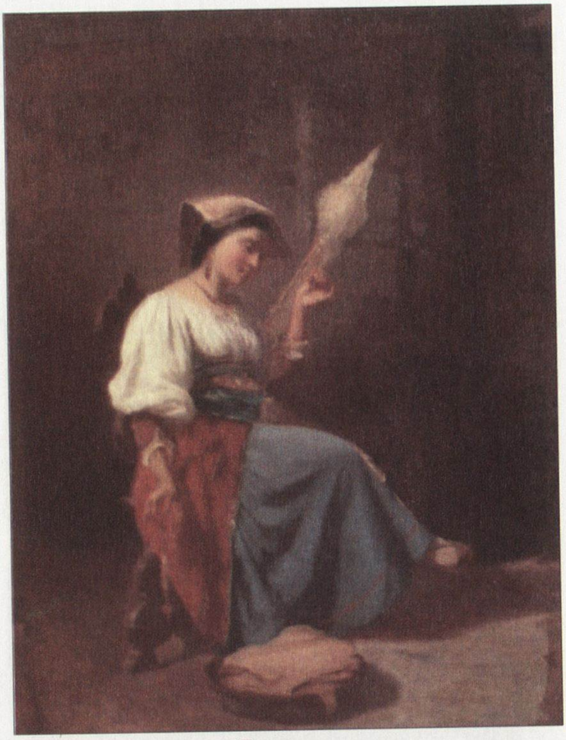

Предачка

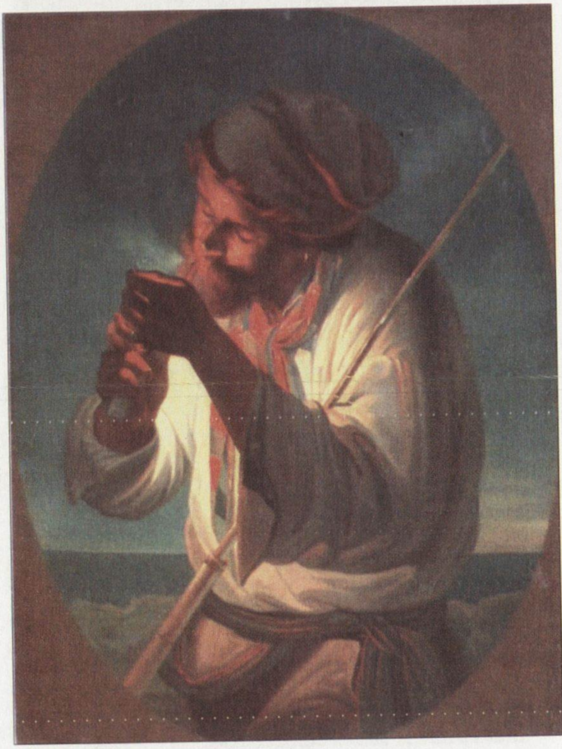

Рибар

Глава трета

КЪЩА - МУЗЕЙ „ХАДЖИ ДИМИТЪР“

• Възникване, състояние до реставрацията ѝ /1954-1955/ • Бойка Добрева - надзирател и асистент на къщата • Подготовка на експозицията, реставрация и откриване /3.III.1955 г./ • Място за патриотично възпитание и преклонение пред подвига на войводата

Къща-музей "Хаджи Димитър" е един от най-старите музейни институти в Сливен. По историята на своето възникване тя се нарежда непосредствено след Историческия музей. Намира се в стария кв."Клуцохор" на ул."Асенова" № 2, близо до река Асеновица.

Началото й като музей се поставя в 1935 г., когато по повод на тържествата по откриване на паметника на войводата в родния му град, в една от стаите, в която е роден, е подредена битова експозиция. В нея е пресъздадена обстановка на среден еснаф от времето около Освобождението.

В днешния си вид включва родна къща, хан и стопански постройки.

Родната къща е строена в края на XVIII в. от дядото на войводата - Кръстьо. По архитектурен тип тя е в стила на старите сливенски къщи - едноетажна, в първоначалния си вид с две, а от средата на XIX в. с три помещения и чардак пред тях. Била е заобиколена от хан и навес, които през 30-те години на XX век вече не съществуват[1]. В миналото е дадена лоша регулация на улица "Асенова", която унищожава хана.

Самата къща в различни времена поради ремонти е претърпяла промени и по тази причина през 50-те

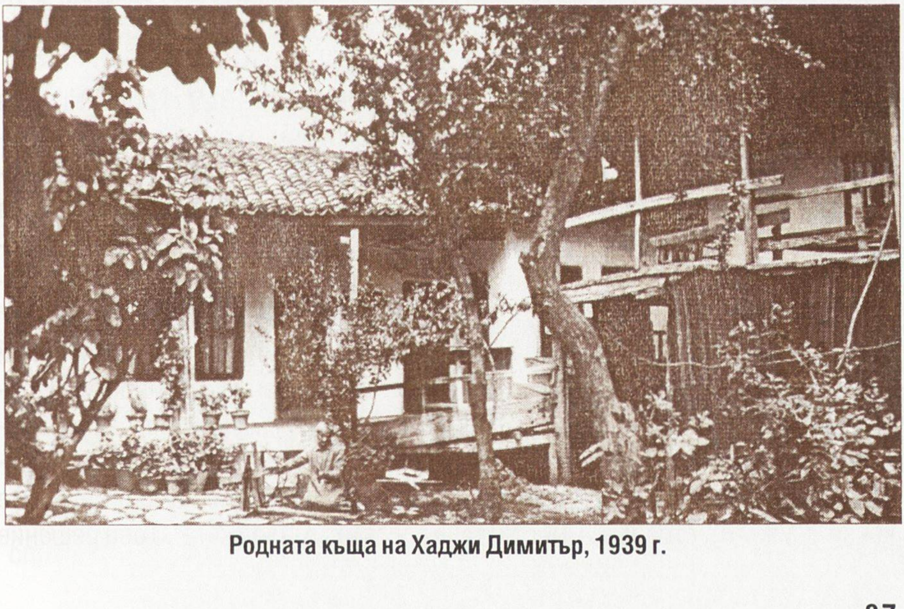

Родната къща на Хаджи Димитър, 1939 г.

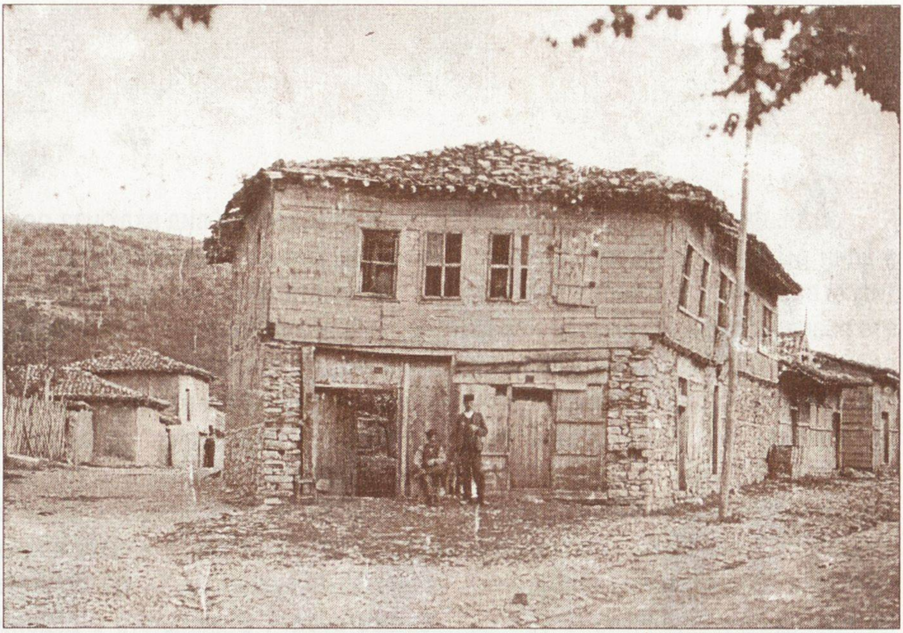

Изглед от улицата на родната къща на Хаджи Димитър, заобиколена от хан и навес

години на XX в. е загубила вече доста от първоначалния си вид. Само източната стая /одаята/, за която с положителност се знае, че в нея се е родил Хаджи Димитър, е запазила своята автентичност и е представлявала най-голямата ценност на къщата[2]. Към 1927 г. е отчуждена от Сливенската община.

През време на тържествата по откриване на паметника в 1935 г., къщата е масово посетена от граждани и гости на Сливен и уредената в нея битова експозиция е подсилила техните патриотични чувства и настроения. След това интересът към нея постепенно отслабва, тя все по-рядко бива посещавана и оставена без всякакви грижи от страна на местната власт, започва да се руши. Жената, която живее в нея от около 1925 г., Цанка Атанасова, по поръка от наследниците да се грижи за къщата, не е в състояние да стори каквото и да е за поддържането й.

Едва през 1949 г. родната къща на Хаджи Димитър става обект на внимание от страна на градското ръководство. На заседанието си от 12.IV.1949 г. ИК на ГНС разглежда доклада на началника на отд. "Комунално стопанство и благоустройство" арх. Георги Падарев за състоянието й и взема решение: "Намира за необходимо и належащо запазването и ремонта на родната къща на Х. Димитър, за която да се намерят нужните средства от бюджета". Това решение

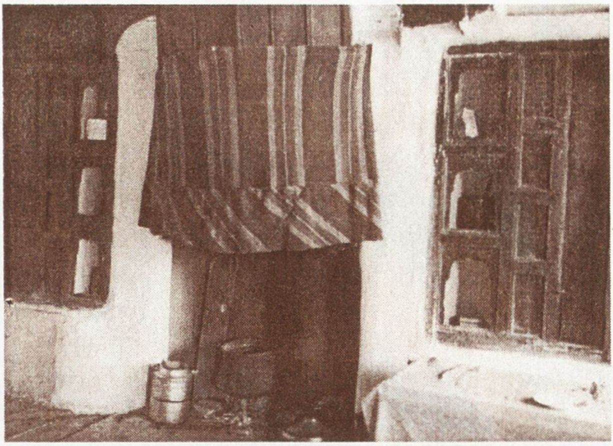

Битовата експозиция в родната стая

обаче остава без последствия, не се предприема нищо за неговото изпълнение.

На 13.X.1951 г. къщата на Хаджи Димитър е посетена от служителката при КНИК Цветана Киранова. Впечатленията си тя излага в доклад от 8.XI.1951 г. до ЦК на БКП. В него посочва следните факти: "Родната къща /на Х. Димитър - бел.авт./ ще се познае само по двете възпоменателни плочи, сложени през 1926 г. - едната от дружество "Юнак", а другата от запасните офицери. В стаята /родната стая, одаята - бел.авт./ на едната стена има закачена сабя, пушка, ножове и др. и една малка снимка на Х. Димитър. На земята - една софра наредена със запазените от семейството прибори за хранене. Едното черчеве на единия прозорец го няма и на негово място от външната страна на стената са заковани две дъски. Отвътре е закачена една книга, която вятърът развява. Възрастната жена, която живее в къщата като пазачка, не знае нищо друго, освен че в тази стая се е родил и израснал Х.Димитър. Не бива да се търпи такова положение щото прозорецът да заковаваме с дъски, когато от тези дъски може само за един ден да се направи черчевето и то да се сложи. Вътре в стаята има нужда да се постави подходящ портрет на Х. Димитър. На едно табло да се напишат кратки биографични бележки за него. Чергата и възглавниците на миндера са проядени от молци. Да се положат повече грижи за запазване на вътрешната уредба"[5].

Подобно описание намираме и в информацията на Бойка Добрева, асистент при къщата-музей до реставрацията й: "Голяма част от покъщнината е силно увехтяла и избеляла, дрехите са проядени от молци и цялата обстановка изглежда занемарена. В музея няма нищо, което да говори за високо патриотичното дело на Х. Димитър, за неговия славен подвиг на Бузлуджа, за великата му жертва и за почитта на нашия народ към величавото му дело."[6]

Още по-тягостни чувства предизвиква едно описание във в."Сливенско дело" бр. 284 / 20.IV.1951 г.: "Днес Сливен има къща-музей на Х. Димитър. За съжаление тя е съвсем изоставена. Бесният вятър повява безпрепятствено през прозорците без стъкла...Пушки, пищови, ножове, саби, чрез които неустрашимият бунтовник е респектирал цяла една империя, днес ръждясали, напрашени, с мукавички прикрепени, не вдъхват капка вяра в подрастващото поколение. Всички предмети, свързани с живота, делото и подвига на бележития революционер и републиканец, изоставени на произвола на съдбата, не могат да постигнат своята цел. Къщата-музей трябва да бъде уредена образцово, да вдъхва вяра и кураж у младото подрастващо поколение и да действа възпитателно. След 9.IX.1944 г. не се постави нито паметна плоча, за да напомня на сегашните и идващите поколения, че идеите на Х. Димитър за свобода и република са осъществени"[7].

През 1951 г. с Акт за държавна собственост № 266/ 6.I.1951 г. къщата на Х. Димитър става собственост на държавата[8].

На заседанието си на 8.V.1952г. ИК на ГНС Д.Т. отново разглежда проблема за тежкото състояние на Къща-музей "Х. Димитър", като обсъжда доклада на референта при отд. "Просвета и култура" Деян Цеков. В доклада се посочва, че тя се намира в крайно лошо състояние. Самата постройка е занемарена и за нейното стопанисване и поддържане не се полагат достатъчно грижи. На външното салонче липсва таван. Прозорците са изгнили, а някои от тях и негодни. Къщата няма стабилни парапети. При дъжд и сняг както таванът, така и прозорците пропускат. Дъските на пода са изгнили, блажната боя се е олющила, стените в стаите са поразкъртени, таваните прогнили и напукани. Няма макет на Х. Димитър, нито пък биографични бележки за него. Жената, която се грижи за къщата, използва килера наред с историческите ценности за натурване на мазнини и храна. До самото килерче на стената е поставено избеляло парче плат, от което човек, трудно би могъл да разбере, че това е нашият трицвет. На самата постройка вънка липсва подходящ надпис - плоча, от който да се вижда, че това е Къща-музей "Х. Димитър". Градинката е напълно изоставена. За цветя и декоративна зеленина дума не може да става. Нещо повече. Предвид на това, че оградата е ниска, а няма и пазач, децата от квартала, особено учениците от втора гимназия, най-безогледно се ширят и играят в самата градинка, несмущавани от никого.

След станалите разисквания ИК на ГНС прави следните констатации:

1/ Къща-музей "Х. Димитър" действително се намира в крайно лошо състояние както по своята вътрешна уредба, така и самата сграда;

2/ Жената, която се грижи за нея, поради своята напреднала възраст не е в състояние да се справи със своята работа[10].

За изправянето на тези слабости и за да може къщата-музей да се постави на висота, на която трябва да бъде като историческа ценност, ИК на ГНС Д.Т. решава:

1/ Да се назначи специална комисия, която да установи точния размер на ремонта и същият незабавно да започне. За изпълнение на тази задача се поставя срок 10 май 1952 г., а за отговорник е определен Д. Цеков.

2/ Друга комисия от историци, художници и общественици да се заеме с вътрешната уредба на къщата, като се установи проект за направата на макет на Х. Димитър - срок 10 май 1952 г., отг. Д. Цеков.

3/ Жената да бъде подменена, като на нейно място се назначи подходящ другар, който едновременно да може да пази и поддържа градинката. Това да стане с новия бюджет[11]. В изпълнение на тези решения със Заповеди № 305 и 306 от 9 .V. 1952 г. на председателя на ГНС са назначени две комисии за ремонт и поддържане на к.м."Хаджи Димитър". На 10 май с.г.[12] те се събират на общо заседание за изработване на становище пред ИК на ГНС. На заседанието присъстват: Добри Добрев, Евгени Курдов, Петър Дамянов, Димитър Кавръков - художници, Борис Аврамов, Гани Милков - учители, Никола Николов - нач. отд."Просвета и култура" на ГНС, проф. Табаков, инж. Иван Иванов, Коста Найденов - нач. отд."Комунално стопанство и благоустройство" на ГНС. Отсъстват Стефан Калчищов, Александър Динчев и арх. Чавдаров. Председател на заседанието е Никола Николов. Изслушан е докладът на Д. Цеков за състоянието на къщата-музей и мероприятията за нейното подреждане.

Изказват се Д. Добрев, който предлага къщата да се ремонтира, без да се променя външния и вътрешния ѝ вид и да се помисли за гроба на Хаджи Димитър, който се намира до църквата "Св. Никола" - (вж. бел. №90 към гл.II); проф. Табаков - да се помисли добре за в бъдеще пазачът да живее ли в самата къща или в съседно помещение; Д. Кавръков - украсата в къщата да отрази епохата, в която живее войводата; Евг. Курдов - да се направи макет по първообраза на къщата; Б. Аврамов - да се запази историческата правда; Гани Милков - да се направи втори таван и под на къщата.

След изказаните мнения и направените предложения заседанието взема следните решения[13]:

1/ Да се събера т всички портрети и вещи на Х. Димитър - отг. Д. Добрев, проф. Табаков, Евг. Курдов, Б. Аврамов - срок: 15 .VI.1952 г.

2/ Инж. Иванов съвместно с арх. Чавдаров да излязат с проект за ремонт на къщата, като се свържат със специалисти по реставрация - срок : 6 .VI. 1952 г.

3/ След събиране на предметите и снимките за Х. Димитър да се изготви проект за макет на Х. Димитър -

отг. Евг. Курдов - срок: 15.VI.1952 г.

4/ Комисия в състав Д. Добрев, П. Дамянов и Б. Аврамов да оформи вътрешната украса и уредба на къщата-музей - срок: 30.VI.1952 г.

На 16.V.1952 г. Д. Цеков докладва на заседание на ИК на ГНС протокола от заседанието на комисиите. Въз основа на протокола и направените изказвания ИК на ГНС решава[14]:

1/ Комисията по изработване на проект за реставрацията на Къща-музей "Х. Димитър", като използва представител от София да представи проект в срок до 30.V.1952 г.- отг. Деян Цеков

2/ ИК на ГНС натоварва отд. "Комунално стопанство и благоустройство" да извърши реставрацията на Къща-музей "Х. Димитър", съобразявайки се с проекта на комисията - отг. инж. Ив. Иванов, К. Найденов и Д. Цеков.

За извършване на ремонта и обзавеждането на Къща-музей "Хаджи Димитър", за откриването на Къща-музей "Сърби Димитров" и разширяването на краеведческия музей в града, с окръжно № 858 / 9.IV.1952 г. и 1098 / 6.V.с.г. КНИК разрешава на отд."Просвета и култура" на ГНС кредит в размер на 2 млн. лева[15].

Като изхожда от мястото и ролята, която трябва да играят къщите - музеи за политическата просвета на трудещите се, с Наредба № 1863 / 12.VIII.1952 г. КНИК предприема масовото им преустройство.

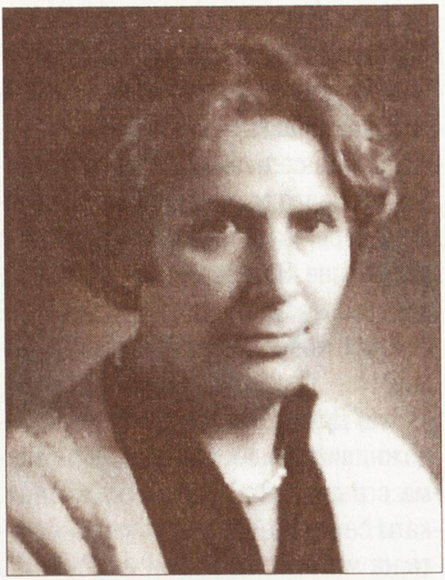

Бойка Добрева

Поради крайно занемареното състояние на Къща-музей "Х. Димитър", КНИК разпорежда да бъде затворена за посещения. С Писмо № 2570 / 7.Х.1952 г. отд."Музеи" на КНИК възлага на Бойка Добрева да изготви тематико-експозиционните планове за преустройството на къщата-музей[16]; писмо № 18144 от 29.Х.с.г. на началника на отд. "Просвета и култура" при ГНС Н. Николов[17] уведомява КНИК, че отд. "Просвета и култура" в Сливен е възложил на Б. Добрева изработването на тематичен и експозиционен план за преустройство на Къща-музей "Х. Димитър". Понататък се съобщава, че планът за преустройството ще бъде реализиран в срок до три месеца, като през това време Б. Добрева ще издири и събере предвидения битов материал, свързан с живота и дейността на Хаджи Димитър и неговите сподвижници, и ще го подреди в определените две стаи на къщата. За да улесни събирателската й работа, отд. "Просвета и култура" й издава удостоверение, в уверение на това, че тя е сътрудник на Народния музей в Сливен и е натоварена да закупува народни селски носии, за което местните народни съвети да й оказват съдействие.

В същото време отд."Просвета и култура" отправя обръщение[18] към гражданите на Сливен:

1/ Да се издирят и предадат на отдела като дарение или срещу заплащане: портрети на Х. Димитър, на членовете на семейството му и на негови сподвижници - Димитър Дишлията, Георги Трънкин, Никола Аджемов, Панайот Хитов, Филип Тотю, Дядо Желю, Стефан Господинов /Хитрия/, Димитър Николов Заралията; литографии на Х. Димитър и Стефан Караджа, оръжие и въстаническо облекло от времето на войводите.

2/ Да се издирят снимки , писма и вещи за Съби Димитров и другарите му за уреждането на Къща-музей "С. Димитров".

На 16.Х.1952 г. Добрева представя на началника на отд. "Просвета и култура" план за събиране на материали по преустройството на къщата-музей, с който да се подменят и попълнят съществуващите дотогава битови експонати и материали за уреждане на изложбата /експозицията/ "Хаджи Димитър", в която да бъдат представени живота и делото му, мястото им в историята и отношението на нашия народ.

От 10.XI.1952 г. ремонтът на къщата-музей започва[19]. Подменени са полусрутените каменни зидове на основите и гредоредът в родната стая /одаята/, поставени са "черни таванки" /т. нар. кара таван - бел.авт./, дюшеме, оправени са стените и прозорците в стаята, определена за изложба за Х. Димитър /средната стая/. Поради липса на достатъчно средства ремонтът остава недовършен. Налага се той да продължи през следващата година с ремонтирането на средната стая и открития хает и да се възстановят някои детайли, за да се приближи къщата до стария си вид[20].

Едновременно с ремонта Б. Добрева извършва усилена събирателска работа. В продължение на два месеца и половина до началото на декември 1952 г. тя посещава редица села в околията и сливенски граждани, които притежават старинни предмети, като събира ценни материали за Народния музей, за Къща-музей "Х. Димитър" и за бъдещата Къща-музей "С. Димитров". За извършената от нея издирвателска и събирателска работа ИК на ГНС на заседанието си от 6 декември с.г. решава "да се изплати възнаграждение в размер на 1 000 лв. на извънредния извънщатен сътрудник на Народния музей Бойка Добрева Иванова"[21].

През март 1953 г. за надзирател на Къща-музей "Х. Димитър" е назначен Павел Стефанов[22], дотогава надзирател в Народния музей, но в действителност цялата работа, свързана с преустройството на къщата-музей, се извършва от Добрева.

В процеса на изготвянето на тематико-експозиционния план за езспозицията тя обстойно проучва литературата за живота и делото на Х. Димитър и епохата на революционно-освободителните борби. Едновременно с това издирва и събира документално-предметен материал, стари литографии на Хаджи Димитър, Стефан Караджа и четата им, както и покъщнина за битовата част на къщата-музей.

Събрани са сведения от БАН, Библиографския институт, НБ "В. Коларов", Музея на революционното движение, Етнографския музей при БАН. Подбрани са най-съществените отзиви за Х. Димитър и най-характерните експонати, които илюстрират неговия живот, революционната му дейност и епохата на Възраждането[23].

С цел обмяна на опит Добрева посещава къщите-музеи "Георги Димитров", "Димитър Благоев" в София и къщата на Ангел Букурешлиев в Пловдив, където на място се запознава с тяхната уредба и с опита на тамошните музейни работници. След активна методическа подготовка и събиране на материали тя пристъпва към изготвяне на тематико-експозиционния план на Къща-музей "Хаджи Димитър".

На 11.VI.1953 г.[24] се провежда заседание на Музейния съвет, което да обсъди и приеме плана. На него присъстват: Деян Цеков - референт при отд. "Просвета и култура" на ГНС - председател, и членове : Стефан Калчищов - историк, Борис Аврамов - историк, Павел Стефанов - надзирател на Къща-музей "Хаджи Димитър". Тук е и началникът на отд. "Просвета и култура" Димитър Кожухаров.

Бойка Добрева запознава присъстващите с тематико-експозиционния план, като се спира накратко на мястото, което заема къщата-музей сред другите мемориални музеи в страната, на нейното вътрешно и външно състояние, на експонатите в сегашната експозиция и на тези които ще се изложат допълнителнио, на тяхното разпределение в отделните стаи.

В тематично отношение планът предвижда новата експозиция да заеме трите стаи, като в първата /одаята/ да бъде пресъздадена обстановката, в която се е родил и израснал Хаджи Димитър, във втората чрез снимков, документален и предметен материал да се отрази неговият "личен, семеен и другарски живот" и в третата да се изложат материали за обществената и политическата му дейност.

След експозето ѝ членовете на музейния съвет изказват своите съображения по плана и правят конкретни предложения. Ст. Калчищов одобрява цялостно тематико-експозиционния план, като предлага някои допълнения: към документалния материал да се прибавят факсимилета на телеграми от турското правителство относно събитията, свързани с преминаването на четата в България и се съпоставят с печата на емигрантските вестници, излизали в Румъния и други страни; да се определи кът от снимки и картини за партизанския отряд "Х. Димитър"; да се възложи нарисуването на картини, които да отразяват моменти от детството, юношеството и революционната дейност на войводата. Д. Кожухаров предлага да се оформи художествено карта на бойния път на четата с местата на сраженията. Б. Аврамов - в двора на къщата да има бюст на Хаджи Димитър, да се изложат снимки на местностите, където се е сражавал. П. Стефанов отбелязва, че вътрешният и външният ремонт на къщата през миналата година е бил за нейното заздравяване, а е нужно тя да се реставрира, за да се върне автентичният ѝ вид. В една от стаите да се постави неин макет с чардаците и целия двор с хана.

Музейният съвет приема плана с направените предложения и в средата на юни 1953 г. той е изпратен в КНИК за одобрение[25]. Тъй като становището на КНИК се забавя, на 12 август е изпратено писмо от началника на отд. "Просвета и култура" със запитване дали планът е прегледан и одобрен, за да бъде върат и да се работи по него[26]. Същия месец КНИК връща плана разгледан, одобрен и придружен със следните препоръки:

1/ Всички исторически материали за Хаджи Димитър да се поместят само в една хронологически подредена изложба, за да няма разкъсване на материалите.

2/ Изложбата за Хаджи Димитър да се разшири, като се поставят живота и делото му в по-широка историческа рамка: да се предвиди табло за положението на българския народ под турско робство; четническата дейност на Х. Димитър да се свърже с делото на Васил Левски, Христо Ботев, Априлското въстание от 1876 г. и с основаването на БКП на Бузлуджа; да се предвиди табло за дейността на партизанския отряд „Хаджи Димитър“. /Рецензията на тематико-експозиционния план е извършена от Страшимир Димитров /РИМ Сл. НА, акт № 3 - 7./

Въз основа на тези препоръки планът е преработен и през март 1954 г. заедно с макетите за художественото оформление на експозицията, изработени от Д. Добрев, е изпратен отново в КНИК за одобрение.

С писмо на КНИК № II 940/ 18.V.1954 г. планът и макетите са върнати със съответните бележки.

В рецензията се казва, че планът се одобрява, тъй като е грижливо и конкретно разработен и по постройка и форма е съобразен с изискванията на книгата на съветската авторка Михайловска. Макетите са изработени точно, прегледно и дават ясна представа за бъдещата експозиция, съобразена с научните материали. Допълнителният материал /снимки, гравюри, архиви и др./ е интересен и характерен и ще играе голяма роля в осветляването на епохата и събитията, свързани с Хаджи Димитър. Методът на експозицията сполучливо разкрива цялостния образ на войводата. Пропуск в съдържанието на експозицията е, че въпросът за етапите в националноосвободителната борба не е достатъчно ясно и релефно разгледан. Текстовете /въвеждащи и обобщаващи/ не са достатъчно целенасочени и не навсякъде са добре редактирани.

Междувременно през юли 1953 г. с решение на ИК на ГНС Бойка Добрева е назначена за надзирател на Къща-музей "Х. Димитър", считано от 1 август с.г. [27] Впоследствие тази щатна длъжност е трансформирана в асистент.

Бойка Димитрова Добрева[28] е родена през 1907 г. в София. Баща й е гимназиален учител, а майка й домакиня. През 1932 г. завършва немска филология в Софийския университет; преди това е няколко месеца на специализация в Мюнхенския университет. Работи като лекторка по немски език. През 1937 г. се омъжва за сливенския художник Добри Добрев. От 1950 г. е лектор в Единно училище по немски език в София, след което преподава в Сливенската гимназия. От октомври 1952 г. е нещатен сътрудник на Народния музей в Сливен.

След като през август 1953 г. е получена рецензията на тематико-експозиционния план и той е преработен, започва да се мисли за увеличаване на площта на документалната експозиция. Възниква идеята да се обособи зала с максимални размери, като се събори междинната стена между втората и третата стая. Затова в началото на септември 1953 г. с писмо на началника на отд. "Просвета и култура" на ГНС до КНИК се иска разрешение за премахване на стената. На 21 .Х. 1953 г. КНИК отговаря, че държи към къщата-музей да има оформена зала за документална изложба, но възможността за такова преустройство чрез събарянето на стената между двете стаи е в компетенцията на Проектантска организация - Сливен, с която да се разговаря[29].

На 31 .VIII. 1953 г. комисия в състав: арх. Евгени Паскалев и инж. Асен Качаров, служители в отд. "Комунално стопанство и благоустройство" на ГНС, и Господин Маринов, управител на "Местни строежи", посещават Къща-музей "Х. Димитър" и правят следните констатации: Къщата при съществуващото си вътрешно разпределение мъчно би могла да задоволи нуждите на музей, поради малките размери на отделните стаи. Комисията счита, че за създаването на едно подходящо помещение е необходимо и възможно събарянето на една от вътрешните разпределителни стени, като стаята на пазача /западната - бел.авт./ се свърже със съседната, централната стая на къщата, а жилище за пазача да се построи отделно в средата на къщата. Лошото състояние на таваните и дюшеметата, които са изгнили и похабени, налага тяхното пълно подменяне. Те нямат никаква архитектурна стойност и с подмяната им ще се придаде приличен вид на помещенията. Необходимо е подшиване на стряхата, която в сегашния си вид грози къщата. Стойността на този ремонт включително и жилището на пазача ще възлезе приблизително на 2 900 лв.[30].

На 27 октомври с.г. е свикана нова комисия от членове на ГНС, архитекти и художници, която излиза със становище, че премахването на стената между двете стаи е технически възможно и че къщата-музей няма да загуби от вида и характера си, ако двете помещения се свържат[31].

Тъй като сектор "Музеи" на КНИК не изразява категорично позицията си относно събарянето на стената, отд. "Просвета и култура" на ГНС отправя ново запитване и настоява КНИК да съобщи решението си, като вземе под внимание следните мотиви:

1/ ГНС няма да има възможност през следващите няколко години да построи отделна сграда за експозицията в Къща-музей "Х. Димитър", тъй като предстои ремонт и уредба на Къща-музей "С. Димитров", голям ремонт и уредба на етнографски и текстилен музей.

2/ Ако не се приспособи помещение за експозиция в така съществуващите стаи на къщата, съществува рискът музеят "Х. Димитър", въпреки че има подробен план и събран материал за документалната експозиция, да остане без нея и да се превърне в една обикновена битово наредена къща.

3/ Ако не се свържат двете стаи, има опасност всичко което се изложи в третата, малка стаичка да се омаловажи и подцени по значение, защото там няма възможност да се поставят витрини.

4/ Добре известно е, че историческите паметници от рода на къщата на Х. Димитър по принцип не бива да се променят, за да се спази автентичният им вид, обаче двете стаи са загубили отдавна този си вид при многобройните поправки и характерът им е коренно различен от родната стая на войводата, в която ще се подреди битова експозиция.

Ако КНИК не може да реши въпроса, отправя се молба да изпрати специалист от сектор "Музеи" в Сливен, за да се уточни намясто дали да се премахне стената или Къща-музей "Х. Димитър" да няма изложба.

В края на ноември 1953 г. в Сливен пристига арх. Вачев от КНИК. По негово предложение се взема решение, за да се спечели пространство за експозицията и се избегне опасността от пожар при съжителство на домакинство с музей, да се направи една постройка от две помещения, едното от които за жилище на пазача, а другото за канцелария, едва след което да се пристъпи към реставрация на самата къща[32].

Във връзка с това решение отд."Просвета и култура" започва подготовка за предстоящото строителство: набавя тухли, керемиди, дървен материал. По параграф 14 за следващата година е отпусната сумата 53 000 лв. за ремонт и реставрация на сгради - паметници на културата, но няма предвидени средства за Къща-музей "Х. Димитър". Отд. "Просвета и култура" прави предложение[33] пред управление "Културно-просветни институти и художествена самодейност", сектор "Музеи" на КНИК да даде съгласие със средства от параграф 14, предвидени за укрепването на "Маазите", да се извърши ремонт на Къща-музей "Х. Димитър".

На 13.IV.1954 г. КНИК дава съгласието си с указание укрепването на "Маазите" да се започне, ако останат средства и материали[34].

Успоредно с приготовленията за реставрация, през есента и зимата на 1953/1954 г. се извършва активна работа за подготовка на бъдещата експозиция. През септември 1953 г. е изграден Музеен съвет[35] с председател Елена Стойкова[36] както и актив от консултанти и сътрудници за събирателската работа и преустройството на къщата. През зимата на 1953 г. Б. Добрева разработва план за културно-масова работа след откриването на музея, което се предвижда да стане на 17.I.1955 г. - Деня на освобождението на Сливен от турско робство.

През зимния сезон на 1953/1954 г. продължава събирателската работа на предмети, снимки и документи за бъдещата експозиция. Граждани правят дарения на материали с музейна стойност. Например Санда Райкова дарява котленски елек, престилка, накити и други етнографски предмети, за което отд. "Просвета и култура" на ГНС й пише благодарствено писмо[37]. Отделът изпраща писмо до Музея на революционното движение в София с молба да окаже съдействие на Къща-музей "Х. Димитър", като изпрати копия на снимки и документи от неговия фонд, отнасящи се до партизанския отряд "Х. Димитър", чиято дейност по препоръка на КНИК трябва да бъде отразена в експозицията[38].

С настъпването на пролетта, през май 1954 г. започва строителството на малка постройка в югозападния ъгъл на сегашната градинка на родната къща до днешната южна порта, състояща се от две стаички - едната да служи за канцелария на музейния работник, а другата за жилище на пазача. Строителството се извършва от "Месстрой" /Местно строителство/ на ГНС по планове, разработени от проектантска организация - гр.Ямбол[39], като за проектирането й ГНС в Сливен изплаща на арх. Русков проектантски хонорар от 120 лв.[40]. По проект постройката е с площ 40 м^2 и по фасада и строеж е в старинния вид на родната къща. В края на август постройката е завършена два месеца след предвидения срок. Причините затова са, че "Месстрой" не осигурява редовно работна ръка за строежа, не се упражнява достатъчен технически контрол, отд. "Просвета и култура" не доставя навреме строителни материали. Не дотам коректно е и Министерството на културата, което вместо 8 000 тухли отпуска за строежа само 200 . Отпуснатият дървен материал се оказва също недостатъчен. Отд. "Просвета и култура" хвърля много сили, за да намери необходимите строителни материали. Изработването на вратите и прозорците от кооперация "Изкуство" - Сливен става през август, въпреки че поръчката и материалът са дадени в началото на юни.

При строителството са допуснати някои слабости: намалени размери на прозорците, пропуквания на мазилката и др. През септември в постройката е обзаведена канцелария. В другата, вътрешната стая се помещава пазачът - баба Цанка Атанасова. След завършването на тази постройка се пристъпва към реставрация на родната къща на Х. Димитър. За целта отд. "Просвета и култура" се обръща към Териториална проектантска организация /ТПО/ - Бургас с молба да определи и изпрати в града група архитекти, които ще се командироват за сметка на ГНС - Сливен, за да направят оглед и изготвят план за реставрация на къщата. В същото време се известява ръководството на ТПО - Бургас, че с писмо № II 794 / 13.IV.1954 г. Министерството на културата е дало съгласие да се използват средства от параграф 14 от мероприятие "Музеи и паметници на културата" от бюджета за 1954 г., за да се извърши реставрацията на Къща-музей "Х.Димитър"[41].

През май с.г. в Сливен пристигат от Бургас архитектите съпрузи Сиркарови, които по това време ръководят реставрационно-възстановителните работи на паметниците на културата в Югоизточна България. На тях е възложено да изготвят проектите и проекто-сметната документация /ПСД/ за реставрацията.

Самата реставрация е възложена на строителната организация "Местни строежи", като инвеститорът - отд. "Просвета и култура" - си доставя сам строителните материали. Реставрационните работи още в самото начало се затрудняват поради това, че в Сливен липсва местна специализирана бригада по паметниците на културата. По тази причина и тъй като арх. Сиркарови имат твърде много ангажименти с реставрации (през цялото време на възстановяването на къщата идват само два пъти в Сливен за по 1 - 2 дни), се появяват редица неудобства. Поради липса на квалификация работниците не винаги бързо се справят с отделните задачи. Налага се да опитват по няколко пъти направата на отделни детайли, докато се получи желаната изработка като например профилирането на гредите. Често възникват непредвидени неща, които поради липсата на специалист не могат веднага да се решат. Трудности се срещат и с материала. Дървеният материал, не винаги подходящ по размери и качество, трябва да се дообработва и приспособява, което води до хабенето му и загуба на време. Особено големи трудности се срещат при изработването на старинните шопски дъски за обшивките. Това налага отд. "Просвета и култура" да издейства от "Горстрой" обла букова маса, тя да бъде нацепена на дъски, изсушена в кооперация "Весло" и дообработена в кооперация "Изкуство"[42], което води до оскъпяване на разноските за превоз и загуба на време. Освен това при започване на реставрацията се оказва, че трябва да се подменят не само подът и гредоредът на средната стая, но и на хаета.

Извършват се следните строителни и реставрационни работи: Заздравени са основите на северната част на сградата, а тези от юг са изградени наново. Целият покрив е с подменена дъсчена обшивка и препокрит, сменени са гнилите греди на гредореда на една от стаите и хаета, сложени са нови дюшемета. Подменени са петте колони с нови дъбови, направени са профилирани греди и за гредореда на хаета. Заменени са старите циментови стъпала с дървени; добавена е и една малка площадка за старинна мивка. Измазана е цялата фасада на къщата и околния ограден зид с варово-циментова мазилка. Подтегнати са всички врати и прозорци; цокълът е обшит с дъски. Целият двор около къщата е послан с калдаръм. Поправени са оградата на градината и тротоарът около нея. Изместена е чешмата от двора на улицата, за да не овлажняват основите на къщата. Градината около къщата е наново озеленена от "Паркове и градини".

При реставрацията са допуснати някои слабости. Поради занижен контрол от строителната организация и от отд. "Комунално стопанство и благоустройство" на ГНС вложеният буков материал не е доброкачествен. Подмененият под на средната стая, определена за документална експозиция, в двата края е по-нисък, а в средата по-висок. Не е качествено и свързването на отделните талпи по дължина. Освен това предстои рамките на прозорците да бъдат боядисани в зелено, което не е характерно за възрожденската архитектура. Също и бетоновите стълбове с телена мрежа около къщата нямат нищо общо със зида, който някога е ограждал старата сливенска къща[43].

На 5.XI.1954 г. комисия, в която участват представители на отд. "Просвета и култура", Териториална проектантска организация - Бургас, "Комунално стопанство и благоустройство" на ГНС - Сливен и организация "Местно строителство", приема сградата за завършена[44].

Успоредно с реставрацията на къщата се извършва усилена работа и за художественото ѝ уреждане. Отд.

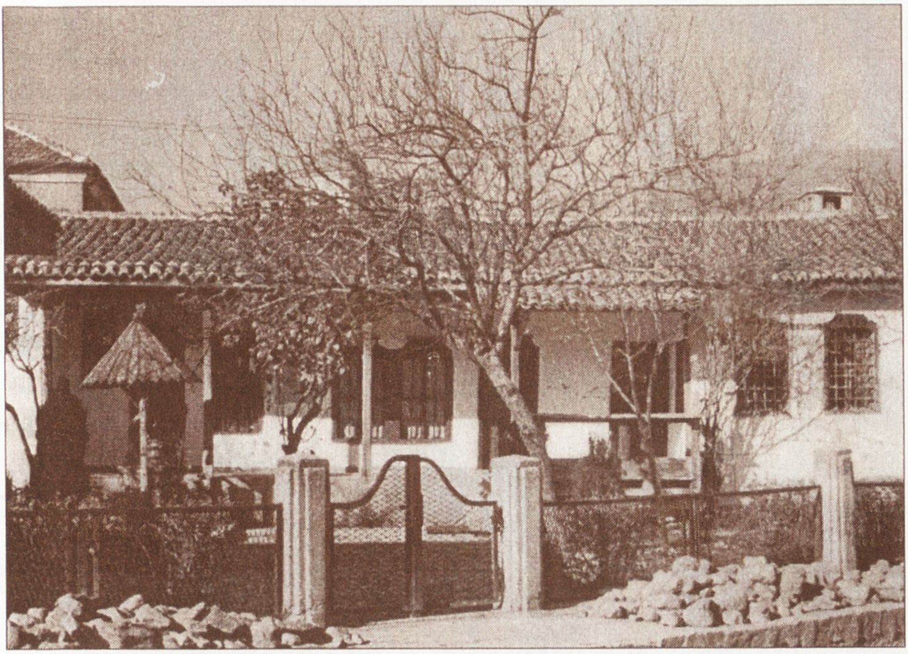

Къща-музей "Х. Димитър" през 50-60 години на XX век

"Просвета и култура" изпраща писма до различни учреждения и институции с молба да съдействат за събиране на сведения, предмети , книги и др. за бъдещата експозиция. Такива писма се изпращат до Комитета за приятелство и културни връзки с чужбина в София с молба да бъде предоставена книгата на румънското Държавно издателство за художествена литература "Избрани страници от Антон Пан"[45]; до отд. "Просвета и култура" на ГНС в Котел да окаже съдействие за намиране на божигробско платно /було/ за над баджа[46]; до Музея на българо-съветската дружба, който да съдейства за изпращане на една турска верига, в каквато са били оковавани робите[47]. На 8.VIII.1954 г. е изпратено писмо и до Окол. НС отд. "Култура" в Ботевград с молба да се изпратят на Къща-музей "Х. Димитър" в Сливен адресите на учители, свещеници или други будни хора, от които да могат да съберат сведения за Х. Димитровия четник Васил Пенчев от с. Правец, Ботевградско[48].

На 1.XII. 1954 г. се провежда заседание на ИК на ГНС, което се запознава с информацията на Б. Добрева за хода на подготвителните работи за откриване на Къща-музей "Х. Димитър". Заседанието констатира, че реставрацията на къщата е завършена със закъснение, поради което изостава подреждането на експозицията. За навременно завършване и откриване на къщата-музей ИК на ГНС взема следните решения:

1/ Задължава началника на отд. "Култура" да влезе във връзка с група художници, за да ускори изработването на резбарските рамки за литографиите на Х. Димитър, къта на войводата, обяснителните текстове, надписи и паметната плоча. Срок 5 декември 1954 г.

2/ Задължава асистента на къщата-музей в срок до 20 декември 1954 г. да набави фотокопия от исторически снимки и документи, свързани с Х. Димитър и четата му.

3/ Задължава началника на отд."Градини и паркове" в срок до 31 декември с.г. да озелени градинката и парка при къщата-музей с люлякови храсти и жив плет.

Решенията на ИК на ГНС ускоряват работата. Изложбената мебел за историко-документалната експозиция е срочно изпълнена, стаята определена за експозицията, е облицована с шперплат, набавени са нужните факсимилета на документи, фотокопия на снимки, предметен и др. материал. До края на декември експозицията е уредена в двете стаи: източната /одаята/ - битовата, средната - документалната. Третата стая /западната/ остава за по-късен етап.

Заседанието на ИК на ГНС от 1 декември взема и друго решение: Къщата-музей "Х. Димитър" да бъде открита тържествено на 17.I.1955 г. - деня, в който Сливен е освободен от турско робство.

Комисията[49], която трябва да приеме къщата-музей, се събира на 11.I.1955 г. Тя е в следния състав[50]:

1/ М.Паунчева - представител на Министерството на културата

2/ Юрдан Маргенов - председател на ГНС - Сливен

3/ Щилияна Димитрова - втори секретар на ГК на БКП - Сливен

4/ Атанас Илиев - зав.отд."Агитация и пропаганда" на ГК на БКП - Сливен

5/ Д. Кожухаров - нач.отд. "Просвета и култура" на ГНС - Сливен

6/ Иван Христов - нач.отд. "Просвета и култура" на ОНС - Ст.Загора

7/ Членове на музейния съвет:

- Ангелина Кацарова
- Зорка Георгиева
- Веса Цандева
- Димитър Кавръков
- Мара Бояджиева
- Бойка Добрева.

Комисията преглежда и приема експозицията в къщата - музей, като прави следните забележки:

1/ Да се замени надписа "Под турско робство" с "България под турско робство".

2/ В надписа "Жив е той! Жив е!" да се премахне единият удивителен знак и надписът да стане "Жив е той, жив е!"

3/ В таблото за Априлското въстание да се прибави текст, който да отрази движещите сили на националноосвободителната борба.

4/ Да се добавят дати за Априлското въстание и Освободителната война.

Комисията предлага експозицията да се обсъди и от историците в града. Тя излиза със заключение, че музеят е добре подреден и може да се открие на 3 март 1955 г. в чест на деня на Освобождението на България от турско робство[51].

За посетителите в експозицията Б. Добрева разработва екскурзионна беседа, която на 18.Х.1954 г. е изпратена до отд. "Просвета и култура" на ОНС - Ст. Загора с молба да бъде прегледана и препратена за одобрение от Министерството на културата[52].

Откриването на Къща-музей "Х. Димитър" на 3 март 1955 г. става едно от най-големите културни събития по това време в града. Още от първия ден тя предизвиква изключителен интерес у сливенското гражданство и гостите на града. Това събитие е широко отразено в документите на ГНС.

"Ценен културен институт се откри в града ни в началото на тази година - Къща-музей "Х. Димитър", четем в Отчетния доклад за тригодишната дейност на ГНС за периода 1953 - 1955 г.[53], изнесен на 6 януари 1956 г. И по - нататък: "Основно реставрираната къща се превърна в истински народен музей. Голям е интересът на трудещите се - от откриването ѝ на 3 март е посетена от 27 000 души /става дума до началото на 1956 г. - бел.авт./".

"От една грохнала къща, наредена само с каква да е покъщнина, тя се превърна в истински народен музей, където може да се види живота и цялото патриотично дело на Х. Димитър, в малък научен институт за легендарния герой"[54].

Откриването на Къща-музей "Х. Димитър" на 3 март 1955 г.

Въпреки значителния интерес към къщата-музей, за да се увеличат в него предимно организираните групови посещения, се установяват контакти с училища, войскови поделения, предприятия, масови организации, летни ученически лагери. В края на юли, за петте месеца от началото на 1955 г., е посетена от 18 699 души, в т.ч. 112 групови организирани посещения с общо 3 582 посетители. За същия период са изнесени 154 беседи, от които 132 обзорни и 22 тематични. Освен увеличаването на броя на посетителите и екскурзоводното им обслужване, усилия се полагат за организиране на културно-просветната работа в местния печат се публикуват 9 статии с научно-популярен характер, уреждат се 2 витрини. С личното съдействие на Б. Добрева, пред 42 от организациите на ДОСО се изнася доклад за сражението на Хаджидимитровата чета на връх "Бузлуджа". За къщата - музей са поставени рекламни табла на ж.п. гарата и във фоайетата на кината в града. Отпечатани са 5 000 рекламни листовки, които се разпространяват по време на конференции, сбирки и др. прояви от масов характер[55].

През 1956 г. Бойка Добрева напуска Къща-музей „Х. Димитър" поради преместване на семейството й в София. На нейно място за уредник е назначен Георги Славов.

През 1957 г. се подготвя музейна експозиция в третата зала на къщата-музей. В началото на септември тематичната структура е изготвена. Състои се от следните подтеми:

Жечка Янакиева

1/ Признателността на българския народ към делото и паметта на Хаджи Димитър;

2/ Признателността на сливенци към паметта и делото на Х. Димитър;

3/ С името на Х. Димитър в борбата против фашизма.

На 15 ноември Г. Славов изпраща за одобрение в МПК отд."Музеи" тематичната структура[56]. За оформяне на залата е изпратено писмо до началника на "Местни строежи" с молба "да се изпратят двама майстори, за да се направят дюшемето и дъсчен таван". По същото време той прави писмено предложение до ИК на ГНС[57] във връзка с честването на 90-годишнината от гибелта на Хаджи Ди-

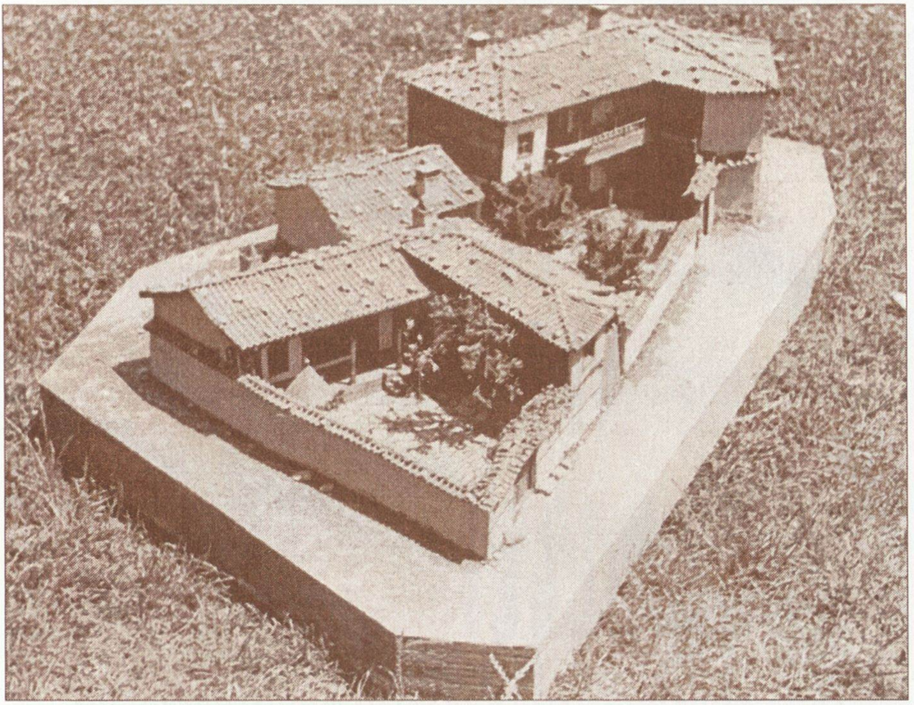

Макетът на къщата и хана на Хаджи-Димитровия баща, изработен от Никола Бояджиев

митър и четата му, което ще се състои през 1958 г., да се положи около къщата откъм ул."Асенова" и ул."Баба Тонка" калдаръм, за да се придаде по-естествен и старинен вид на сградата. За подготовката на залата за експозицията стените й по подобие на втората зала са облицовани с шперплат.

През ноември 1958 г. Г. Славов е назначен за инспектор в отд. "Просвета и култура" на ОНС. На негово място за уредник постъпва Жечка Янакиева, която продължава работата по експозицията в третата зала.

Предвижда се да настъпят някои промени и във втората зала. В цялостно завършен вид залите е трябвало да бъдат приети от специална комисия на 20.VII.1959 г. Откриването на експозицията се предвижда да стане на 2 август 1959 г. по време на честването на 91-годишнината от смъртта на Х. Димитър[59]. На 6 август Ж. Янакиева изпраща писмо с молба за назначаване на комисия, която да одобри новата експозиция във втора и трета зала[60]. Подготовката за откриването на новата експозиция е отразена в доклада на отд. "Просвета и култура" - "Състоянието на културните паметници в гр.Сливен". В него се казва "че къщата-музей след откриването на третата стая, може да се счита напълно готова. Следва да се извършат само някои подобрения в подредбата, както и да се оформи дворът, като се озелени с чемшири и сакъсче, характерни за епохата"[61].

Откриването на експозицията в третата зала става на 19.VIII.1959 г. На този ден в дома на войводата се събират много признателни сливенци. Георги Славов с кратко слово открива третата зала, посветена на признателността на българския народ към делото и паметта на Хаджи Димитър.

Посетителите разглеждат с интерес снимките на паметници, училища и др., построени из цялата страна, носещи името на легендарния войвода. Особен интерес предизвиква макетът на къщата и хана на Хаджи-Димитровия баща, изработен от Никола Бояджиев, които по това време не съществуват[62].

От 1963 г. съгласно решение на ИК на ОНС в Сливен Къщата-музей "Хаджи Димитър" заедно с другите музейни обекти в града щатно и бюджетно преминава към Народния музей.

ИСТОРИЧЕСКИ И БИБЛИОГРАФСКИ БЕЛЕЖКИ

1. РИМ Сл, НА. Информация на Б. Добрева, асистент при къща-музей „Х. Димитър“за ремонта и реставрацията на къщата.
2. Пак там.
3. РИМ Сл, НА, акт 3-29. Доклад на Б. Добрева за извършеното преустройство на къща - музей „Х. Димитър“ през 1952-1953 г.
4. ТДДА Сл, ф.616, оп.1, а.е. 24, л.118.
5. РИМ Сл, НА, акт 3-18, папка 1952-1959.
6. РИМ Сл, НА, акт 3-18. Информация на Б. Добрева за ремонта и реставрацията на къща-музей „Х. Димитър“.
7. Христу, Василе. Хаджи Димитър - върховен борец за република и свобода, в.“Сливенско дело“ бр.284 / 20 април 1951 г.
8. РИМ Сл, НА, Р01, д.10/2, а.е. 1, л. 1.
9. ТДДА Сл, ф. 116, оп.1, а.е. 44, с. 73.
10. ТДДА Сл, ф.116, оп. 1, а.е. 44, л. 75.
11. Пак там, с.76.
12. ТДДА Сл,ф. 616, оп.1, а.е. 44, л.143.
13. Пак там.
14. ТДДА Сл, ф. 616, оп.1, а.е. 44, л. 80, т.3.
15. ТДДА Сл,ф. 616, оп. 1, а.е. 45, л. 397.
16. РИМ Сл, НА акт 3-29. Доклад на Б. Добрева по преустройството на къща-музей „Х. Димитър“ през 1952-1953 г.; ТДДА Сл.,ф. 616, оп.1, а.е. 34, л. 628. Доклад на началника на отд.“Просвета и култура“ при ГНС относно състоянието на музеите и

паметните плочи в града.

17. РИМ Сл, НА акт 3-18. Писмо на началника на отд.“Просвета и култура“ при ГНС Н. Николов № 18144 / 29.Х.1952 г. в отговор на писмо № II 2570 / 7.Х.1952 г. на КНИК.

18. „Да увековечим името на Хаджи Димитър и Стефан Караджа“, в.“Сливенско дело“ бр.358 / 24 октомври 1952 г.

19. РИМ Сл, акт 3-29. Доклад на Б. Добрева за извършеното преустройство на къща-музей „Х. Димитър“ през 1952-1953 г.

20. РИМ Сл, НА, акт 3-18. Информация на Б. Добрева за ремонта и реставрацията на къща-музей „Х. Димитър“.

21. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е.31, л. 463а .

22. РИМ Сл, НА акт 3-18. Писмо на началника на отд. “Просвета и култура“ при ГНС в отговор на Писмо № II 1208 / 3.III.1953 г. на КНИК; РИМ Сл, НА, акт 3-18. Писмо № 6482 / 26.III.1953 г. на нач. на отд. “Просвета и култура“ при ГНС до нач. на отд. “Просвета и култура“ при ОНС - Ст. Загора.

23. РИМ Сл, НА, акт 3-18. Информация на Б. Добрева за ремонта на къща-музей „Х. Димитър“.

24. РИМ Сл, НА, акт № 3. Протокол № 2 / 1.IV.1953 г.от заседанието на Музейния съвет.

25. РИМ Сл. НА, акт № 3-18. Писмо № 20832 / 12.XI.1953 г. на нач. на отд. “Просвета и култура“ при ГНС до управление. „Художествена самодейност и културни институти, сектор „Музеи“ при КНИК“.

26. РИМ Сл, НА, акт № 3-18, Писмо № 15899 / 12.VIII.1953 г.

27. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 34, л. 56.

28. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 34, л. 221.

29. РИМ Сл, НА акт 3-18. Писмо № 20832 / 12.XI.1953 г. на началника на отд. “Просвета и култура“ при ГНС - Сливен до сектор „Музеи“ при КНИК.

30. РИМ Сл., НА, акт 3-17. Протокол от 31.VIII.1953 г.

31. РИМ Сл, НА, акт 3-17. Писмо № 20832 / 12 .XI.1953 г.

32. РИМ Сл, НА, акт 3-18. Информация на Б. Добрева, асистент при за ремонта и реставрацията на къщата-музей “Х. Димитър“.

33. РИМ Сл, НА, акт 3-18. Писмо № 04000 / 12.III.1954 г. на нач. отд. “Просвета и култура“ при ГНС Димитър Кожухаров до сектор „Музеи“ при КНИК.

34. РИМ Сл, НА акт 3-18. Писмо № II 794 / 13.IV.1954 г. на КНИК.

35. РИМ Сл, НА, акт 3-18. Информация на отд. “Просвета и култура“ при ГНС до сектор „Музеи“ при КНИК, изх № 18044 / 18 декември 1954 г.

36. РИМ Сл, НА, акт 3-18. Писмо № 20832 / 12 .XI. 1953 г. на началника на отд.“Просвета и култура“ при ГНС - Сливен до сектор „Музеи“ при КНИК.

37. РИМ Сл, НА, акт 3-18. Писмо № 19897 / 20.X.1953 г. на началника на отд. “Просвета и култура“ при ГНС до Санда Райкова.

38. РИМ Сл, НА, акт. 3-18. Писмо № 1860 / 18.IX.1953 г. на нач. на отд.“Просвета и култура“ при ГНС - Сливен до Музея на революционното движение - София.

39. РИМ Сл, НА, акт 3-18. Писмо № 05959 / 26 .IV.1954 г. на нач. отд. “Просвета и култура“ при ГНС - Сливен до Териториална проектантска организация - гр. Ямбол.

40. Пак там.

41. РИМ Сл, НА, акт 3-18. Писмо № 6651 / 1954 г. на нач. на отд. „Просвета и култура“ при ГНС - Сливен до ТПО - Бургас.

42. ТДДА Сл, ф. 616, оп.1, а.е. 52, л. 153.

43. РИМ Сл, НА, акт 3-17. Доклад на арх. Юра Карамалакова, зав. служба „Архитектура и строителен контрол“ при ГНС, от 8.XI.1954 г. до председателя на ГНС К.Филипов във връзка с проверка реставрацията на къща-музей “Х. Димитър“.

44. ТДДА Сл, Ф. 616, оп. 1, а.е. 38, л. 191.

45. РИМ Сл, НА, акт 3-18. Писмо № 09072 / 26 .VI.1954 г. на нач. отд. “Просвета и култура“ при ГНС.

46. Пак там, писмо № 15083 / 18.X.1954 г.

47. Пак там, писмо № 15082 / 18.X.1954 г.

48. Пак там, писмо № 13441 / 8.VIII.1954.

49. Съгласно инструкция № 1864 / 12.VIII.1952 г. на КНИК музеите, които се уреждат, могат да бъдат открити, след като бъдат прегледани и одобрени от специална комисия, в която да има представител на КНИК.

50. РИМ Сл., НА, акт 3-17. Приемателен протокол на комисията за приемане на къща-музей „Х. Димитър“ - 11.I.1955 г.

51. Пак там.

52. РИМ Сл, НА, акт 3 -18. Писмо № 15114 / 18 .X.1954 г. на нач. отд. “Просвета и култура“ при ГНС - Сливен до отд.“Просвета и култура“ при ОНС - Ст. Загора.

53. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 22, л. 55.

54. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 22, л. 180.

55. РИМ Сл, НА, акт 3-18. Писмо № 13440 / 28.VII.1955 г. на отд. “Просвета и култура“ при ГНС - Сливен до Министерството на културата.

56. РИМ Сл, НА, акт 3-28. Писмо № 21397 / 15.X.1957 г. на Георги Славов до Министерството на просветата и културата.

57. РИМ Сл, НА, писмо № 20308 / 17.IX.1958 г. на Г. Славов до нач. на „Мести строежи“ - Сливен.

58. РИМ Сл, НА, акт № 3-28.

59. РИМ Сл, НА, писмо № 26 / 28.V.1959 г.

60. РИМ Сл, НА, акт № 3-28.

61. ТДДА Сл, ф.616, оп. 1, а.е. 90, л. 64-67.

62. В. „Сливенско дело“, бр. 751/21.VIII.1959 г. „Нова зала в къща-музей „Х. Димитър“.

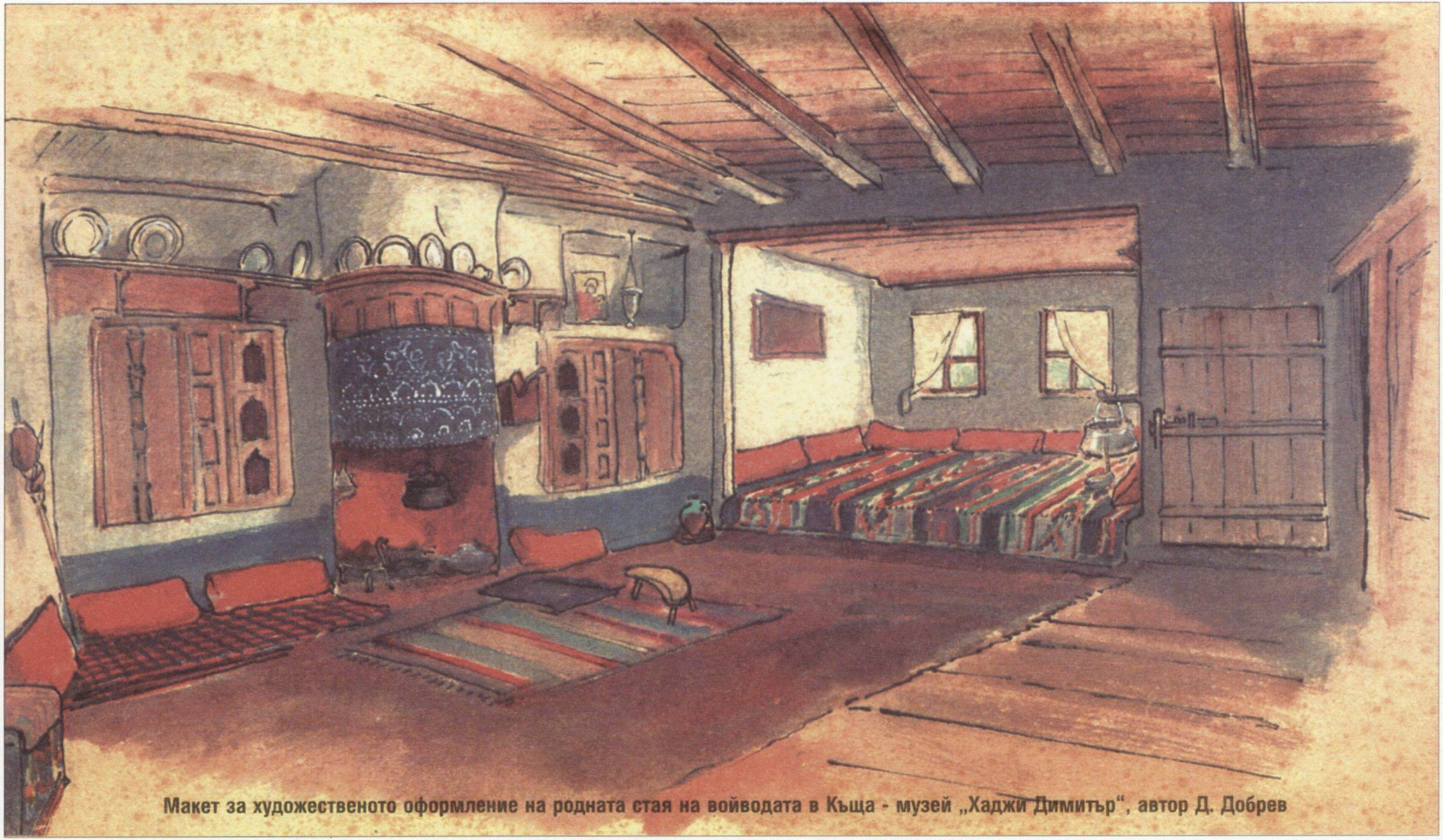

Макет за художественото оформление на родната стая на войводата в Къща - музей „Хаджи Димитър“, автор Д. Добрев

Глава четвърта

ИНСТИТУЦИОНАЛНО РАЗВИТИЕ НА МУЗЕЯ

• Одържавяване на читалищния музей /1952/ • Материалната база в новите условия: къща „Попович“ /1951/ и къщата на Иван Желязков /1955/ • Подготовка и откриване на експозициите „Работническо революционно движение“ /1957/ и „Археология“ /1960/ • Реставрация на взаимното училище и откриване на неговата експозиция /1960/ • Народният музей в Сливен - Окръжен народен музей /1960/

В началото на 1952 г. музеят в Сливен от БНЧ "Зора" преминава към ГНС Д.Т., с което на практика се извършва одържавяването му. Тази промяна в статута е съществен момент в развитието му, тъй като води до изграждането и постепенното му утвърждаване като професионален културен институт. Грижата за неговото финансиране, щатно обезпечаване, решаването на проблема с материалната база (през първото полугодие на 1951 г. за нуждите му се предоставя двуетажната сграда на ул."Д. Полянов" № 7 /днес "Великокняжеска"/ срещу гимназията, известна като къщата на Попович), с административното му ръководство има вече местният орган на държавна власт - ГНС Д.Т. Вече се води Народен музей.

Новият правен статут и предоставянето на специална сграда за неговите нужди, чертаят далеч по-добра перспектива за развитието му. Предоставянето на сграда за музея е събитие, отразено в Летописната книга на БНЧ "Зора": " На 7.VII.1951 г. започна пренасянето на музея от другарите Васил Коларов /директор на читалището - бел.авт./, Стефан Калчищов - учител , Добри Добрев - художник и Иван Рибаров /счетоводител на читалището - бел.авт./ в новото помещение, отпуснато за целта по настояване и съдействие на партията - голямата двуетажна сграда срещу гимназията, известна като къща на някой си Попович / Панайот Попович през 1888 г. е пом.- кмет на Сливен - бел.авт./. Първи донесоха

Къщата на Панайот Попович

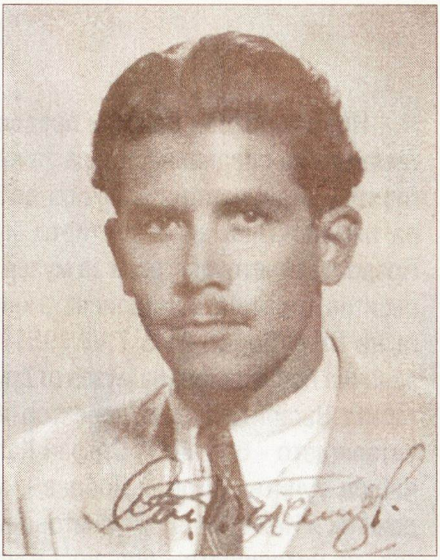

Стефан Калчищов

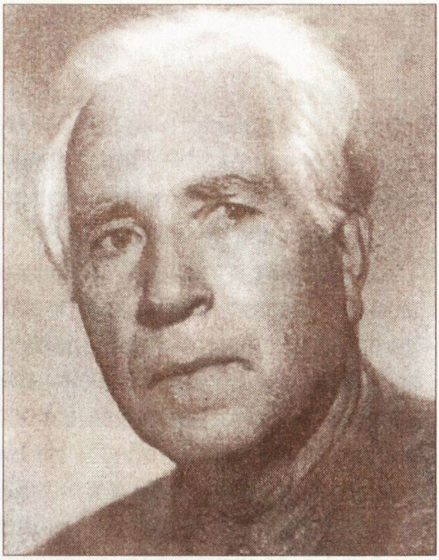

Добри Добрев

радостната новина Никола Николов - началник отд."Наука, изкуство и култура" на Окол. НС и Георги Делиминков - секретар на ГНС. Пренасянето става с каруца, като част от музейният фонд остава за известно време на съхранение в сградата на читалище "Зора".

Евгени Курдов

Предоставянето на новата сграда и пренасянето в нея е отразено и в Годишния отчет на БНЧ "Зора" за дейността му през 1952 г.: "Към читалището до началото на настоящата година се числеше и народният музей. Музеят притежава доста голямо археологическо богатство и ценни произведения на изкуството, събирани и съхранявани грижливо от безименни труженици на народната култура в продължение на повече от половин век.

Поради това че нямаше подходящо помещение, музейното имущество стоя дълги години, без да бъде достъпно за гражданството.

Настоятелството със съдействието на партията и народните съвети успя да осигури подходяща сграда в града ни, където от 7 юли 1951 г. започна пренасянето на музейното имущество. С непосредственото участие на директора на читалището др. Коларов и другарите Стефан Калчищов, учител в единното училище, Добри Добрев и Евгени Курдов се извърши и първоначалното подреждане. Понататък грижата за уреждането на музея се пое изцяло от ГНС, който назначи и уредници за целта".

Новопредоставената сграда, макар и нуждаеща се от основен ремонт, в сравнение с помещението в общината разполага със значително по-голяма площ - около 200 м^2, от които 145 м^2 се заделят за музейна експозиция.

Музейното имущество, онаследено от читалищния музей, представлявало "куп от вещи". Налице са били само два стари негодни шкафа за археологичната сбирка, един шкаф за етнографската, пет триножника за амфори и една казармена етажерка /пирамида/ за пушки. До 16.XI.1951 г. работата в музея се ръководи безплатно от учителя по история Стефан Калчищов. Негова е заслугата да бъдат запазени някои от най-ценните музейни предмети. С оглед на настаняването на музейното имущество и излагането на старините на показ, са ремонтирани някои от повредените врати и прозорци. Музейните предмети първоначално били складирани в трите стаи и фоайето на първия етаж на сградата. По-голямата част от тях са струпани в трите шкафа на читалищния музей, а останалите са разхвърлени из стаите. Ст. Калчищов прави опит да подреди някои от експонатите, без да се спазва хронологичен и тематичен принцип. По стените на първия етаж на големи гвоздеи са окачени разни портрети, картини, снимки, икони и др. Сравнително по - добре е подредена нумизматичната сбирка в няколко стари витрини.

След пренасянето на основната част от музейния фонд в сградата, той се намира в окаяно състояние. Повечето от музейните предмети, неправилно заведени в старата инвентарна книга без данни за произхода им, не били в наличност, а на тези които са оцелели, липсвали инвентарните номера. Към наличните музейни предмети през 1951 г. са прибавени няколко антични паметника: голям класически капител, архитрав, мраморна римска колона, донесени от Калчищов с камион от околията, както и предаденият от него каменен фриз "Трите нимфи". На втория етаж е грубо подредена картинната галерия, където имало разхвърлени и други материали.

Състоянието на музея в новопредоставената му сграда най-ясно е обрисувано в изказването на Добри Добрев на 7.X.1951г. пред Постоянното присъствие на ГНС: "През м.юни т.г. най - после се намери помещение подходящо за музей и за досегашното му имущество. Сливенският музей се премести там. Нареди се само сбирката от картини на худ. Йордан Кювлиев и монетната сбирка, а всичко друго е само накачено и разпределено как да е без никаква систематика и научен подход и от тогава до сега музеят продължава да бъде само склад. Самата сграда стои неремонтирана с изпочупени стъкла и прозорци, с разклатено стълбище, с разрушен балкон над входа, обрасъл в трева, и сбирките са изложени на прах и влага."[2]. Той предлага да се назначи час по-скоро уредник и пазач, както и да се направи поне най-необходимият ремонт на сградата преди зимата.

На 16.XI.1951 г. за платен уредник на музея е назначен Йордан Колев[3], дърворезбар-самодеец. Непосредствената задача пред него е да подготви музея за откриване. Започва всекидневна работа, в която участва и Ст. Калчищов. Музеят е подреден, но без да се спазва каквато и да било методика. На 21.XII.1951 г. в 10 часа сутринта той е тържествено открит по случай рождения ден на Сталин[4].

След откриването му пред Й. Колев застават още по-трудни и отговорни задачи. Сградата се нуждае от основен ремонт, наложително е да се изготви тематичен план и да се уреди нова експозиция, която да отговаря на тогавашните изисквания за научност и художествено оформление.

На първо място е трябвало да се извади шивашката кооперация "Единство" от заеманото от нея помещение в източната част на първия етаж на сградата, което създавало редица проблеми и неудобства - парцали и вода прониквали в самия музей, пушек навлизал в картинната галерия и съществувала опасност изложените картини да се похабят[5]. Имало и случаи деца да се промъкват през входа на шивашката кооперация, да се качват на тавана за гълъби и да нанасят поразии на сградата, като чупят керемиди, дъски и къртят стените[6]. Й. Колев прави постъпки пред председателя на ГНС Иван Щилиянов за изваждане на кооперацията от сградата. Тревожен бил и въпросът със състоянието на самата сграда - покривът й течал и се нуждаел от спешен ремонт, както и ел. инсталацията, водопроводната мрежа, вратите, прозорците и цялата й фасада. В поредица от писма до председателя на ГНС и директора на "Жилфонд"[7] Колев поставя проблемите на сградата, но до положителен резултат не се стига.

Състоянието на музея става предмет на обсъждане на състоялото се на 18.IV.1952 г. заседание на ГНС Д.Т.[8], което констатира, че до този момент не са положени достатъчно грижи за оформяне на музея и че инвентарът му е стар и неподходящ, а нов все още няма, поради което взема решение: В срок до 25 май, когато започва Седмицата на културата в града, да се направи необходимото за подобряване на вътрешния и външния вид на сградата и в същия срок да бъдат изработени поне половината от нужните за музея витрини. С изпълнението на тези задачи е натоварен Й. Колев. Това решение в известен смисъл показва формалното му отношение към музейните проблемите, тъй като той не разполага с необходимите за това финансови средства, а в ГНС има специализирано звено за ремонтни дейности - отд."КСБ" /Комунално стопанство и благоустройство/.

В изпълнение на решението на ГНС Д.Т., Й. Колев се заема най-напред да приведе в ред музейните помещения. Коридорите и стаите са почистени, матирани са стъклата на прозорците на първия етаж, закупено е подово масло, с което са намазани дъските на пода за по - добра хигиена и да не се вдига прах /въпреки че това вреди особено на картините/. Поправена е електрическата инсталация, изработена е фирмена табела на музея, която е поставена на фасадата до входа на сградата, направени са три пиедистала за някои от паметниците, две грубо изработени рафтчета - етажерки за пищови, една етажерка за етнографията и два железни триножника за две тракийски делви[9]. За осветление и подобрение на интериора от шивашката кооперация "Съединение" е взет старинен полилей с музейна стойност, закупен преди това от кооперацията от бившия собственик на сградата[10].

През 50-те години започва широко преустройство на българските музеи, повлияно от съветския опит. Затова от КНИК им се изпраща преведената от руски език книга на Михайловская "Организация и техника на музейната експозиция" и "Ръководство за построяване на експозицията на отделите "Природа" в краеведческите музеи". На 16.III.1952 г. книгата на Михайловская е получена в Народния музей в Сливен с указание да се проучи и приложи съветският опит в оформлението и организацията на работа в музея[11].

На 30.XII.1951 г. Министерският съвет приема Постановление № 1608[12] за опазване на паметниците на културата и дейността на българските музеи. Въз основа на него КНИК разработва специална инструкция, която изпраща заедно с постановлението до всички свои подведомствени органи. До 1958 г. ПМС № 1608 е основно ръководство в дейността на местните държавни органи и музеите в областта на музейното дело. В раздел III т.32 местните музеи се определят като общи и специализирани при НС Д.Т.

От 1953 г. до 1959 г. Народният музей в Сливен е под методическото ръководство на Окръжния народен музей в Стара Загора. В административно отношение е към ГНС отд. "Изкуство и култура", отчита се пред него и пред отд. "Изкуство и култура" на ОНС - Ст.Загора. Структурните и тематико - експозиционните планове се обсъждат от ГНС отд. "Просвета и култура" и Музейния съвет, след което се изпращат за преглед в ОНС отд." Просвета и култура" - Ст.Загора /респ.Окръжния народен музей/ и се утвърждават от КНИК отд. "Културно-просветни институти и художествена самодейност", сектор "Музеи".

Фактически постановлението узаконява одържавяването на значителна част от музеите в страната. В него краеведческите музеи са определени като културно-просветни институти, а акцентът в тяхната работа е експозиционната и културно-масовата дейност. Средства по бюджета за научноизследователска работа и за творчески командировки в библиотеки, архивохранилища, в институтите на БАН почти не се определят. Така музеите през този период имат повече характер на институти за идейно-политическо възпитание.

ПМС № 1608 и Инструкцията на КНИК за провеждане в известност, регистрация и опазване на паметниците на културата се посрещат с неразбиране от местните органи на държавна власт в Сливен. Те подценяват смисъла, значението и мащабността на тази задача и затова подхождат формално към изпълнението на постановлението. Със заповед № 842 / 9.XII.1952 г. на председателя на ГНС Д.Т. Ив. Щилиянов, уредникът на музея Й. Колев е натоварен да поеме грижата за изпълнение на постановлението. Благодарение на намесата на КНИК и отд. "Просвета и култура" при ОНС - Ст. Загора тази линия на формален подход към ПМС 1608 е изправена. На 22.X.1953 г. ИК на ГНС Д.Т. в Сливен взема решение, с което назначава сътрудника на отд. "Просвета и култура" Деян Цеков за отговорник за изпълнение на постановлението[13]. В действителност с това си решение ИК на ГНС Д.Т. натоварва специализирания си орган отд. "Просвета и култура" да организира пряко работата за регистрацията и опазването на паметниците на културата, което означава, че опазването на паметниците на културата става основна грижа на местния орган на държавна власт.

ПМС 1608 предвижда създаването на музейни съвети към народните съвети като техни съвещателни органи по въпросите на музейното дело.

На 17.I.1952 г. към ГНС Д.Т. в Сливен е изграден такъв съвет[14], който има следния състав:

1/ Мария Червендинева - секретар на читалище "Зора"

2/ Деян Цеков - референт в отд."Просвета и култура" на ГНС /син на учителя Илия Цеков, диригент на Народния хор в Сливен - бел.авт./

3/ Стефан Калчищов - историк

4/ Борис Аврамов - историк

5/ Евгени Курдов - художник.

През 1952 г. Музейният съвет заседава редовно - има дванадесет протокола от негови заседания. Един от основните въпроси, който обсъжда, е уредбата на Народния музей.

На 2.I.1952 г. от името на ГНС Д.Т. и музея е изпратено писмо до директора на Археологическия музей в София проф. Димитър Димитров[15]. В него се отправя молба той или негов сътрудник да дойде в Сливен и на място да окаже помощ за подреждане на музея в новопредоставената му сграда. С тази задача ръководството на Археологическия музей натоварва ст.н.с. Васил Миков, който обаче поради заетост не идва в Сливен. Едва на 20.IV.1952 г. в града пристига ст.н.с. Тодор Герасимов, командирован за сметка на ГНС Д.Т. Заедно с Музейния съвет в продължение на три дни той изготвя скици за витрини и план за бъдещата работа на музея, дава указания за дейността на Музейния съвет.

Успоредно с грижата за уредбата на музея се решават и някои въпроси от административен характер. С писмо на Народния музей от 22.II.1952 г. до околийския началник на МВР в Сливен е поискано разрешение за изработката на "един кръгъл печат за Народния музей със следния текст: "Градски народен съвет Д.Т. - Сливен, Народен музей", който проект ще се изработи от Георги Кочанков от гр.Сливен[16]. С писмо № 1987/26.II.1952 г. на административната служба при Околийско управление на МВР е дадено разрешение за направата на такъв печат. Изработването му е възложено на БПК /Българска производствена кооперация/ в с. Килифарево, окръг Великотърновски[17]. През април с.г. музеят в Сливен вече има административен печат, който е с кръгла форма и с текст: "Градски народен съвет Д.Т. - Сливен - Народен музей". ("Народен музей" е в средата на печата.)

Същата година е изработен и бланков печат на музея[18].

През май 1952 г. в Народния музей се получава писмо от директора на Национална художествена галерия - София Преслав Кършовски[19]. В него се известява, че НХГ предстои да организира конференция с директорите и уредниците на художествените галерии от провинцията, на която ще се обсъдят следните въпроси: 1/ Цели и задачи на НХГ и другите галерии от страната; 2/ Запазване и реставриране на произведенията на изкуството; 3/ Взаимопомощ, сътрудничество и обмяна на опит със сродните институции и галерии в страната.

В писмото на НХГ се отправя и молба да се изпрати списък на картините, намиращи се в картинната галерия при НМ в Сливен. В отговор Й. Колев изпраща искания списък на 75 картини от следните автори: Димитър Добрович - Пехливанов, Йордан Кювлиев, Г. Димитриев, Стефан Егаров, Стефан Петров, Петър Дамянов, Йосиф Цобел, Георги Хр. Рубев, Г.Х.Димитров и Григуреску.

В началото на юни 1952 г. за надзирател на музея е назначен Павел Стефанов - пенсиониран учител. Тази длъжност той заема до април 1953 г., когато е преместен за надзирател на Къща-музей "Хаджи Димитър"[20].

Назначаването на надзирател облекчава по-нататъшната работа. С оглед новата уредба най-напред се започва с разпределението по стаи на трите отдела: „Археология“, „Възраждане“ и „Етнография“. Първата стая вдясно на първия етаж се отрежда за археологията, втората - за отд."Възраждане", а третата стая е за етнографията. Целият втори етаж остава за картинната галерия. Тъй като по това време музеят не разполага с канцелария за персонала, се ползва стаята на отдел "Етнография", за която са закупени най-необходимите канцеларски вещи.

След така направеното тематично разпределение в сградата се внасят някои промени: премахнати са вътрешните врати на отделните стаи с цел да се създаде непрекъснатост на експозицията, изваден е целият джамлък на хола на втория етаж, за да се увеличи експозиционната площ, боядисани са стените, вратите и прозорците на втория етаж, поставени са обозначителни табели на отделните зали, направени от стъкло с букви от шперплат. Подреждането на отдел "Археология" се извършва от уредника на музея и Ст. Калчищов. В края на годината шивашката кооперация освобождава заеманото от нея помещение, с което някои от проблемите на музея отпадат.

По това време значителни промени претърпява картинната галерия. Обособяват се залите Димитър Добрович и Йордан Кювлиев. В експозицията присъстват платната и на други сливенски художници като Стефан Петров, Йордан Инков, Георги Рубев. В духа на тогавашното време като "антихудожествени" са свалени някои картини и икони. Персоналът на музея попрявя повредените рамки на картините, а негодните са заменени с нови, с което е направена икономия от 1 500 лв.[21] Всички картини са рамкирани, като част от тях са бронзирани.

През 1952 г. в музея постъпват палитрата, кутията и ножчето на Кювлиев, дарени от сливенската гражданка Анка Топалова[22], четири картини на Добрович и един пейзаж от неизвестен автор. На някои от картините са поставени бронзови етикети. За да се увеличи площта на зала Кювлиев, една от вратите на втория етаж е затворена с шперплат. Известни промени настъпват и в експозицията на първия етаж. В отдел "Археология" са изложени изготвената от уредника схема за докласовото общество и някои антични паметници като римска колона, антично каменно корито и дареният от Ст. Калчищов каменен фриз "Трите нимфи". На втория етаж на масивен постамент е изложен проект за паметник на Хаджи Димитър. През втората половина на годината в една от стаите на втория етаж в източната част на сградата е уредено музейно архивохранилище, което в началото на 1953 г. е снабдено с нови етажерки, изработени от музейния персонал.

Следвайки указанията на ст.н.с. Герасимов, Й. Колев полага усилия да активизира и разшири събирателската си работа. За да се улесни тази му дейност, ГНС Д.Т. му издава удостоверение, че е уредник на Народния музей в града и че е натоварен да издирва и събира материали за музея, за да му се оказва съдействие от всички органи на властта при изпълнение на възложената му задача.

Във връзка със събирателската работа Й. Колев посещава някои от селата Желю войвода и Блатец, откъдето издирва и събира за музея някои паметници. Дарения с историческа стойност правят и някои граждани: Евгени Курдов - чифт пафти, Илия Марков - кама от 1860 г., д-р П. Черкинов - ятаган с кания, Георги Гътев - стара възрожденска брадва, Димитър Борилов - кремъклия пищов, Петко Николов - дървена терезия от турско време, Георги Костичков - таванска розета от XVIII век и дърворезбен иконостас, Т. Костов - средновековно мраморно корито от Сливен и др. В музейния фонд постъпват две икони от църквата "Св. Димитър", топуз от стария градски часовник, две дърворезби от сливенска къща срещу Девическата гимназия, две бойни каменни топки, фотографии от Първия колоезден събор от 1911 г. и др. Нумизматичната сбирка е попълнена с нови 70 монети. Част от новопостъпилите през годината паметници са изложени.

При посещение през септември в село Глушник Й. Колев записва народни песни от 46-годишната Юрданка Иванова.

След дълги издирвания в музея постъпва униформа на съратник на Хаджи Димитър и знаме, което се предполага, че е на Стоил войвода[23].

Като се позовава на разпоредбите на 1608 ПМС, Й. Колев изпраща на 8.III.1952 г. писмо до околийския началник на МВР в Сливен с молба Народният музей да бъде уведомяван за всяко старо оръжие, което се съхранява или в бъдеще ще постъпи в МВР, с цел то да бъде прибрано и изложено в музея[24]. Писма с подобно съдържание са изпратени до директора на Мъжката гимназия "Добри Чинтулов" да бъдат предадени в музея две знамена, които са там - едното с надпис "Трудът побеждава всичко", а другото "С нам е Бог" от 1878 г. [25]; до председателя на селсъвета на с. Желю войвода, Сливенско, с молба да се изработи кукерски костюм за музея[26], който ще бъде заплатен; до директора на училището в с. Джиново /Злати войвода/ да се изпратят в музея старинните предмети, които Ст. Калчищов е заделил при посещението си на 6.IV.1952 г.[27] За нуждите на бъдещата експозиция са поръчани в Държавната библиотека "Васил Коларов" да се изработят фотокопия на архивни материали от нейния фонд, свързани с Добри Чинтулов, Хаджи Димитър и Панайот Хитов[28]. В същото време от името на НМ е внесено предложение до председателя на ГНС Д.Т. и ръководството на читалище "Зора" картините на сливенски художници, които се намират в тези учреждения, да бъдат предадени на музея. В резултат на това е назначена комисия в състав: Деян Цеков, Йордан Колев, Евгени Курдов и Георги Х. Димитров[29] със задача да прегледа картините на Тодор Димитров, Йордан Инков и Георги Рубев, които се намират в ГНС Д.Т. и читалище "Зора", като най-хубавите от тях бъдат взети за музея. Комисията преглежда картините и предлага това да са "Море" и "Пейзаж" от Г. Рубев, "Жътва" от Т. Димитров, които са в ГНС, и "Край Тунджа" от Й. Инков - в читалище "Зора". Освен тези картини през август в музея постъпва още портретът на Хаджи Димитър, рисуван от Евг. Курдов. От ГНС е взета картината "Буря" на Стефан Петров.

Заслуга за попълване на музея със старинни предмети има и Бойка Добрева, която през 1952 г. е извънреден нещатен сътрудник на Народния музей. В продължение на два месеца и половина тя издирва и предава в музея и в Къща-музей "Хаджи Димитър" ценни етнографски предмети[30].

Наред със събирателската работа, която се извършва с цел обмяна на опит, Й. Колев посещава музеите в Бургас, Пловдив, Стара Загора и Казанлък, където има възможност да се запознае с опита на музейните работници и с уредените там експозиции. Подготовката за новата уредба на музея продължава. Прегледан е целият музеен фонд, като са уточнени и класифицирани по отдели предметите, които ще бъдат изложени в новата експозиция.

Поради това че местните органи на държавна власт не възприемат еднозначно 1608 ПМС и изпълнението му върви мудно, КНИК упражнява системен контрол за неговото реализиране. Дадени са указания на ОНС да проведат заседания с представители на Околийските и ГНС Д.Т. и музеите за разясняване на постановлението и набелязване на конкретни мерки за изпълнението му[31]. Представители на КНИК посещават отделни градски центрове, където намясто с представители на отд."Просвета и култура" към ГНС Д.Т. музейните съвети и музеите обсъждат проблемите на музейното дело и набелязват мерки за преодоляването им.

Такова заседание се провежда на 9.VI.1952 г. в Сливен. В работата му участват Деян Цеков, Йордан Колев, Добри Добрев, Стефан Калчищов, Георги Делиминков - секретар на ГНС Д.Т., Цанка Добрева - представител на ГК на БКП, В. Минковска - референт в отд. "Просвета и култура" на ОНС в Ст. Загора и Татяна Силяновска Новикова - зав. музейно дело при КНИК. Заседанието се ръководи от Г. Делиминков. След разискванията по проблемите на музейното дело в града и препоръките, направени от Силяновска, съвещанието взема следните решения: Да се ремонтира сградата на Народния музей, като за целта се определя комисия в състав:

арх. Чавдаров от "Строй обединение" Сливен, П. Дамянов - директор на мебелното училище в града, Д. Добрев - художник, която да установи точния размер на ремонта; Да се подреди нова експозиция, като се разкрият отделите: историко-революционен, етнографски, археологически и художествен и всеки отдел да има отговорник. Особено внимание да се отдели на историко-революционния отел; Музеят да има складове за съхраняване на музейните предмети; Да се заведе строга отчетност на музейния фонд; В бъдеще да се създаде музей на Съби Димитров, като КНИК и ГК на БКП определят къде да се разкрие този музей: в родната му къща или в която е загинал; да се уреди Къща-музей "Хаджи Димитър".

През 1952 г. се поставя въпросът в Сливен да се създадат Музей на революционното движение и Етнографски музей в къщата на д-р Миркович[32]. За целта отделението "Просвета и култура" на ГНС Д.Т. възлага външно и вътрешно заснемане на фасадата, стените, детайли от резбите на таваните, колоните на еркера с оглед на ремонта на сградата. За извършване на частичен ремонт Министерството на комуналното стопанство привежда 16 хил. лв.[33]. Къщата на д-р Миркович е обявена за паметник на културата и остава незасегната от разработвания по това време нов градоустройствен план, което я прави удобна за осъществяване на идеята за разкриване на тези два музея. По това време обаче в нея живеят 5-6 семейства и въпреки решението на ГНС да бъде освободена от наемателите й до края на 1952 г., това обстоятелство се явява през следващите няколко години "препъни камък" за разкриване на музеите.

С оглед на създаването на Музея на революционното движение и Етнографския музей са набелязани мерки за събирането на материали. Една от тези мерки е да се сформира актив от опитни сътрудници, към която се ориентира отд. "Просвета и култура". В този актив е трябвало да бъдат привлечени следните граждани: Стефан Калчищов, Павел Стефанов, Велико Георгиев, Ангелина Ангелова, Донка Панайотова, Атанас Банчев, Слав Ковачев, Никола Янев, Иван Христов, Иван Марков и Димитър Янев[34]. Набелязан е и перспективен план от отд."ПК" на ГНС за къщата на д-р Миркович, който отчита обстоятелството, че уреждането на двата музея ще бъде въпрос на време и на упорит изследователски труд. За бъдещото ръководство на Етнографския музей като най - подходящи се определили Д. Добрев и съпругата му Бойка, за Музея на революционното движение - Райна Загорова от Музея на революционното движение - София /?/. Обсъждан е и въпросът за ръководителя на Краеведческия музей т.е. за заменята на Й. Колев със Ст. Калчищов, за когото е внесено предложение пред Министерството на народната просвета да бъде освободен като учител, за да заеме мястото на музеен уредник. ГНС следи изпълнението на решението си за музеите, като за целта в края на 1952 г. изслушва Информация на началника на отд. "Просвета и култура" за изпълнение на постановленията и разпорежданията на МС и решенията на ОНС - Ст. Загора и ГНС в Сливен[35].

Идеята за създаване на Музей на революционното движение и на Етнографски музей в къщата на д-р Миркович не се осъществява. През 1955 г. на Народния музей е предоставена друга сграда, в която се разкрива експозицията "История на капитализма и работническото революционно движение". През следващите години остава да стои проблемът за Етнографски музей.

С настъпването на зимата положението на Народния музей се влошава. През есенно-зимните месеци на 1952 г. от лошото състояние на покрива на сградата и проливните дъждове музеят значително пострадал. Поради наводняване, цялата източна стена в зала Д. Добрович на галерията била във влага до пролетните месеци на 1953 г., когато се извършва ремонт на покрива. Това принуждава уредникът и надзирателят на музея да снемат картините на Добрович, изложени на тази стена. Проблемите не свършват до тук. Състоянието на покрива, чиито керемиди били разхвърлени и натрошени, и суровата зима стават причина за чести навявания от сняг на тавана, който музейният персонал сам трябва да почиства. Работата се усложнява и от липсата на канцелария и отопление в сградата, тъй като няма нито печка, нито дърва за огрев, въпреки честите настоявания на уредника пред ГНС да се предоставят на музея от домакина на съвета. Ниските температури в музейните помещения принуждават Й. Колев да работи често в канцеларията на отд. "Просвета и култура" на ГНС или да извършва събирателска работа. При такава неблагоприятна и "ледена" обстановка музейният персонал посреща новата 1953 г. с надеждата за по-добро бъдеще.

През 1952 г. издръжката на музея е твърде оскъдна. Отпуснатият за годината бюджет възлиза едва на 76 911 лв., от които 14 832 лв. за заплати на двамата щатни служители; административно-стопанските, канцеларските разходи и закупуването на предмети от музейно значение /параграф 2/ са в размер на 6 782 лв.; командировки / параграф 4/ - 951 лв.; за научна литература /параграф 7/ - 787 лв.; за преустройство на музейни помещения, набавяне на витрини / параграф 11/ - 32 980 лв.; ремонт на инвентар и инсталации - 140 лв. Средства за научноизследователска работа в бюджета не се предвиждат[36].

От 19 януари до 31 декември 1952 г. фондът на музея включва 2 463 експоната, като броят на придобитите през годината музейни предмети е 63[37].

През 1952 г. музеят е работил 96 дни с посетители в събота и неделя, като е посетен от 4 020 души - сред тях 412 екскурзианти и 400 учащи се, пред които са изнесени 25 беседи. За вписване на впечатленията на посетителите е въведена специална книга. През първите месеци на 1953 г. музейният персонал продължава да работи по подготовката на новата експозиция.

В началото на годината е завършено рамкирането на картините в галерията. Лично от уредника и надзирателя са изработени 6 големи рамки, с което е направена икономия за 800 лв.[38]. Завършено е етикирането на картините и бронзирането на повредените рамки. Въпреки че през февруари и март ГНС Д.Т. отклонява надзирателя П. Стефанов от преките му служебни задължения, за да работи в съвета по изготвяне на документи за паспорти, картинната галерия в общи линии е уредена.

За подредбата на първия етаж са изработени нови девет изложбени витрини, които персоналът боядисва в тон със залите, но поради липса на средства за остъкляването им за известно време те остават неизползваеми. За бъдещата експозиция на Евг. Курдов било възложено да нарисува портрет на Хаджи Димитър с маслени бои в цял ръст, а на Г. Х. Димитров - Панайот Хитов и Съби Димитров[39]. За разлика от картинната галерия подреждането на първия етаж на музея не върви така успешно. Очевидно това се дължи на обстоятелството, че Й. Колев не притежава знания и опит по музейно дело. По тази причина до края на 1953 г. музеят остава без добре подредена експозиция.

Отделът "Археология", който заемал първата зала, бил претрупан. Част от археологическите паметници са изложени в няколко стари неостъклени витрини, а други - на също стари подиуми, маси и триножници, без да се търси хронологическото или тематичното им представяне. Налице е стремежът на уредника новопостъпилият в музея материал да се използва в експозиция, което я прави претрупана, лишена от прегледност. Изложени са различни археологически паметници с антична стойност: каменна колона, капители, каменният фриз "Трите нимфи", средновековно каменно корито, керамични съдове от различни епохи, бойни топки, върхове на стрели, каменни и бронзови сечива, монети и др.

Подобно било и положението във втората зала, където е разположен отделът "Възраждане". До края на 1953 г. той е наполовина подреден. В експозицията има обособени кътове на видни сливенски възрожденски дейци: Хаджи Димитър, Панайот Хитов, д-р Георги Миркович, Добри Чинтулов, оформени с техните портрети, фотоилюстративен материал и факсимилета на документи. В кътовете на Х. Димитър и П. Хитов е изложено оръжие от епохата на Възраждането, сред което 4 евзалии пушки и два барутника, а в кътa на П. Хитов - дарените през 1953 г. от дъщеря му Ирина лични вещи на войводата. На стари поставки и маси са изложени пушки, пищови, ятагани и други експонати от Възраждането.

Етнографският отдел заемал третата стая. Тук, по стените и в няколко неостъклени витрини са изложени различни етнографски експонати. Експозицията започва с окачени на стената в рамки портрет на бащата на българската фабрична индустрия Добри Желязков и фотокопие на фермана, даден му от султан Махмуд II. След тях следват два големи фотоса - единият на Първата държавна вълненотекстилна фабрика, а вторият представял процесите предене, сукане и тъкане на старинен стан. На стените имало окачени таван с резба, два иконостаса, единият от които от XVII в., 13 дърворезби от стари сливенски къщи. В две витрини без стъкла били изложени различни етнографски материали[40].

По това време етнографският отдел разполагал с фонд, състоящ се от оригинални етнографски паметници като селски мъжки и женски костюми, абаджийска салтамарка, грънчарски и медни съдове, абаджийски ютии, ножици, ключове, кантари, ерендета, чепкала, ракли, свещници, часовници, павури, конски стремена, албум със снимки от Сливен, битови украси: пафти, пръстени, обеци, гривни, кръстчета, табакери, цигарета, седефени изображения, медальони и др.[41]. По-голямата част от тези материали са изложени в етнографската експозиция, в определеното за този раздел помещение.

На 13.I.1953 г. се провежда заседание на Музейния съвет, в чийто дневен ред е включена една единствена точка: разглеждане на инструкцията на КНИК за привеждане в известност културните паметнници и ценности и тяхното съхранение. На заседанието присъстват: Д. Цеков, Б. Добрева, Й. Колев. Отсъстват: Д. Добрев, Евг. Курдов, Б. Аврамов и Ст. Калчищов.

След разискване се взема решение най-късно до 1.I.1953 г. да се свика събрание в разширен състав от сътрудници на отд. "Просвета и култура" на ГНС, които да дадат мнение относно изпълнението на горната инструкция, като за целта се изготви съответен план. В изпълнение на това решение на 19 януари се провежда разширено заседание на Музейния съвет и сътрудници на отд. "Просвета и култура". Дневният ред на заседанието е обсъждане на Инструкцията за опазване на паметниците на културата и изработване на план за нейното изпълнение. На заседанието наред с членовете на Музейния съвет и сътрудници от отд."ПК" присъства и Йордан Балабанов - просветник при ГК на БКП. След станалите разисквания съвещанието решава:

1/ Да се излезе с обръщение към гражданството, напечатано в 50 големи и 500 малки афиши, да опазва паметнниците от миналото;

2/ Да се доведе до знание и изпълнение Инструкцията чрез радиоуредбата, киното, пресата и военнотрудовите началници;

3/ Да се инструктират подходящи лица, които да дават правилно разяснение на Инструкцията на всички ОФ и други масови събрания. За горепосочените решения да се определят отговорници, които да изготвят план за работа.

Като се ръководи от указанията на КНИК, музеят в Сливен организира през годината две изложби: Фотодокументална изложба по случай 3 март - Освобождението на България, уредена на първия етаж в сградата на музея, и фотодокументална изложба "Бойнният път на БКП", подредена в навечерието и по случай 9 септември 1944 г. в малкия салон на читалище "Зора". За улесняване на работата по уреждането на тази изложба КНИК разработва и разпраща по музеите примерен тематико-експозиционен план, по който да се извърши събирателската работа.

Основната задача на уредника на музея през 1953 г. е съставянето на структурен план за експозицията. Работата по изготвянето му започва в края на март и е трябвало да приключи на 15 май с.г. През април планът е готов и на 17 април е обсъден от Музейния съвет. На 20 април той е изпратен за одобрение от отд. "Просвета и култура" при ОНС в Ст.Загора[42]. На 13 юни структурният план е върнат одобрен с препоръки, които Й. Колев следва да отрази в по-нататъшната си работа. Отдел "Просвета и култура" в Стара Загора го задължава да изготви тематико-експозиционен план, "за да може ясно да се види кой експонат къде ще бъде сложен за излагане"[43].

От 1952 г. КНИК започва да организира семинари с музейните работници, на които се обсъждат различни теми и проблеми, свързани с музейното дело. Тези семинари имат съществена роля за повишаване на професионалната квалификация на музейните кадри, още повече че по това време дисциплината "Музеология" не се изучава във ВУЗ.

Такъв семинар се провежда в Сливен на 28 май 1953 г. с всички уредници, асистенти и надзиратели от музеите в окръга[44]. На семинара доклад на тема: "Изисквания за архитектурата на музейните сгради и зали, цвят, оформление и осветление" изнася Й. Колев.

През юли ГНС Д.Т. и "Жилфонд" отнемат от музея част от архивохранилището за жилищни нужди. Това налага преграждането му с допълнителна стена и пренареждане на част от архивния фонд.

През 1953 г. в музея постъпват нови оригинални паметници, както и копия на архивни документи. По-интересни от тях са оброчни плочки на тракийския конник, две бойни каменни топки, боздуган, бойна стрела, една кремъклия пушка и четири евзалии, които допълват кътовете на Х. Димитър и П. Хитов в експозицията на отдел "Възраждане", два барутника, две турски крепостни оръдия, фотокопия на фермана на Д. Желязков и на протокол на БРЦК от 1874 г., старинен иконостас от XVII в., фотокопия на свидетелства на П. Хитов, издадени от руското командване, сливенска мазурка, написана от д-р Симеон Табаков, архивът от документи на Комитета за издигане на паметника на Х. Димитър.

При командировки на уредника на 11 и 12 август в с. Трапоклово, Г. Александрово и Блатец за музея са взети 21 римски монети от с. Г. Александрово и 3 римски монети от с. Трапоклово. През юли 1953 г. дъщерята на П. Хитов, Ирина[45], живуща по това време в Русе, дарява на музея лични вещи, принадлежали на баща й: голям кобур за револвер, джобен часовник, печат, перодръжка, кехлибарена броеница и очила, които като ценни реликви, свързани с личността на войводата, днес се съхраняват в Историческия музей в града. За този благороден и патриотичен жест от името на Народния музей в Сливен е изпратено благодарствено писмо до Ирина Хитова[46]. През ноември с.г. в музея постъпва като ценен експонат цигулката на Йордан Кювлиев, която през декември по поръка на Народния музей е реставрирана в Казанлък[47].

От Й. Колев са направени постъпки пред вдовицата на покойния Сирак Скитник - Олга Георгиева, по това време съпруга на журналиста Г. Белчев, да дари на музея няколко картини на Сирак Скитник. Поради тежкото си материално положение тя предлага да продаде на музея картини на покойния си съпруг на по-ниска цена. Музеят няма средства и до откупка не се стига.

В хода на събирателската работа Й. Колев стига до извода, че трябва да се проучи специфичният за някои селища като Калояново, Драгоданово, Трапоклово, Г. Александрово обред за дъжд - Герман, грижа която поема върху себе си. Ето защо с нарочно писмо от 5.VIII.1953 г. до ЕМ при БАН той се обръща със запитване дали в други части на страната е познат и се практикува този обичай. Намерението му е да се изучи и покаже в етнографската експозиция на музея, като за целта е поръчал в с. Трапоклово да се направи от глина и плява кукла Герман.

През септември музеят е посетен от двама български учени: проф. Веселин Бешевлиев, известен наш епиграф, в продължение на три дни, подпомогнат от уредника, заснема естампажи и фотографира археологически паметници; н.с. от БАН Кръстьо Генов четири дни издирва и проучва материали за Добри Чинтулов, също със съдействието на уредника Й. Колев.

На 23.IX.1953 г. се провежда заседание на ИК на ГНС. То обсъжда въпроса за състоянието на музеите и паметните плочи в града. На основа на направения анализ са констатирани някои слабости: посещенията в Народния музей са все още недостатъчни, Музейният съвет не заседава редовно /има само четири заседания през годината - бел.авт./, слабо работи музейният актив. Сериозно изостава работата, свързана с набиране на материали за партизанското движение, с реставрацията и подреждането на Къща-музей "Хаджи Димитър", която по нареждане на КНИК от края на август е затворена поради недоброто й състояние и наредба, не са събрани нужните за експозицията й материали. Във връзка с тези констатации ИК на ГНС взема следните решения:

1/ Задължава уредника Йордан Колев да се свърже с всички масови организации, учебни заведения, предприятия и учреждения и да се изготви план за колективни посещения в срок до 15 октомври с.г.;

2/ Задължава председателя на музейния съвет Деян Цеков, сътрудник на отд."Просвета и култура", да свиква редовно по план Музейния съвет;

3/ Задължава уредника Й. Колев да направи посещение в селата на околията и да сформира комисия за набиране на материали за партизанското движение - срок 30 октомври;

4/ Задължава уредника Й. Колев в най-скоро време да подбере подходящи сътрудници за музея и сформира деен музеен актив - срок 20 октомври;

5/ Задължава надзирателя на Къща-музей "Хаджи Димитър" Бойка Добрева да изготви окончателен тематико-експозиционен план според препоръките на КНИК и го представи за одобрение от КНИК - срок 20 октомври 1953 г.

Колев според своите възможности полага усилия да изпълни решението на ИК на ГНС да създаде в селата на околията и в града апарат от сътрудници, които да подпомогнат събирателската работа, но изпълнението на тази задача върви трудно и завършва без успех.

През ноември по препоръка на НХГ - София е направена пълна инвентаризация на картините в картинната галерия при музея. От края на 1953 г. и началото на 1954 г. в продължение на няколко месеца музеят е затворен за посещения поради заболяване на уредника.

През 1953 г. КНИК излиза със специално решение по въпросите на музейното дело и издава Типов правилник за вътрешния ред в музеите. В структурата на краеведческите музеи се въвежда нов отдел "Социалистическо строителство" за периода след 9 септември 1944 г. По повод на това решение през май с.г. отд. "Просвета и култура" при ОНС - Ст. Загора изпраща указание до музеите в окръга за разкриването на експозиции на отделите "Социалистическо строителство".

Въпреки това указание на ОНС и

писмената информация, която изисква от отд."ПК" на ГНС Д.Т. за предприетото в тази насока, експозицията на отдел "Социалистическо строителство" в музея в Сливен не се открива. Основна причина затова се оказва ограничената материална база, която не позволява да се открият експозиции на останалите му отдели.

През 1954 г. окончателно се оформя структурата на краеведческите музеи с три основни отдела : исторически - от първобитнообщинния строй до 9 септември 1944 г.; социалистическо строителство и природа. Структурата поставя в неравностойно положение отделите, като приоритет се отдава на социалистическия период. Положителното е, че вниманието на музейните работници се насочва и към събирането на материали от съвременния живот, които след време придобиват музейна стойност. На музеите се дават указания за изработване на генерални перспективни планове за събиране на експонати и откриване на експозиции на трите отдела. Изпраща им се и съветска преводна литература, която да им бъде в помощ за преустройството на експозициите.

Състоянието на музея в Сливен и развитието му в условията на новите разпоредби на КНИК става предмет на обсъждане в началото на 1954 г. от ИК на ГНС. Констатациите дават представа за тогавашното състояние на музея: води се слаба научноизследователска работа и почти нищо не се прави за разкриването на историко - революционен отдел и отд. "Социалистическо строителство"; няма заведена инвентарна книга, което занижава отговорността на уредника за опазването и съхранението на музейните ценности; изработеният и внесен в ГНС проекто - финансов план за 1954 г. има формален характер. На крайно ниско ниво е съществуващата експозиция. Уредникът не е започнал работа за изготвянето на тематико - експозиционен план за преустройство на музея съобразно указанията на КНИК и препоръките на ОНС - Ст. Загора. Няма разработена екскурзоводска беседа, което занижава посещаемостта. От уредника не се осъществява никаква културно - просветна работа извън музея, няма нищо сторено за създаване интерес към него у гражданите. Музейният съвет е изграден, но не се свиква редовно и пред него не се поставят задачи, които стоят пред музея, поради което той не е пръв помощник на уредника.

За преодоляване на тези слабости ИК на ГНС взема следните решения:

1/ Да се прехвърли официално с протокол музеят от ГНС към Окол. НС, като за изпълнение на това решение се записва срок до 14.IV.1954 г.;

2/ В най-кратък срок да се назначи подходящ човек за заместник на уредника;

3/ Да се изиска плановост в работата на музея, да се заведе и поддържа инвентарна книга;

4/ Да се сложи начало на научноизследователската работа за изграждане на отд."Историко-революционен" и отд."Социалистическо строителство";

5/ Да се набележат мероприятия за привличане на посетители в музея;

6/ Да се направи план за преустройството на досегашната експозиция;

7/ Да се изготви екскурзоводска беседа за музея.

В изпълнение на решенията на ГНС през май 1954 г. музеят е прехвърлен от ГНС към Окол.НС. Съставена е комисия от представители на ГНС и Окол. НС, която да провери протоколите по приемане и предаване на краеведческия музей. Същата комисия е натоварена и със задачата да раздели имуществото, закупено с общи пари на Народния музей и Къща-музей "Хаджи Димитър", между двата музея[48].

На 1.III.1954 г. за заместник - уредник на мястото на заболелия Й. Колев е назначена Мара Борисова, която по това време е с незавършено висше образование по специалността "история". Първото нещо, което тя предприема след като встъпва в длъжност, е да се запознае със състоянието и проблемите на музея. Своите виждания и констатации за развитието му излага в доклад пред ИК на ГНС. В него на първо място се отделя внимание на сградата на Народния музей, която е крайно неудобна и подлежи на генерален ремонт; не дава възможност да се решат новопоставените задачи, а именно да се открият отдел "Революционно движение" и отдел "Социалистическо строителство", тъй като площта й е ограничена и на първия етаж е заета от отделите "Археология", "Възраждане" и "Етнография", а на втория етаж е разположена картинната галерия. За да се реши въпросът с материалната база на музея, тя предлага сградата да бъде преустроена или да му се предостави друга по-подходяща, като посочва Узуновата къща /днес ХГ "Д. Добрович" - бел.авт./.

Мара Борисова

Ръководен от свои съображения, ИК на ГНС не обсъжда конкретното предложение на М. Борисова, а решава да се назначи комисия, която под ръководството на секретаря на ИК на ГНС Георги Колев да изготви и внесе предложение за подходяща сграда на музея[49]. Комисията, назначена със заповед на председателя на ИК на ГНС от 8 юли, свършва своята работа. Въз основа на нейното предложение ИК на ГНС на свое заседание от 4.VIII.1954 г. взема следното решение: Определя за Народния музей в Сливен сградата на пл. "Хаджи Димитър", в която понастоящем се помещават Градският и Околийският комитет на ДСНМ[50]. Това решение не отчита обстоятелството, че сградата е обявена за архитектурен паметник на културата. За да може да се ползва от музея, тя се нуждае от сериозно преустройство, което за сграда с такъв статут не е възможно да стане. Освен това не без значение е, че къщата разполага с ограничена площ, което я прави неудобна за разкриване на музейните експозиции. Затова през 1955 г. ИК на ГНС взема ново решение, според което ще продължи да се търси друга сграда. Така на този етап проблемът с материалната база на музея не получава разрешение.

В изготвения от М. Борисова годишен перспективен план за 1954 г. за пръв път музейната работа се планира по видове музейни дейности. Основните задачи, които са записани в плана са:

1/ Да се започне работа по идейно-художественото преустройство на музея;

2/ Да се разшири идейно-политическата и културно-масовата му работа;

3/ Да се продължи и засили работата на музея за всестранното изучаване на края от най - старо време до наши дни;

4/ Да се продължи работата по изпълнение на 1608 ПМС.

В научната работа най-важната задача е да се изготви тематико-експозиционен план на отдел "Археология". Тази задача за уредничката се оказва твърде сложна и непосилна, тъй като Борисова няма опит в музейното дело. За нея е неясна същността на структурния и експозиционния план. На помощ в голяма степен идват организираните от КНИК съвещания с музейните работници, на които се разискват музейно-методически проблеми. След няколко месечна работа плановете за експозицията са изготвени. В структурата на археологическата експозиция са определени две основни теми:

1/ Първобитно /докласово/ общество

и

2/ Робовладелска епоха. Към всяка от тях има подтеми с определени за илюстрирането им експонати.

Наред със задачата за изготвянето на тематико - експозиционния план за археологията, Борисова поставя и други конкретни задачи като проучване историята на синдикалното движение в Сливенския край, издирване и записване на всички народни песни, които отразяват борбата против фашизма в Сливенския край, проучване историята на две ТКЗС-та.

В експозиционната и изложбената дейност задачите, заложени в плана, са: в срок до 5.VII.1954 г. да се подреди нова експозиция на отдел "Археология", а до 15 декември с.г. да се изготвят тематико-експозиционните планове на останалите отдели на музея; по случай 9 септември 1944 г. да се открие в салона на читалище "Зора" фотоизложбата "Десет години народна власт". Значително място в плана се отрежда и на събирателската работа. С оглед активизирането й, по направление на всички отдели се предвижда да се изготвят и изпратят в отделните селища, по колективи и до обществени деятели, указания за провеждане на събирателска работа. В културно-просветната работа основната задача е да се увеличи броят на колективните посещения в музея на ученици и трудещи се, пред които да се изнасят екскурзоводски беседи. В плана се записва да се изнесе част от дейността на музея извън музейната сграда, като за целта се предвиждат лекции пред сливенското гражданство и училищата в града на историческа тематика, организиране съвместно с ДПО "Септемврийче" на краеведчески кръжок по случай исторически дати, подреждане на витрини.

Важно място в целогодишната работа М. Борисова отрежда на планирането и отчетността: изготвяне на годишен план и отчет на музея, които да се обсъдят и приемат от Музейния съвет и отд. "Просвета и култура" на ГНС; да се изготвят редовно месечни и тримесечни планове и отчети. Като изхожда от решенията на КНИК от 1953 г. по въпросите на музейното дело и решенията на ИК на ГНС от 1954 г., тя поставя и други важни задачи, целящи подобряване работата на музея:

1/ Да се подмени съставът и активизира дейността на Музейния съвет, който да заседава всяко тримесечие, а при нужда и веднъж на месец;

2/ Да се организира актив при музея;

3/ Да се изготви правилник на музея.

Въпросът за материалната база на музея е предмет на обсъждане от заседанието на 5.I.1955 г. на ИК на Околийския народен съвет. Решението е: началникът на отд."Просвета и култура" и секретарят на ИК на Окол. НС съвместно с началника на отд."ПК" при ГНС да внесат в срок до 31.I.1955 г. предложение в ИК на Окол. НС за подходяща сграда, която да се предостави на музея. Заседанието утвърждава и нов състав на Музейния съвет: Мария Червендинева - председател; Отговорна комисия: Бойка Добрева - асистент на к.м. "Х. Димитър", Веска Цандева - сътрудник при отд. "ПК", Мария Борисова - временен уредник на Общинския народен музей, Зорка Георгиева - сътрудник в отд. "ПК", и членове: Георги Михайлов - председател на ч-ще "Х. Димитър", Ангелина Кацарова - историк, и Атанас Илиев - зав. отд. "Агитация и пропаганда" на ГК на БКП[51].

На 21.II.1955 г. Окол. НС освобождава Й. Колев от длъжността уредник в музея и на негово място назначава Мара Борисова, считано от 24 февруари, с основно месечно възнаграждение 668 лв.[52].

В началото на 1955 г. Народният музей от Окол. НС отново преминава към ГНС Д.Т.[53].

Предвид указанията на КНИК за разкриване на отделите "Революционно движение" и "Социалистическо строителство", М. Борисова осъществява активна събирателска работа, дейно подпомогната от сътрудниците, които привлича около себе си. Десетки материали, свързани предимно с дейността на сливенската организация на БКП - снимки, вестници, бюлетини, позиви, писма, афиши и др., постъпват по това време в музея. Част от тях влизат в подредената от нея в ч-ще "Зора" изложба "Десет години народна власт", посветена на 10-годишнината от 9 .IX. 1944 г. М. Борисова работи в музея до 1.IV.1955 г., когато преминава на работа в Националния музей "Георги Димитров" в София[54]. Поради краткото време /около година/, през което е уредник, въпреки намеренията си тя не успява да подреди нова археологическа експозиция въз основа на изготвения от нея тематико-експозиционен план. По нейно време не са описани постъпилите в музея материали, поради което техният произход остава неизвестен[55].

Времето когато е уредник, ще се помни с това, че тогава се очертават добри перспективи за бъдещото му развитие: за първи път тя отговорно поставя пред местните ръководни органи въпроса за нуждата на музея от друга, подходяща сграда, в която да се развият отделите му; като се съобразява с изискванията на КНИК полага началото на планиране и отчитане на музейната работа по видове дейности; постъпват много нови материали, които впоследствие влизат в новата музейна експозиция за историята на работническото революционно движение в Сливенския край.

На 15.IV.1955 г. на нейно място за уредник е назначена Мария Червендинева, дотогавашен секретар на ч-ще "Зора" и председател на Музейния съвет.

След като встъпва в задълженията си, тя се заема най-напред да приведе в порядък музейния фонд. До края на 1955 г. са инвентирани и обработени почти всички архивни документи, а така също и новопостъпилите през годината. Изготвена е картотека на материалите за работническото революционно движение. Заедно с обработката на музейния фонд Червендинева подготвя библиография на публикуваните материали за борбите на сливенския пролетариат. Извършена е задълбочена работа за изготвяне на темати-

Мария Червендинева

чна структура за раздела "Работническо революционно движение в Сливенския край". Значителни усилия тя полага за издирване на материали и написване на доклад за Сливенската комуна за тържественото събрание по случай 57- годишнината на комуната.

Подготовката за бъдещата експозиция за раздела "Работническо революционно движение" е съпроводена от активна събирателска работа. Като резултат от нея в музея постъпва значителен документален и предметен материал: протоколите на Сливенската община, документи, позиви, апели, свързани с дейността на Сливенската партийна организация за времето от 1911 до 1925 г.[56], бюлетини от стачката през 1929 г., документи и други материали за историята на Сливенския затвор, партизанското движение, много снимки, отразяващи борбите на сливенския пролетариат през различни периоди. През 1955 г. в музея е предаден архивът на Михаил Кантарджиев - един от основателите на Сливенската партийна организация, а през декември с.г. и печатът на работническо дружество "Съзнание" от 1888 г.[57].

Колкото и да е претрупана със задължения, Червендинева успява да организира и културно-масовата работа на музея - провеждат се срещи на младежи с бивши партизани, предоставят се консултации на ученици, които изучават живота и делото на различни герои. Изготвеният от нея тезис за Сливенската комуна е размножен и се изнася от различни докладчици пред открити партийни събрания, под нейно ръководството са проведени четири съвещания с учители по история, на които са дадени указания за изучаване на героичното минало.

Но най-важната задача още от първия ден на встъпването ѝ в длъжност е да работи настоятелно за решаване на проблема със сградата на музея.

На 18.V.1955 г. се провежда Третата сесия на ИК на ГНС. Тя обсъжда доклада на Никола Николов, началник на отд. "Просвета и култура" на ГНС, "Състоянието на културните институти в града и работата на отдела през 1955 г."[58]. Като много сериозен проблем в областта на културата докладът извежда на преден план нуждата на музея от подходяща сграда. Поради липсата ѝ музеят е в невъзможност да развие отделите "Рволюционното движение" и "Социалистическо строителство", които според плана на КНИК следва да бъдат разкрити до началото на 1956 г.

Докладът поставя на вниманието на ИК на ГНС и друг наболял проблем: нуждата от още музейни работници, тъй като не е по силите и възможностите на уредника сам да върши всичко.

В разискванията М. Червендинева подкрепя констатациите за музея. В изказването си тя отново заостря вниманието на сесията за нуждата от подходяща сграда, в която да се развият музейните експозиции, със загриженост споделя тревогата си, че в Сливен и в района около него най-безотговорно и безнаказано граждани рушат археологически паметници, нашето безценно наследство от древността[59].

Така сериозно поставени, проблемите на музея насочват Червендинева към следващата крачка. За да отправи конкретно предложение пред ИК на ГНС за подходяща сграда, тя посещава някои постройки в центъра на града. В известен смисъл ѝ помага случайността. Един ден през 1955 г., за да се подслони от дъжда, тя влиза в сградата на бул."Сталин" № 44 /днес бул."Цар Освободител" №18/. По него време в нея се помещават "Енергоснабдяване" клон Сливен на първия етаж и Българска инвестационна банка - на втория. Въпреки състоянието на сградата, Червендинева е впечатлена от вътрешните пространства, с които тя разполага. Тези ѝ впечатления преминават във вътрешно убеждение, че това е сградата, подходяща за нуждите на музея. Това ѝ убеждение се утвърждава още повече след като Руска Миркович - дъщеря на Тодор Р. Миркович и Зоица Димитрова, по това време на работа в ч-ще "Зора", ѝ разказва историята на сградата.

Атанас Илиев

В лична среща с Йордан Маргенов - председател на ИК на ГНС, тя предлага сградата на "Енергоснабдяване" и на Българска инвестационна банка да бъде освободена от тях и преотстъпена на музея. Решителна подкрепа в тази насока получава от Атанас Илиев, който завежда отд. "Пропаганда и агитация" на ГК на БКП и е член на Музейния съвет. В резултат през първата половина на април ИК на ГНС решава да предостави сградата на музея.

От началото на юни музеят е закрит за посещения. Пренасянето на музейния фонд от старата в новата сграда се извършва между 7 юни и 10 юли с.г.[60]. На банката е предоставена къщата на ул. "Димитър Полянов"[61], в която дотогава се помещава музеят.

Новопредоставената на музея сграда е следосвобожденски архитектурен паметник на културата от местно значение. Строена е между 1885-1890 г.[62]. Неин строител е известният възрожденски майстор Колю Ганчев, ученик на Колю Фичето. Строена е за жилищни нужди на семейството на Иван Желязков, син на Добри Желязков /Фабрикаджията/. По архитектура наподобява старите московски дворци. С приемането на закона за реституцията 20/27 идеални части от сградата подлежат на връщане на законната наследница Невена Желязкова, внучка на Иван Желязков[63]. През 1992 г. тя дарява своята собственост на Община Сливен за нуждите на Историческия музей. По силата на нотариалния акт[64], с който се оформя дарението, Община Сливен започва да изплаща на Н. Желязкова месечна издръжка в размер на една средна месечна заплата за общината. Задължение, което е носимо до смъртта на Невена Желязкова[65].

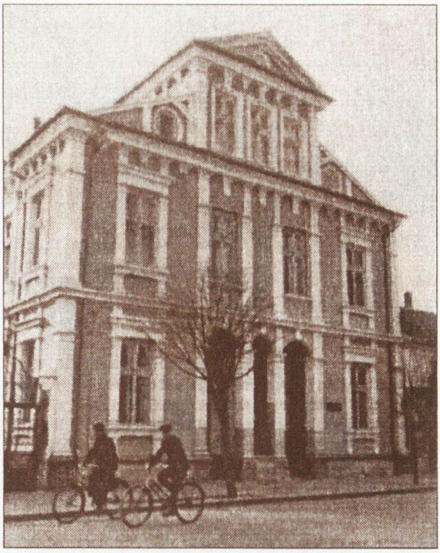

Къщата на Иван Желязков

Поради това че сградата е многократно преустройвана, за да може да се ползва от музея, тя се нуждае от сериозен ремонт. Изготвянето на проектите за ремонта и преустройството ГНС възлага на университетския преподавател по специалност "Обществени сгради" проф. Димитър Вичев[66] от Варна.

Започването на строителните работи се забавя поради това, че докато Българска инвестационна банка освобождава бързо заетите от нея помещения, "Енергообединение" бави излизането от сградата, тъй като не е удовлетворено от предоставените му помещения. След като обаче ГНС определя инж. Александър Александров от отд. "КСБ" за инвеститорски контрол по ремонта и преустройството, нещата потръгват. След твърдата му намеса "Енергообединение" освобождава помещенията на първия етаж. За работа на проф. Вичев на място е снабдена с едно малко бюро стаичката на първия етаж /където днес е централното ел.табло/ откъм задния двор. Тук за няколко дни той изготвя проекта за ремонт и изнася пред музейни работници от окръга лекция за изискванията към музейните сгради[67]. На лекцията присъстват Мария Червендинева, Димитър Николов - директор на Окръжния народен музей в Стара Загора, Никола Койчев - уредник в Народния музей в Нова Загора, Веса Стоянова - уредник в Котел.

През април 1956 г. на заседание на ИК на ГНС се разглежда въпросът за ремонта на сградата и за подготовката на новата музейна експозиция. Вземат се следните решения[68]:

1/ СП "Местни строежи" да извърши ремонт на сградата на музея в срок до 5.VI.1956 г. За персонален отговорник е определен К. Филипов - зам.-председател на ГНС;

2/ Началникът на отд."Култура" и уредникът на музея да подготвят раздел "Работническо революционно движение" в срок до 23.XII.1956 г. За отговорник е определен секретатят на ИК на ГНС Щилияна Димитрова;

3/ В срок до 5.V.1956 г. да бъдат изготвени тезиси за разясняване на сливенските граждани събирателската и културно-масовата работа на музеите - отг. Щ. Димитрова и Т. Томов, началник на отд. "Просвета и култура".

Ремонтът и преустройството на сградата продължава през лятото и есента на 1956 г. Най-сложни се оказват подмяната на дървеното стълбище между първия и втория етаж и осъществяването на връзката между втория и третия етаж чрез стълбище. Решението е дело на арх. Кръстев от Архитектурния институт в София. Преустройството на сградата става отново обект на обсъждане на заседание на ИК на ГНС, състояло се на 15 ноември[69]. След като изслушва информация за хода на ремонтните работи, ИК взема решение ремонтът на сградата да завърши до 30.XII.1956 г., която задача възлага на началника на РСП "Местни строежи" Стефан Георгиев.

Едновременно с ремонта върви и подготовката на новата експозиция "История на работническото революционно движение в Сливенския край". На 20.VII.1956 г. ГНС назначава за уредник в музея Елена Бацова, завършила специалността "история" в Софийския университет. На нея по-късно Червендинева възлага раздела "История на края до падането му под турско робство" и художествената галерия. Назначаването на Бацова облекчава събирателската и техническата работа за подготовка на новата експозиция. Още с постъпването си в музея, тя се включва активно в помощ на Червендинева. Извършва се всекидневна събирателска работа, чийто резултат са над 200 музейни материала, повечето от които са

Елена Бацова

снимки и документи от работническо революционно движение[70]. Съществена роля за подпомагане на събирателската работа има отпечатаното и разпространено в града обръщение от името на отд. "Просвета и култура", Музейния съвет и Народния музей до всички граждани, обществени и културно-просветни организации да се включат в събирането на материали с музейно значение, които да предават в музея: археологически, етнографски предмети и материали от периода на Възраждането и работническото революционно движение. Призивът е в чест на подреждането и откриването на експозицията "Работническо революционно движение" и по случай Седмицата на музеите, която предстои да се проведе от 11 до 18 ноември. Обръщението е под надслов "Всички ценни материали - в народните музеи"[71].

Събирането и обработването на материалите в музея понякога продължава и след работно време. Особено напрегната е работата, свързана с уточняването на мястото и ролята на отделните дейци в историята на младежкото и работническото революционно движение и най-вече в партизанското движение. Затова се провеждат много срещи с участници в революционните борби, отправят се писма до Бюрото на ГК на БКП в Сливен, Нова Загора, Музея на революционното движение в София и отделни дейци с молба за оказване на съдействие за изясняване на спорни въпроси и събиране на предметен и документален материал.

През декември 1956 г. е сключен договор с художника Йордан Баров от София за изготвяне на проект за художествено оформление на експозицията[72]. Тематико-експозиционните документи се разработват от М. Червендинева. През декември 1956 г. Министерството на просветата и културата отд. "Музеи" утвърждава тематичната структура на експозицията[73], рецензирана от Павел Костов. /Писмо на М. Червендинева до П. Костов, изх.№ 18 / 19.IV.1957 г. РИМ Сл., НА, ф.03-1. Уреждане на експозицията "История на капитализма и революционно движение в Сливенския край"./ През януари и февруари

1957 г. се работи усилено по подготовка на тематико - експозиционния план. В помощ на Червендинева е уредничката от Окръжния народен музей в Ст. Загора - Величка Койчева[74]. След като планът е завършен, на 17 май е изпратен в отд. "Култура" при ОНС в Стара Загора за обсъждане[75]. Успоредно с това Й. Баров изготвя идейните скици за художественото оформление на експозицията и на 13 май те са изпратени в Министерство на просветата и културата отд. "Музеи" за одобрение[76].

Без да се дочака утвърждаването на тематико - експозиционния план, поради краткото време с което се разполага, се пристъпва към уреждане на експозицията, чието откриване трябва да стане на 15 август 1957 г.

При изготвянето на бюджета за 1957 г. за цялостния ремонт на сградата и за подреждане на експозицията са планирани средства в размер на 100 000 лв. В рамките на тези средства е започнат ремонт и е възложено изработването от ТПК "Изкуство" на експозиционната мебел. За прототип са използвани образци на витрини от експозицията на Окръжния народен музей в Стара Загора. По утвърдения обаче за годината бюджет са отпуснати 80 000, вместо 100 000 лв., от които ОНС удържа 40 000 лв. за провеждане на тържествата на Бузлуджа и други 3 000 лв. за изплащане на задълженията по реставрацията на къща "Садък паша" на ул. "Д. Полянов". Тези обстоятелства поставят музея в деликатна ситуация поради невъзможност да изплати задълженията си към строителните организации и кооперация "Изкуство"[77]. Ръководствата на тези предприятия знаят, че музеят не разполага с необходимите средства, с които да изплати задълженията си към тях, но изпълняват коректно възложените им ангажименти.

Димитър Николов

След напрегнатата работа на малкия музеен колектив и на художника Й. Баров, в края на май експозицията "История на работническото революционно движение в Сливенския край" е подредена на втория етаж. Тук следва да откроим постоянната организационна и методическа помощ, която оказва директорът на Окръжния народен музей в Ст. Загора - Димитър Николов, който често е в Сливен и помага на Червендинева и Бацова в тяхната работа, участва в обсъждането на тематико-експозиционния план, проекта за оформлението на експозицията, подреждането на самата експозиция.

На третия етаж в сградата е уредена картинната галерия.

На 4 юни 1957 г. комисия в състав: председателя на ГНС в Сливен Петър Кънев, секретаря на ГК на БКП по "Пропаганда и агитация", Иван Кисьов - представител на отд. "Музеи" при Министерството на просветата и културата, представители на СБХ - София: проф. Борис Иванов и Асен Янчев, представител на ОНС - Ст. Загора - Димитър Николов, директор на ОНМ, и др. приемат музея с малки забележки[78]. В изказванията на членовете на комисията се подчертава, че музеят е добре подреден, избегната е претрупаността, застъпени са много местни материали, което е голямо предимство на един провинциален музей. В изказването си проф. Б. Иванов отбелязва: "Експозицията е удачна по своята прегледност. Наредбата е много умерена, няма претрупаност. Изобщо този музей е станал много сериозен и може да се каже, че той с право може да се съпостави с някои от добрите столични музеи"[79].

Наред с достойнствата, които притежава експозицията, налице са и някои слабости:

1/ Недостатъчен е броят на картините, диаграмите и скиците и някои нагледни спомагателни материали, които биха направили експозицията още по-прегледна и достъпна за обикновения посетител;

2/ Не е добро и осветлението в музея, поради това че ел. инсталацията е негодна за луминисцентно осветление, а поради липса на средства е направено обикновено електрическо осветление[80].

След като са внесени някои поправки в експозицията според препоръките на комисията, музеят е тържествено открит на 15.VIII.1957 г. в чест на 90-годишнината от рождението и 39-годишнината от смъртта на Георги Кирков с основен раздел "Работническо революционно движение в Сливенския край" и картинна галерия с изложени 83 картини. Картинната галерия е подредене от художника Евгени Курдов. На тържеството присъстват гости от ОК на БКП в Ст. Загора, ръководители на Сливен, сред които Георги Йорданов - зав. отдел "Агитация и пропаганда" в ГК на БКП. Като гост от МПК е определена да присъства Д. Сукманджиева, но по неизвестни причини тя не идва на тържеството.

В деня на откриването на музея пред сградата се тълпи множество граждани, които с нетърпение очакват да разгледат новата експозиция то става едно от големите културни събития за града. В доклада за състоянието на културно-просветните институти, изнесен от секретаря на ИК

Откриване на музея, 15.VIII.1957 г.

на ГНС - Щ. Димитрова пред XI сесия на ГНС, състояла се на 18.IX.1957 г., се казва: "Сливен с право може да се гордее с Народния музей, който е един от най-уредените в окръга. Откриването на музея се посреща с голям интерес от цялото наше гражданство. За това говори броят на посетителите, които само за 13 приемни дни наброяват 5800 души..."[81]. В годишния отчет на музея за 1957 г. се посочва, че от 15.VIII.1957 г. /деня на откриването/ до края на годината музеят е посетен от 17 086 души, от които 14 864 единични и 2 917 групови посещения[82]. В книгата за впечатления са вписани около 260 мнения от посетители за същия период, като почти всички изразяват възхищение от музея: че е добре уреден, че от него се научава много за историята на Сливен.

Откриването на музея в новопредоставената му сграда още повече активизира културно-масовата работа на музейните работници. В музейните зали се провеждат различни по характер културно-просветни прояви, които макар и да не излизат извън рамките на традиционните форми, дават положителен резултат: организират се срещи със стари партийни деятели, изнасят се беседи и лекции за историческото минало на Сливенския край, на ученици и граждани се предоставят справки за исторически събития и личности; музейните работници публикуват научно-популярни статии с историческа тематика във в."Сливенско дело". По

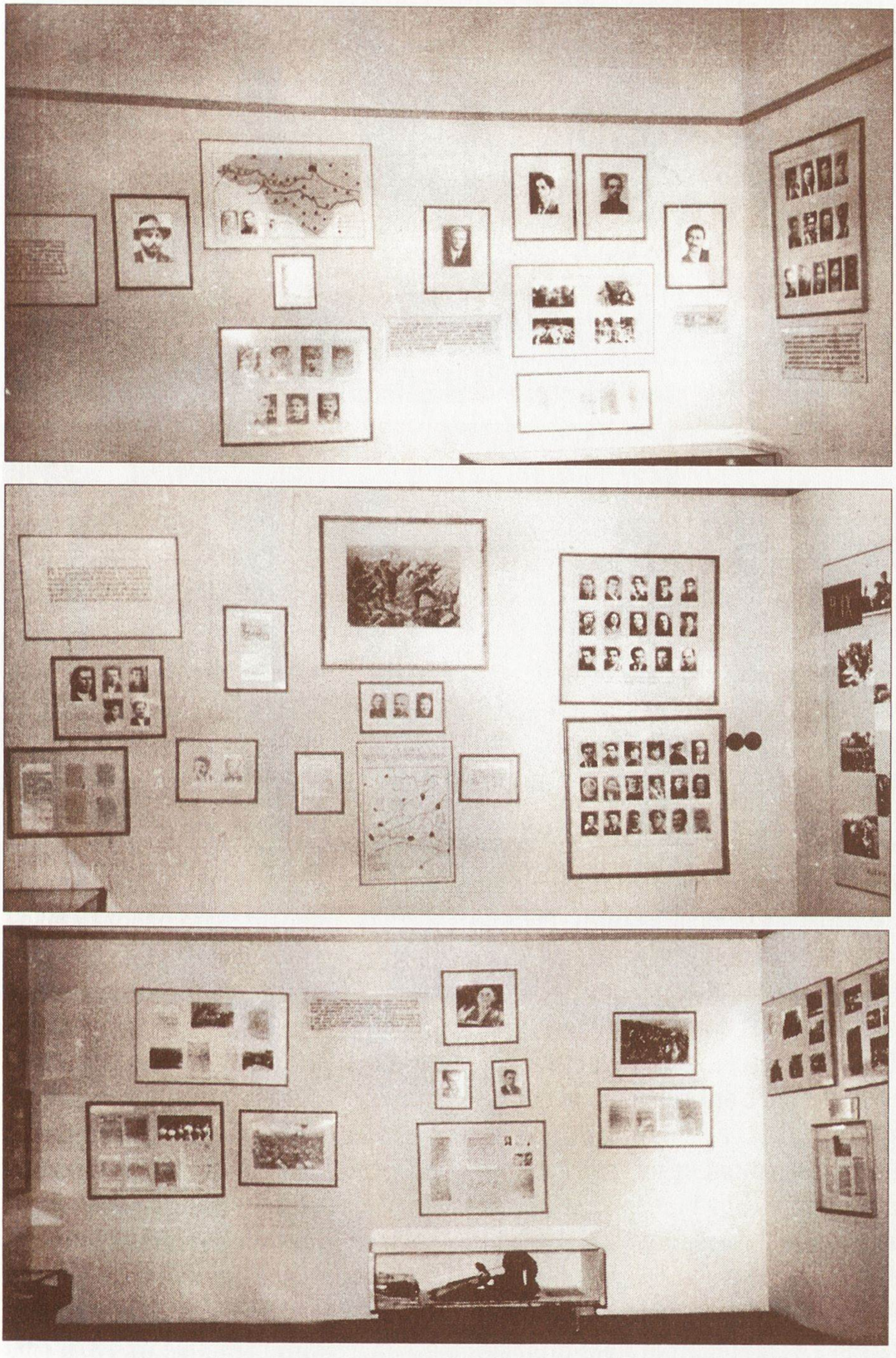

Кътове от експозицията „Работническо революционно движение“

На посещение в новата експозиция

случай Освобождението на България от турско робство, на 3 март е открита фотодокументална изложба, която е посетена от 2 500 души[83]. По повод 40 години от ВОСР е уредена фотоизложба с тематично заглавие: "Октомврийската революция и отражението й в Сливен".

Наличието обаче само на двама уредника възпрепятства цялостната работа в музея. Въведеното дежурство на седмица за екскурзоводско обслужване на посетителите в експозицията не подобрява нейната ефективност. Когато единият от музейните работници е зает със събирателска или научна работа, другият изцяло е ангажиран с посетители и не може да върши нищо друго. А пред музея стоят важни задачи - откриването на други два раздела, което не е по силите само на двама души, още повече като се има предвид, че М. Червендинева често се занимава с административно-стопански въпроси. Въпреки тези трудности двамата музейни работници наред с културно-просветната работа извършват и активна събирателска дейност. Като резултат от нея през този период в музея постъпват нови археологически паметници[84], предмети, снимки и документи от периода на Възраждането, работническото революционно движение и някои етнографски материали. По това време музейният фонд се обогатява с ценни документи и предмети като личния архив на Димитър Кукумявков, участник в Априлското въстание от 1876 г.[85], и кутията, работена от него в Одринския затвор през 1876 - 1877 г.[86].

С цялостната си дейност музеят утвърждава авторитета си както сред гражданството, така и сред ръководните фактори и органите на местната власт. "С всеки изминат ден, се посочва в отчета за дейността на ГНС за периода 1956-1959 г., музеят все повече се налага като институт, където се събират, съхраняват и изучават многобройни документи, снимки, вещи и др. материали, които говорят за историята на Сливенския край[87].

Тази оценка за мястото и значението на музея в културния живот на Сливен като основен културен институт за съхранение и изучаване на културно-историческите паметници и историческото минало и утвърденият му авторитет в органите на местната власт водят до положителни резултати.

През 1958 г. с бюджетни средства за нуждите на музея са закупени художествени, етнографски и други паметници. Тогава чрез оценителната комисия в музейния фонд постъпват нови музейни предмети: гайтанджийски чарк, работен в Габрово през 1817 г., тип "осмак", закупен от габровеца Христо Тухладжиев за 2 500 лв. /Протокол на окръжната оценителна комисия от 4.XII.1958 г., назначена със Заповед на председателя на ИК на ОНС № 2269/3.IV.1958 г. в състав: председател - Димитър Николов, директор на ОМ - Ст. Загора, и членове: Велизар Вълков - ст. инспектор по бюджета при ОНС, и Станка Андонова - уредник на музей "Гео Милев"[88]./; гайтанджийски чарк тип "дванадесетак" - откупен за 500 лв.; релефна карта на Сливен и околността му, изработена от Георги Гюлмезов, предложена на музея от съпругата му Ивана Бобева, оценена 1 200лв.[89]; потури от бозава аба - 290 лв.; мъжко елече с гайтани - 120 лв.; мъжка риза от копринено кенарено платно, везана около пазвата - 100 лв.; мъжки пояс от червен плат в двата края с бели ивици /кенари/ - 60 лв. - закупен от Йордан Киров от Сливен/ Комисия по изкупуване на старини: М. Червендинева - директор на НМ, Ал. Бъчваров - юрист консулт при Окол. НС, М. Николова - член на Музейния съвет/; портрет на Кювлиев, рисуван с блажни бои от Г. Гюлмезов за 1 800 лв.

През 1958 г. длъжността "уредник" на Народния музей е трансформирана в "директор". Червендинева става първият директор на музея[90]. През същата година отд. "Просвета и култура" на ГНС разработва "Перспективен план за развитието на музейната мрежа в града и околията за периода 1959-1960 г."[91]. Планът предвижда щатът на музея да нарасне с две бройки, т.е. от 3 през 1958 г. на 5 до 1960 г. Завишава се също кредитът за издръжка на музея, който от 146 000 лв. през 1957 г. става 160 000 лв. през 1860 г., когато е предвидена да се открие експозицията "Сливенският край до падането му под турско робство".

В проекто-бюджета за 1958 г.,

обсъден и приет от извънредната сесия на ГНС, проведена на 16.VIII.1957 г., в разходната му част за мероприятие "Музеи" се предвиждат средства за построяване на картинна галерия в двора на музея, където да бъдат изложени творби на сливенски художници. Галерията е следвало да се обзаведе с необходимия инвентар и подходящо фондохранилище. Но както други инициативи, така и тази остава само като добро намерение. В проекто-бюджета за тази година се предвиждат средства в размер на 400 000 лв. за строителство на първия етап на паметника на Съби Димитров, 35 000 лв. за реставрация на Новоселското взаимно училище и известни средства за обзавеждане на третата стая при Къща-музей "Хаджи Димитър", където предстои да се разкрие експозицията "Признателността на българския народ към подвига на Хаджи Димитър и четата му[92].

Изпълнението на заложените в Перспективния план на отдел „Просвета и култура" задачи за развитието на музейната мрежа дават положителни резултати.

По предложение на Мария Червендинева в началото на 1958 г. ГНС възлага на ОСП „Местни строежи" - Сливен да извърши ремонт на сутерена в музейната сграда, за да се ползва за фондохранилище. Нуждата от достатъчно по площ фондохранилище, което да побере непрестанно постъпващите в музея предмети и документи, става все по остра. Ползваното дотогава малко преходно помещение, водещо към задния двор на музея, е с изчерпани възможности и се е превърнало в склад с натрупани старинни предмети.

През март с.г. техническата документация за ремонта е изготвена и финансовата й сметка е на стойност 15 425 лв.[93]. Документацията предвижда ремонтът да обхване подравняване на пода, направа на бетонова настилка, подмяна на старите каменни стъпала с бетонови, направа на замазка на подовете, стъпалата и оборудване на помещението с рафтове за подреждане на експонатите.

В началото на пролетта ремонтните работи започват и приключват преди края на годината. Рафтовете за фондохранилището се изработват от ТПК „Изкуство" и се монтират на място. Стойността им възлиза на 3 926, 05 лв.[94].

Обособеното след ремонта на сутерена фондохранилище решава временно проблемите на музея от фондова база, но осигурява по-добри условия за настаняването и съхранението на музейния фонд.

През 1958 г. се създава отделът „Възраждане и националноосвободителни борби". Пръв негов уредник е Михаил Лазаров, постъпил на работа в музея на 6.VIII.1958 г. по разпределение от МПК. Завършил е през 1958 г. историко-филологическия факултет на СУ „Св. Климент Охридски", специалност „история". Според заповедта на председателя на ОНС П.

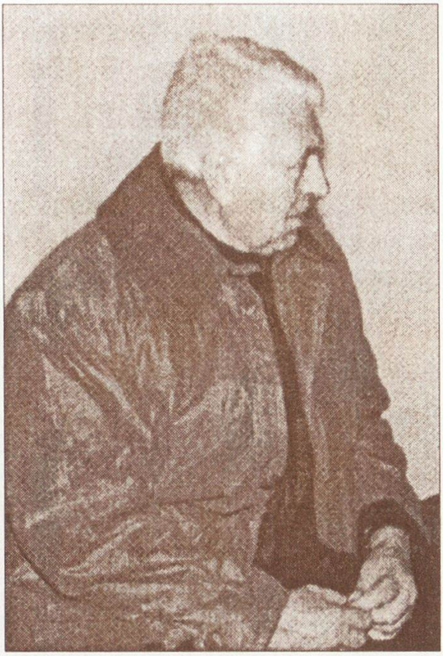

Михаил Лазаров

Филипов той е назначен да отговаря за опазването и регистрирането на музейните фондове на отдел „Националноосвободителни борби" и „Етнография". Истинската му любов обаче е археологията. Затова, когато Елена Бацова предприема теренни обхождания и разкопки, той активно се включва в тях. По това време отделите „История на края до падането под турско робство" /„Археология" - бел. авт./ и „Възраждане и националноосвободителни борби" се помещават в една обща канцелария на първия етаж, вляво от централния вход на музея. Това е днешната канцелария на отдел „Нова и най-нова история". Помещението вдясно от централния вход - днешната канцелария на отдел „Археология" - е обособено като складово помещение. Фоайето на първия етаж е оформено с окачени по стените в големи рамки портрети на видни възрожденски дейци: Хаджи Димитър, Панайот Хитов, д-р Иван Селимински, Добри Чинтулов, Георги Обретенов, Иларион Драгостинов и др. На втория етаж е дирекцията на музея, където се намира и сега.

В началото на 1959 г. е изготвен и приет годишен план за работата на музея[95]. В него като основни задачи се определят:

1. Уреждане на Взаимното училище
2. Провеждане на разкопки на надгробна могила
3. Участие на музея в честване на 15-годишнината от победата на 9.IX.1944 г.
4. Изготвяне на тематико-експозиционен план на отдел „Археология"
5. Подобряване на събирателската работа на музея.

Въпреки че уреждането на Взаимното училище не е записано като задача в перспективния план на отдел „Просвета и култура" за развитието на музейната мрежа през периода 1959-1960 г., в годишния план на музея фигурира като първостепенна задача. Върху плана за експозицията работи Михаил Лазаров. В продължение на два месеца той проучва просветното дело в Сливенския край и особеностите на взаимоучителния метод на обучение. Изготвени са план и финансова сметка за експониране-

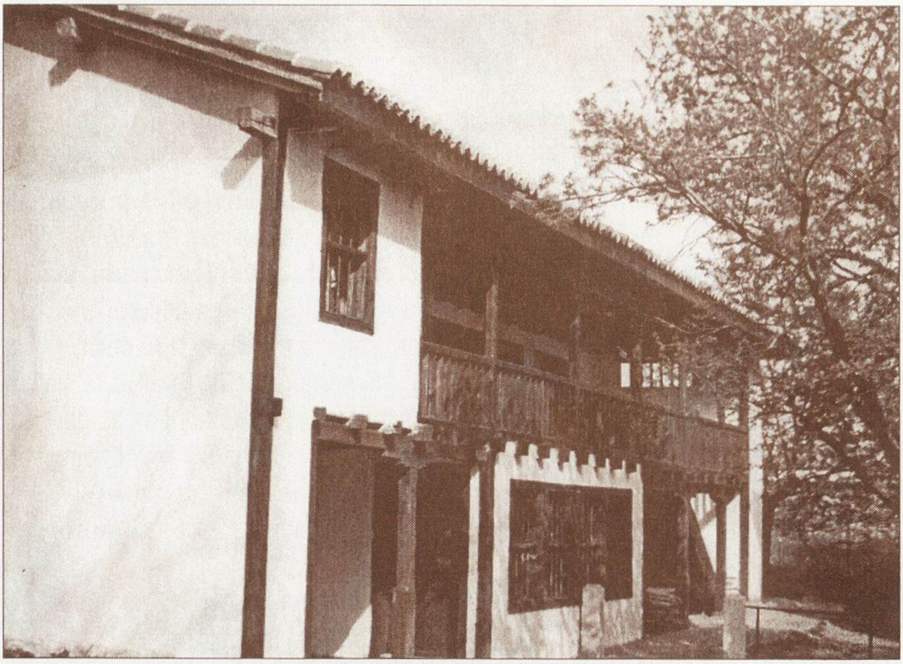

Взаимното училище в квартал „Ново село"

то на училището. През март от името на музея е внесено предложение до отдел „Просвета и култура" за обезпечаване на необходимите средства. Едва в края на годината финансовите средства са отпуснати и е направена поръчка в ТПК „Изкуство" за изработване на екпозиционната мебел. За срок на откриване на Взаимното училище като музей е определен месец март 1960 г.[96].

Сградата на Взаимното училище се намира в квартал „Ново село". Тя е един от най-ценните паметници на образователното дело през Възраждането. Строена е през 40-те години на XIX век и е служила за нуждите на църквата, общината и за взаимно и начално училище до 1912 г. През 1956 г. е обявена за паметник на културата от местно значение[97].

През 50-те години на XX в. сградата на училището е в много тежко състояние. Има опасност да се загуби завинаги този ценен паметник. Затова през септември 1956 г. Педагогическият институт при БАН отправя писмено предложение до МПК с молба за спешна реставрация на сградата[98]. В писмото, подписано от зам.- директора Иван Павлов, се казва: „В гр. Сливен се намира полузапазена сградата на едно от найстарите и известни взаимни училища в България, строено по изискванията на взаимно учителския метод и приличащо по своята архитектура на първото взаимно училище у нас -

Габровското училище. От направената справка се видя, че училището е регистрирано като паметник на културата, но не е определено досега за възстановяване.

Като има предвид, че това е единствената оцеляла от този род сгради в страната и това, че е застрашена от най-скорошно пълно разрушаване, Педагогическият институт се обръща с молба към Министерството на просветата и културата, под чиято грижа е обекта, да възстанови във възможно най-кратък срок /желателно преди настъпването на зимата/ този ценен исторически паметник. За ръководител по възстановяването предлагаме др. Минко Гечев от ПИ при БАН."

Тревога от тежкото състояние на сградата на Взаимното училище изразява и в-к „Сливенско дело". В статия в бр.571 / 19.Х.1956 г. се казва: „В кв. „Ново село" в двора на църквата „Св. София" се намира единственото запазено в нашата страна килийно училище. То е ценен културен паметник не само за нашия град, но и за цялата страна. Него идват да разглеждат много туристи и от други градове, научни работници от БАН и изпращат до Министерството на културата и до отд. „Култура" при ГНС тревожни сигнали за опасността от срутване на ценния културен паметник. И тия тревоги са основателни, защото за запазването на килийното училище до сега не са положени никакви грижи. Покривът вече едва се държи. Учебната стая е напълнена с арпаджик - тя е дадена под наем на ТКЗС-то в града. В стаята на учителите - просветители сега живее един дърворезач. А най-долната стая е пълна с какво ли не - дърва, кюнци, дюли, орехи... И всичко това в този дом, в който преди десетки години са учили стотици българи на четмо и писмо!?"

Статията завършва с призив към МПК да отпусне час по-скоро средства за реставрацията му.

Реставрацията на Взаимното училище започва през 1958 г. и завършва в 1959 г. Извършва се от бригада на „Синстрой" - София.

Едновременно с реставрацията се подготвя и уреждането на неговата експозиция.

Експозиционната мебел се изработва в ТПК „Изкуство" по макети, изготвени от Лазар Донков, който е създател и първи директор на Архитектурно-етнографския комплекс „Етъра" - Габрово. Той изработва макети на чинове, маси, подиуми, катедри и др. мебели, с каквито е било обзаведено Взаимното училище. От Габрово са набавени таблиците, които макар и фотокопия, дават представа за взаимоучителния метод на обучение.

Поради това че ТПК „Изкуство" забавя изработването на мебелите, решава се откриването на училището да стане в навечерието на Седмицата на музеите и паметниците на културата, между 8 и 15 май.

Промяната в срока на откриване на Взаимното училище поставя пред

М. Лазаров нова задача. Възложено му е да изготви тематичен план на отдел „Възраждане и националноосвободителни борби", задача, която през 1959 г. той не успява да изпълни.

Превръщането на сградата на Взаимното училище в музей налага да се оформи подходяща среда около него и да се отдели от църквата „Св. София" като самостоятелен паметник. По предложение на музея ИК на ГНС на заседанието си на 17.II.1960 г. взема следните решения[99]:

1/ Да бъде изкупена от църковното настоятелство на църквата „Св. София" в кв. „Ново село" площта, намираща се непосредствено пред и около сградата, а именно: площта източно от сградата, заключена между ул."Черно море" и сградата на църквата на 5 м, на юг от училището на 10 м, на запад от училището на 15 м.

2/ Възлага на началника на „Благоустройство" при ГНС да извърши оценка на мястото.

През април 1960 г. мебелите за експозицията на училището са готови и започва подреждането на учебната стая на втория етаж. Междувременно на 31 март М. Лазаров напуска музея. На негово място от 1.IV.1960 г. за уредник на отдел „Възраждане и националноосвободителни борби" е назначен Васил Дечев, дотогава учител по история в ТТ „Добри Желязков".

С постъпването си на работа В. Дечев поема уредбата на музейната експозиция. Той изготвя всички таблици, лозунги, табелки и др. пособия за онагледяване на учебния процес.

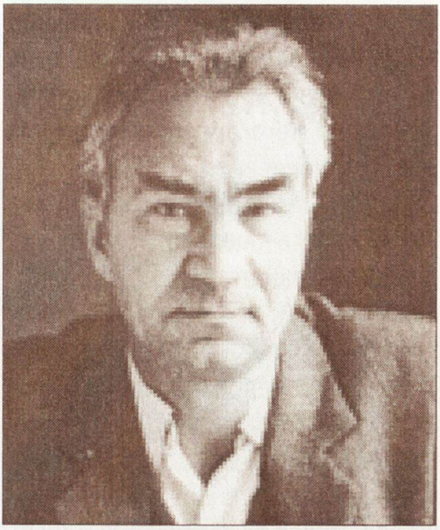

Васил Дечев

На 15.V.1960 г. в присъствието на много граждани, гости и учащи се Взаимното училище-музей е тържествено открито[100] с уредената експозиция в учебната стая на втория етаж. В бъдеще остава да се подредят другите две стаи в приземния етаж - стаята за заседания на училищното настоятелство и стаята за наказания. На тържеството при откриване на училището слово произнася Георги Йорданов - завеждащ отдел „Пропаганда и агитация" на ОК на БКП.

Стаята на втория етаж е подредена по спомени на бивши ученици. Поставени са десет големи чина и подиум с катедра за учителя. Два лозунга около катедрата призовават учениците да почитат родителите и наставниците си и да се учат, тъй като

„Корените на учението са горчиви, плодовете сладки". Първите два чина са предназначени за начинаещи и са посипани с пясък, на който те пишели. За всеки чин бил назначен отговорник - показавател, някой от по-напредналите ученици. Те били помощници на учителя. Обучението ставало по специални таблици, 50 на брой. Вдясно на всеки чин са поставени високи изгладени прътове, отгоре с дъсчица /телеграфи/. От едната им страна е написан номерът на чина, а от другата буквите „ИС", което означава „исправний".

Интересът към новооткритото Взаимно училище-музей е значителен. От всички училища в града изявяват желание да го посетят и научат нещо повече за просветното движение в Сливен през Възраждането. Голямата посещаемост затруднява екскурзоводското обслужване, тъй като разстоянието от музея до училището не е малко, а уредникът в отдел „Възраждане и националноосвободителни борби" е един. Много често му се случва да изминава по няколко пъти на ден разстоянието от музея до кв. „Ново село" - постоянната му ангажираност с Взаимното училище го откъсва от преките му професионални задължения.

Чести са случаите, когато граж-

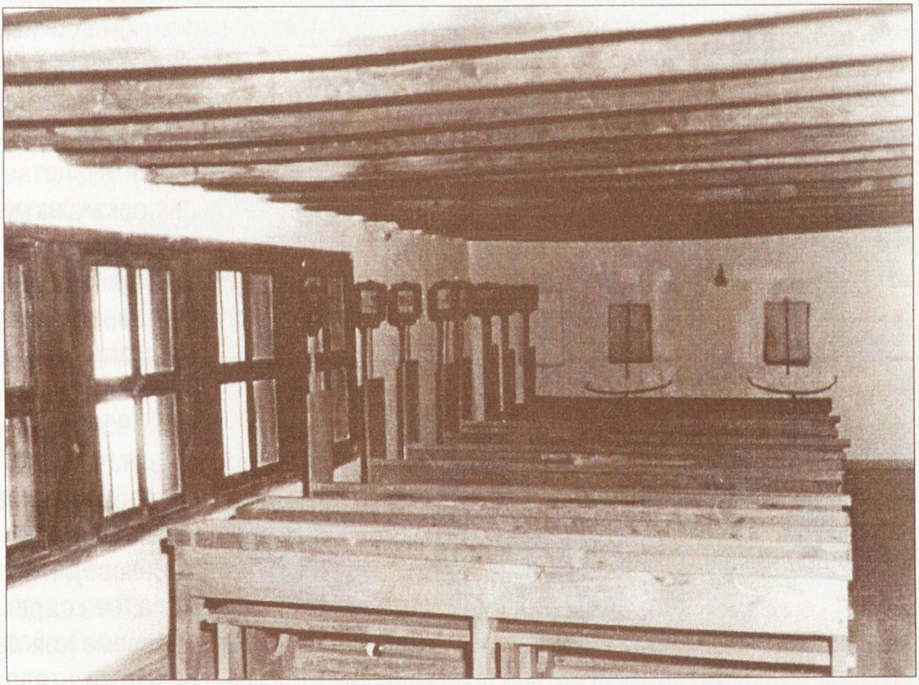

Експозицията на втория етаж във Взаимното училище-музей, подредена по спомени на бивши ученици

дани, които отиват на място, мислейки че щом като училището е музей, ще има постоянно човек, си отиват разочаровани, без да могат да видят това за което са отишли.

Поражда се необходимостта от специално лице, което срещу известно възнаграждение в определени дни и часове да отваря училището и посреща посетителите. По тази причина на 18 май директорката на музея М. Червендинева внася писмено предложение до председателя на ИК на ГНС[101]. В него се посочва, че екскурзовод може да бъде хоноруван учител - пенсионер с около 200 лв. месечно възнаграждение. Този въпрос не се решава до закриването на Взаимното училище за посещения през началото на 80-те години на XX век поради влошеното конструктивно и архитектурно състояние на сградата.

Едновременно с подготовката за уреждане на Взаимното училище като музей, през 1959 г. се работи и върху изготвянето на тематико-експозиционния план на музея „История на Сливенския край до падането му под турско робство". Идеята за експозицията е тя да има временен характер и да заеме площта непосредствено след канцеларията на уредниците от отдел „Археология" и отдел „Възраждане", т.е. там където днес се помещават счетоводството на музея и отдел „Научен архив".

Временният характер на експозицията се обуславя предимно от ограничената площ. Поради това се обсъжда и вариантът от директора на Новозагорския музей, Никола Койчев, да се вземат за временно ползване свободните витрини от старата експозиция. Впоследствие този вариант отпада и се стига до решение да се изработи от ТПК "Изкуство" специална изложбена мебел.

Тематико-структурният план за археологическата експозиция Бацова изготвя още през 1958 г. Въз основа на него през 1959 г. тя разработва тематико - експозионния план, който в началото на 1960 г. е вече готов. Наред с изготвянето на плана, тъй като откриването на археологическата експозиция се определя да стане през 1960 г., тя насочва усилията си към съставянето на археологическа карта на Сливенския край. За целта посещава намясто археологически паметници в района.

По покана на директорката на музея през 1959 г. го посещава проф. Герасимов, който извършва преглед на нумизматичната му сбирка и дава указания за правилното определяне на монетите[102].

Планираните през 1959 г. разкопки на някоя застрашена от разрушаване тракийска надгробна могила (впоследствие се уточнява това да бъде могила край с. Скобелево), не се провеждат. Причините за това са две: Бацова не уточнява навреме коя да бъде тази могила и се изпуска сезонът за разкопки; втората, по-съществената е, че у някои ръководители, от които зависи политиката и финансирането на музейната дейност, битува мнението, че не трябва да се дава превес на археологията и да се харчат пари за разкопки[103]. Червендинева не успява да се пребори с това разбиране и вместо разкопки на тракийска надгробна могила се провеждат малки сондажи на „Градището" при с. Твърдица. Сондажите Бацова извършва с помощта на ученици от местното училище и открива основите на средновековна църква от XII - XIII век[104].

През времето, когато не работи по археологическата карта и не е на разкопки, тя проучва най-интересните археологически паметници, постъпили през различни години във фонда на музея. В резултат сп. "Археология" отпечатва нейна научна статия.

Спирайки се на научноизследователската работа, която извършват музейните работници по това време, следва да се отбележи, че тя все още не е техен приоритет. С изключение на Бацова, липсват статии в научни списания от нейни колеги. Проучват се само отделни и не толкова значими въпроси от гледна точка на изясняване историята на Сливенския край.

Така например резултатите от проучванията на М. Лазаров за просветното движение във връзка с експонирането на Взаимното училище, той обобщава в доклад на тема „Просветното дело в Сливенския край до Освобождението от турско робство". Целта, която си поставя, е да се помогне преподаването по история в сливенските училища. В процеса на комплектуването на музейния фонд с етнографски материали той прави известни проучвания и върху особеностите на носиите в различните райони на Сливенския край.

През 1959 г. се навършват 30 години от голямата стачка на текстилните работници в България. Тази годишнина и предстоящото й честване са повод М. Червендинева да извърши по-обстойно проучване на това събитие и да напише доклад „Стачката на текстилните работници в Сливен през 1929 г.", който е изнесен на тържествено събрание и отпечатан на циклостил, за да се ползва от масовополитическите и културно-просветните организации.

Известни проучвания се правят и за периода на изграждане на социализма в Сливенски окръг, но поради липсата на уредник за този период те нямат целенасочен и завършен характер, а се извършват по повод годишнини.

Натоварването на музейните работници понякога с несвойствени задачи, липсата на достатъчно практика в музейната работа, непознаването на опита и постиженията на музеите в страната са част от причините, които влияят негативно върху научноизследователската работа. По това време се чувства остра нужда от домакин, от завеждащ културно-масовата работа, каквито имат музеи като в Казанлък, Хасково, Варна, Търново и др. градове, за да се освободи повече време на уредниците за научна работа. В годишния отчет за дейността на музея през 1959 г. се посочва, че той има нужда и от хоноруван художник, който да отговаря за нагледните материали[106]. Потребността от такъв художник се мотивира с това, че музеят само през 1959 г. е платил 13 000 лв. за художествено оформяне на изложби и експозиции, когато един художник с 800 лв. месечна заплата ще получи годишно 10 000 лв., а ще извърши огромна, нагледна популяризаторска работа[107].

Събирателската дейност на музея през 1959 г. продължава да бъде един от приоритетите в цялостната работа. Въпреки трудностите в началото на годината поради закъснения на средствата от бюджета, се прави първи опит за организирано събиране на материали с музейно значение. Елена Бацова и Михаил Лазаров посещават 17 села западно от Сливен в районите на Бяла, Новачево, Градско и Бяла паланка. Тук те обхождат археологическите обекти и извършват проучване на бита и облеклото на населението, срещат се с представители на местната власт и поставят въпроса за опазването на паметниците на културата, като им обръщат внимание да събират и предават в музея снимки, предмети и документи, свързани с историята, бита и културата на тези селища. За събирането предимно на етнографски материали са посетени села и от източния район на бившата Сливенска околия. Проведена е агитация сред местното население за събирането и предаването на етнографски материали в музея. По време на тази акция постъпват 31 етнографски предмета. Общо през годината музейният фонд нараства с 330 материала, от които 270 са от периода на работническото революционно движение[108].

Слабост на събирателската работа е,че все още не се организират комплексни експедиции за цялостно проучване на историята, материалната и духовната култура на даден район. Недостатъчно добри и активни са връзките на музея с отделните селища в района, което донякъде може да се обясни с липсата на традиция, каквато имат музеите в Казанлък, Търново, Нова Загора и др. Музеят в Сливен все още трябва да се преборва с консервативното отношение на населението от района, на някои местни ръководители по отношение на събирането и опазването на музейните ценности[109].

В това отношение музеят прави предложение за създаване на движение за изучаване на героичното минало на Сливенския край. В резултат през 1958 г. се създава околийско-градска комисия за събиране на музейни ценности с председател Драгия Куртев - първи секретар на Окол.К на БКП. Комисията обаче не заработва, тъй като съществува разбирането, че събирането на музейни ценности е задължение само на музейните работници.

През 1959 г. музейната библиотека е попълнена с нови книги. Общо през годината постъпват 493 заглавия, от които 93 са закупени със средства на музея, а повече от 400 са подарени; 26 книги са ценна старопечатна литература и издания на БКП преди 9.IX.1944 г.[111].

В културно-масовата работа през 1959 г. се зараждат различни инициативи. Те имат за цел увеличаване броя на посетителите в музея и утвърждаването му като активен културно-просветен институт. През годината той е посетен от 17 363 учащи се и граждани, 4 309 от които в колективни посещения[112]. Груповите посещения са съпроводени от екскурзоводски или тематични беседи, изнасяни от музейните работници. Общият им брой е 104 екскурзоводски и 20 тематични беседи[113].

През 1959 г. се честват 15 години от победата на 9.IX.1944 г. По този повод в музея са подредени изложбите „15 години народна власт в Сливенски окръг" и „Работническият периодичен печат до 9.IX.1944 г.".

Активна форма на културно-просветна работа са кръжоците с ученици. От 1958 г. при музея работи под ръководството на Е. Бацова археологически кръжок с ученици от горния курс; съвместно с ГК на ОФ са организирани и 12 кръжока по квартали за изучаване историята на Сливен. В музейните зали се провеждат пионерски сборове, комсомолски събрания, връчват се комсомолски книжки, организират се срещи на ученици с участници във въоръжената борба и с партийни деятели отпреди 9.IX.1944 година.

През февруари се организира общоградско честване на 80 години от смъртта на Любен Каравелов. За основен докладчик е поканен проф. Александър Бурмов. След честването той посещава музея, запознава се с неговата експозиция и дава положителна оценка на научните и художествените й качества. Музеят участва активно в подготовката и честването и на други бележити годишнини на исторически събития и дейци: по случай 2 юни - Деня на загиналите в борбата против турското робство и фашизма организира тържество във фабрика „Спас Георгиев", съвместно с ОС на ДОСО - мотопоход по стъпките на въстаническата чета на Стоил войвода, посветен на 83-годишнината от Априлското въстание. Мотопоходът завършва с тържество на лобното място при Сатма чешма между селата Бинкос и Близнец, където В. Дечев изнася доклад за събитията през 1876 г., свързани с четата и героичната смърт на нейния войвода. На годишнината от 9.IX.1944 г. е посветен излет-среща по местата, на които младежката организация на РМС и Сливенската партийна организация са провеждали излети. В подготовката и в самите прояви се включват ръководители на града и окръга, между които Георги Андонов - зам.-председател на ИК на ОНС в Сливен, Стефан Тодоров - председател на ИК на ГНС, Въльо Калев - секретар на ГК на ДСНМ, и др.

Във всекидневната си работа музейните работници предоставят справки, дават консултации на ученици и граждани, публикуват статии в„Сливенско дело", участват в радиопредавания по различни исторически въпроси, изготвят доклади за историята на Сливен, които предоставят на пропагандистите за ползване в тяхната културно-просветна работа[114].

За да развива успешно културно-просветната си дейност, музеят се нуждае да изложи в експозиция по-голяма част от експонатите, съхранявани в музейния фонд. След като сградата поради ограничената си площ не позволява да се разкрият експозиции на отделите му, през 1959 г. се обсъжда въпросът да се намерят възможности за експониране в двора на по-обемни археологически и други експонати. Възниква идеята да се построи лапедариум в южната част на двора. Затова през май Червендинева внася писмено предложение в отд. „Комунално стопанство и благоустройство" на ОНС да се проектира и построи такъв лапедариум. ОНС приема предложението и през юли 1959 г. възлага на Окръжна проектантска организация изготвянето на проект за лапедариум в южната част на двора на музея[115]. През август проектът с автор арх. Димитров е готов, комплектуван с финансова сметка за 21 128,16 лв. ОНС възлага изпълнението му на Окръжно строително управление, което обаче отказва с мотива, че не разполага с работници и с него се заема „Синстрой" - София. По проект лапедариумът е масивна „Т"-образна постройка, отворена към вътрешността на двора с обща площ 130 м^2. Фасадата откъм двора е с отвори, архитектурно оформени с колони и еркерни извивки между тях. Проектът предвижда дворът да се застели с каменни плочи, като в средата се монтира фонтан със старинна фигура. Тази част от него остава неизпълнена.

Строителството на лапедариума с технически ръководител К. Константинов започва на 5.X.1959 г. и приключва през ноември 1960 г. Но се оказва, че поради слаб инвеститорски контрол много от строителните работи са изпълнени некачествено: голяма част от мазилката на тавана пада, в единия край на циментовата подова замазка се събира вода поради неправилен наклон, има недовършени работи по покрива. За тези дефекти в строителството ръководството на „Синстрой" е уведомено, като се настоява да се отстранят, обектът окончателно да се завърши и да се приеме от специална комисия.

По-късно, през 1969 - 1970 г., когато директор на музея е Панайот Митев, отворите по фасадата откъм двора са затворени и е оформено фондохранилище, малък лапедариум и библиотека с книгохранилище.

През 1960 г. се предприемат стъпки за решаване на проблема със собствеността на музейната сграда - 7/27 идеални части от нея са частна собственост, за които се плаща наем на техните собственици. Това обстоятелство от една страна ощетява бюджета, а от друга създава редица неясноти и евентуални усложнения за бъдещо разширение на сградата чрез ново строителство, каквато идея се заражда през 1960 г. За това по предложение на музея на 5.I.1960 г. старши инспекторът при ГНС Васил Попов предлага на ИК на ГНС да бъдат изкупени тези 7/27 идеални части от музейната сграда[117]. В изложението му се казва, че в сградата на музея са извършени преустройства, предстоят да се правят нови, наличността на смесена собственост може да се яви спънка за това. Правилно е да се ликвидира частната собственост, като се закупят 5/27 идеални части от сградата, които да се заплатят на наследниците на Марийка Сярова, както и другите 2/27 идеални части на останалите собственици. На 17.II.1960 г. ИК на ГНС решава да бъдат закупени 7/27 идеални части от сградата на Народния музей на стойност 45 945,20 лв. Оценката е извършена от отдел „Благоустройство" на ГНС[119].

С този акт на ИК на ГНС се прекратяват бюджетните разходи за наем на част от сградата и се обезпечават условията, необходими за по-нататъшното ѝ преустройство.

В края на 50-те години излизат редица документи и указания на МПК да се извърши държавна регистрация на движимите и недвижимите паметници на културата, както и да се комплектуват музейните фондове с нови материали.

През 1958 г. във в. „Известия"[120] е публикувана „Инструкция за държавната регистрация на музейните фондове".В нея подробно се разглеждат различните видове музейни фондове и редът на ползването им, същността на първичната инвентаризация, научната паспортизация на основния музеен фонд, правата и задълженията на музейните уредници и др.

Инструкцията е последвана от писмо с номер IV - 5914 от 20.XI.1958 г.[121], с което МПК дава указания на музеите през следваща година да проведат инвентаризация на основния музеен фонд. През 1958 г. започва инвентаризация на археологическите паметници, които в същата година са пренесени и подредени в новото фондохранилище.

В началото на 1960 г. е изготвен план за провеждане на инвентаризацията на фонда по отдели, с оглед тя да завърши до края на годината. Но през септември 1960 г. М. Червендинева, която завежда и отдел „Работническо революционно движение", и М.Лазаров през март с.г. напускат музея, което става причина инвентаризацията да не бъде завършена. До края на 1960 г. са инвентирани общо 1 900 предмета от всички отдели. Напълно е приключен археологическият фонд с 322 предмета и етнографският с 288[122]. Поради напускането на Лазаров не е започнала инвентаризацията на картинната галерия, но е извършена подготвителна работа, като са поставени нови месингови надписи на картините, уточнени са наименованията и авторите им. Инвентаризацията на музейния фонд се оказва сериозна дейност, която изисква свободно време и отговорно отношение, а не да се извършва покрай другото. Натоварен с много задачи от различно естество, музейният колектив не е в състояние да отдели достатъчно време за пълно инвентиране на фонда[123].

В началото на 1959 г. МПК изпраща циркулярно писмо номер И - 686 от 3.III.1959 г. до музеите, с което им дава указания да извършат пълна регистрация и да опишат всички селищни и надгробни могили на територията на отделните окръзи. Срокът за изпълнение е ноември 1959 г. Мотивът на министерството, който налага спешно да се изпълни тази задача, е, че в страната има много могили, които се рушат при извършване на селскостопански работи и богатият археологически материал се унищожава завинаги за науката. Затова е наложително да се уточни броят на могилите и техните размери, за да бъдат изключени от обработваемата площ.

Въпреки трудностите, породени от липсата на транспорт и на съдействие от отдел „Селско стопанство" на ГНС, който също отговаря за изпълнение на задачата, още през октомври Елена Бацова приключва с регистрацията на могилите. На територията на Сливенска околия тя регистрира 83 могили, които са подробно описани, а регистрите са придружени от попълнени въпросници, специално изпратени от МПК [124]. През есента на 1958 г. МПК, ЦК на ДСНМ, НС на ОФ, ЦС на БПС и ЦК на ДОСО приемат съвместно решение за изучаване на родния край и опазване на паметниците на куртурата[125]. В него се казва, че издирването, опазването, поддържането и изучаването на паметниците на културата и укрепването на музейното дело не е възможно да се извърши само с административни средства. Голяма помощ в това отношение могат да окажат училищата, читалищата, организациите на ОФ, ДСНМ, БПС, ДОСО и др. В решението се дават указания към всички окръжни, околийски и др. местни организации да се организират комисии от представители на окръжните, околийските и градските комитети на тези масови политически организации, отделите „Просвета и култура" при НС, училищата, читалищата, в поделенията и др. за изучаването на миналото на родния край.

Това решение на централните органи на обществено-политическите организации в Сливенска околия е последвано от конкретни действия.

На 26.XI.1959 г. е изготвено и изпратено циркулярно писмо от името на началника на отдел „Просвета и култура" на ОНС М. Енчев, секретаря на ОК на Комсомола М. Михайлов и директорката на музея М. Червендинева до директорите на училищата в града, ръководствата на пионерските и комсомолските организации и комсомолските дружества. В него се изтъква както необходимостта да се изучава историческото минало, така и да се опазват , издирват и предават музейните ценности[126].

„Бурна е историята на нашия героичен народ - се казва в писмото. - В нейните страници със златни букви са записани много величави дела и светли имена... Това богато и скъпо национално минало, минало на нашия народ и родния край, е дълбок и неизчерпаем извор на патриотизъм. Ето защо е необходимо пионерските и комсомолските организации, заедно с изучаване на героичното минало на народа ни, да полагат повече грижи за опазването на нашите исторически и културни паметници... Нека това патриотично начинание /събиране на стари монети, стари предмети, дрехи, български шевици/ от пионерите и комсомолците се превърне в масово движение. В дъното на сандъците са скътани спомени от младини, от момински или булчински премени /косичници, ръкави с шевици, пешкири, пояси, пафти, престилки/, които, дадени в нашите музеи, биха изиграли голяма роля за запознаването на младежта с националната ни история.

Поставете пред Вашите организации този въпрос. Мероприятията във връзка с патриотичното възпитание на пионерите и комсомолците да се свързват с опазването и издирването на исторически и старинни паметници и реликви и всички намерени ценности предавайте в музеите на Сливен..."

Във връзка с Инструкцията за държавната регистрация на музейните фондове и последвалите я решения и указания на МПК, в музея в Сливен се обсъжда въпросът да се набележат мерки за опазването на паметниците на културата. Възлага се на Бацова да изготви Инструкция за опазване и събиране на откритите старини. През март 1959 г. инструкцията е разработена, отпечатана на циклостил и изпратена до Управителния съвет на ТКЗС и до Окръжно строително предприятие с молба да запознаят с нея своите работници и им обърнат внимание, че при осъществяване на тяхната трудова дейност, ако попаднат на археологически паметници, са длъжни да съобщят незабавно в музея[127]. Писмо с подобно съдържание е изпратено на 15.X.1959 г. до началника на поделение 60300, в което се посочва, че при провеждане на учения се копаят окопи, окопават се танкове и др., например в могилите в землището на с. Тополчане, Чокоба и Крушаре, с което се нарушава тяхната цялост. Писмото завършва с молба да се издаде заповед, с която да се забрани ползването на могилите с такава цел.

През 1959 г. се извършва ново административно-териториално деление на страната. Обособяват се 27 окръзи. Сливен е определен за център на новосъздадения Сливенски окръг.

Макар и по-бавно, административната реформа навлиза и в музейното дело. Близо година след провеждането й музеят в Сливен продължава методически да се ръководи от Старозагорския окръжен музей. Това положение не съответства на смисъла на реформата и поражда редица проблеми и неудобства, които затрудняват осъществяването на ефективно методическо ръководство на музеите в новообособения Сливенски окръг. За да се отстрани това ненормално положение, директорката на музея М.Червендинева внася писмено изложение до ИК на ОНС в Сливен, което завършва с конкретно предложение за промяна в статута на музея, като бъде обявен за окръжен музей. В изложението се казва: „Измина една година от новото административно делене на нашата страна. Станаха големи преобразования в икономическо и културно отношение. По отношение на музейното дело обаче за сега се запази старото делене, т.е. запазиха се окръжните музеи в старите окръзи, което се мотивира с това, че в проучването на даден край трябва да се изхожда от историческия принцип. Това е правилно, но същевременно създава редица неудобства. В настоящия момент музеите в нашия окръг са на методическо подчинение на Окръжния музей в Стара Загора. Въпреки добрите отношения между нашия музей и музея в Стара Загора, колегите често пъти са възпрепятствани да ни оказват методическа помощ. От друга страна в Сливенски окръг съществуват 6 музея, а ние нямаме право да следим за тяхната работа, в смисъл научната, културно-масовата, и да им оказваме каквато и да било помощ, поради това че нашият музей е със същите права, както и останалите музеи.

Като изхождаме от всичко това и от редица други съображения, моля ИК да разгледа този въпрос и ако намери за необходимо да направи постъпки пред МПК Сливенският народен музей да стане окръжен музей с оглед на голямото съчетание на музейната дейност в окръга и централизирането на ръководството на музейното дело в окръга."[128]

Това несъответстващо на смисъла на административната реформа положение е премахнато през 1960 г. С писмо на МПК № IV - 3197 / 17 април[129] Народният музей в Сливен е обявен за Окръжен народен музей. Под негово методическо ръководство се поставят музеите в Котел, Жеравна и Нова Загора. С друго писмо на МПК с № IV 89/ 6.I.1961 г.[130] се изисква от Окръжния музей в Сливен да изпрати в отдел „Изобразителни изкуства, музеи и галерии" в срок до 25. I.1961 г. едногодишен план за работата си като методичен център на музеите от Сливенски окръг.

С обявяването на Народния музей в Сливен за окръжен, в административно отношение той преминава на подчинение на Окръжния народен съвет - Сливен и неговия орган отдел „Просвета и култура". Временно се запазва съществуващият статут на Къща-музей „Хаджи Димитър", която продължава да бъде към ГНС.

От 1958-1959 г. насетне, в продължение на около едно десетилетие Окръжният музей в Сливен постепенно изгражда организационната си структура. Разкриват се традиционните за всеки окръжен музей структурни звена - отделите, които съответстват на ръководните му функции на методичен център на музеите в Сливенски окръг.

Изграждат се и се утвърждават поколения музейни работници, добри професионалисти и изследователи на историческото минало на Сливен и Сливенския край.

ИСТОРИЧЕСКИ И БИБЛИОГРАФСКИ БЕЛЕЖКИ

1. Отчет на БНЧ „Зора" за 1952 г.

2. РИМ Сл, НА акт № 4 - 18, 19 и 20.

3. РИМ Сл, НА. Отчет за работата на НМ за 1951 -1953 г.

4. РИМ Сл, НА, папка 1952 - 1953. Обявление № 20839 на Сливенския градски народен съвет до гражданите.

5. РИМ Сл, пак там. Писмо на НМ № 33/22.V.1952 г. до председателя на ГНС - Сливен.

6. РИМ Сл, пак там. Писмо на НМ № 47 - октомври 1952 г. до председателя на ГНС - Сливен.

7. Пак там. Писмо на НМ № 27/23.IV.1952 г. до директора на „Жилфонд" и писмо № 44/23.IX.1952 г. до директора на „Жилфонд".

8. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 44, с. 14.

9. РИМ Сл, НА, папка 1952 - 1953. Отчет на НМ за 1951 - 1952 г.

10. РИМ Сл, пак там. Писмо на НМ № 1/14.XII.1951 г. до председателя на шивашката кооперация „Съединение".

11. Пак там. Писмо № 8800 от 06.III.1952 г. на КНИК до НМ - Сливен.

12. В. „Известия на Президиума на НС", бр. 7 от 22.I.1952 г.; Наръчник по опазване на паметниците на културата. С., 1954, с. 30-40.

13. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 44. Протокол № 53/22.X.1953 г. от заседанието на ИК на ГНС.

14. Съставът на музейния съвет не е постоянен. Така напр. през 1955 г. в него влизат: М. Червендинева - председател, и отговорна комисия: Бойка Добрева, Веска Цандева - сътрудник в отд. „Култура“, Мария Бояджиева - временен уредник на НМ, Зорка Георгиева - сътрудник в отд. „Култура“, и членове: Георги Михайлов - председател на читалище „Хаджи Димитър“, Ангелина Кацарова - историк, и Атанас Илиев - зав. отд. „Пропаганда и агитация“ в ГК на БКП.

15. РИМ Сл, НА, папка 1952 г. Писмо № 3/2.I.1952 г. на НМ до проф. Д. Димитров, директор на Археологическия музей - София.

16. РИМ Сл, НА, папка 1952 - 1953 г. Писмо № 3499/22.II.1952 г. до Околийския началник на МВР - Сливен.

17. РИМ Сл, пак там.

18. Пак там. Писмо № 22/11.IV.1952 г. до Околийския началник на МВР - Сливен за направа на бланков печат на НМ със следния текст: „НРБ, Сливенски народен съвет на Д.Т. Народен музей".

19. Пак там. Писмо № 223/14.V.1952 г. на НХГ - София до НМ - Сливен.

20. РИМ Сл, пак там. Отчет на НМ - Сливен за 1953 г.

21. Пак там. Отчет на НМ - Сливен от юли 1951 г. до края на 1952 г.; ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 34, с. 628. Доклад на началника на отд. „Просвета и култура" за състоянието на музеите и паметните плочи в града.

22. Първа инвентарна книга на НМ - Сливен, съхранявана в НА на музея.

23. РИМ Сл, НА, папка 1952 - 1953 г. Отчет на НМ - Сливен за третото тримесечие на 1952 г.

24. Пак там. Писмо № 13/8.III.1952 г. на НМ до началника на Окол. управление на МВР - Сливен.

25. Пак там. Писмо № 5/22.I.1952 г. на НМ до директора на Мъжката гимназия „Д. Чинтулов" в Сливен.

26. Пак там. Писмо № 18/8.IV.1952 г. на НМ до директора на училището в с. Желю войвода, Сливенско.

27. Пак там. Писмо № 23/8.IV.1952 г. на НМ до директора на училището в с. Джиново, Сливенско.

28. Пак там. Писмо № 30/26.IV.1952 г. на НМ до ДБ „В. Коларов" в Пловдив.

29. Пак там. Протокол № 6/11.VI.1952 г.

30. ТДДА Сл, ф.616, оп. 1,а.е. 34, с. 628; ф.616, оп. 1, а.е. 34, л. 56; ф. 616, оп. 1, а.е. 31, л.463 а /нова с. 335/.

31. РИМ Сл, НА, акт № 3. Писмо № IV - а - 8183/16.X.1952 г. на ОНС - Ст. Загора до председателя на ГНС - Сливен.

32. РИМ Сл, НА, акт № 3 - 29. Писма и наредби от 1952 - 1968 г. Информация от началника на отд. „Просвета и култура" при ГНС Д.Т. Николов за ремонта на родната

къща на Съби Димитров и уреждането на Музей на революционното движение и Етнографски музей в къщата на д-р Миркович.

33. Пак там.

34. Пак там.

35. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 44, л. 241.

36. РИМ Сл, НА, акт № 3 - 29. Годишен отчет на НМ за 1952 г.

37. Пак там.

38. РИМ Сл, НА папка 1952 - 1953 г. Писмо № 39/9.VIII.1952 г. на НМ до началника на отд. „ПК" при ГНС - Сливен; ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 34, с. 628 /нова 480/.

39. Пак там. Писмо № 70/5.VI.1953 г. на НМ до началника на отд. „ПК" при ГНС - Сливен.

40. Пак там. Отчет за работата на НМ за 1953 г.; ТДДАСл, ф. 616, оп. 1, а.е. 34, с. 628 /нова 480/.

41. РИМ Сл, НА папка 1952 - 1953 г. Писмо № 71/08.VI.1953 г. на НМ - Сливен до отд. „ПК" при ОНС - Ст. Загора за състоянието на етнографския отдел на музея.

42. Пак там. Писмо № 65/20.IV.1953 г. на НМ отд. „ПК" при ОНС - Стара Загора.

43. Пак там. Писмо № 865/13.VI.1953 г. на отд. „ПК" при ОНС - Стара Загора.

44. РИМ Сл, НА папка 1952 - 1953 г. Писмо № 729 /23.V.1953 г. на отд. „ПК" при ОНС - Ст. Загора до НМ - Сливен, отчет за работата на НМ - Сливен през 1953 г.

45. Ирина Хитова е дъщеря на Панайот Хитов от брака му с Екатерина Бранкович.

46. РИМ Сл, НА папка 1952 - 1953 г. Писмо № 79/23.VII.1953 г. на НМ - Сливен до Ирина Хитова.

47. Пак там. Отчет на НМ в Сливен за декември 1953 г.

48. РИМ Сл, НА, акт № 3 - 18. Писмо № 271/31.V.1954 г.

49. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 51, л. 5 .

50. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 51, л. 112.

51. ТДДА Сл, ф. 321, оп. 1, а.е. 46, л. 4.

52. ТДДА Сл, ф. 321, оп. 1, а.е. 46, л. 53.

53. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 21, л. 121 /нов 106/.

54. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 53, л. 262.

55. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 57, л. 20, ТДДА Сл, ф. 991, оп. 1, а.е. 4, л. 1.

56. ТДДА Сл, ф. 991, оп. 1, а.е. 4, л. 2.

57. Пак там.

58. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 22, л. 202 /нов 181/.

59. Пак там.

60. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 43, л. 29.

61. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 66, л. 203 .

62. / Вж. Ангелова, Р. Възрожденската архитектура на Сливен. С., 1969, с. 173. По спомени на Любен Д. Сяров, син на Аргира и Захари Жечкови, къщата на Иван Желязков е струвала 80 000 златни лева. Планът ѝ бил изработен от френски инженер. Строежът ѝ започнал в 1892 г. и завършил през 1894 г. Ръкописните спомени на Любен Д. Сяров с дата 7.VI.1974 г. се съхраняват в РИМ - Сливен, отд. „Нова и най - нова история". По спомен на Васил Дечев на медальона на фронтона на южната фасада

на сградата е била изписана годината на строителството - 1895 г. или 1896 г.

63. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 82, л. 211; ТДДА Сл., ф. 616, оп. 1, а.е. 84, л. 207.

64. РИМ Сл, НА р 01, д 10/1, а.е. 1, л. 45.

65. РИМ Сл, НА р 01, д 10, л. 46.

66. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 59, л. 175.

67. ТДДА Сл, ф. 1092, оп. 1, а.е. 19, л.ф. Александър Александров, спомен № 831; ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 57, л. 74.

68. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 43, л. 94; пак там с. 3.

69. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 59, л. 175 /стара номерация ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 45, л. 175/.

70. ТДДА Сл,ф. 991, оп. 1, а.е. 4, л. 5.

71. РИМ Сл, НА, акт № 3 - 27, 1952 - 1967 г.

72. ТДДА Сл, ф. 991, оп. 1, а.е. 4, л. 3. По спомени на М. Червендинева в изготвянето на художествения проект на експозицията участва и тогавашният председател на СБХ Никола Мирчев.

73. Пак там.

74. Пак там.

75. РИМ Сл, НА, д 03 - 1. Писмо № 24/17.V.1957 г. на М. Червендинева до ОНС - Ст. Загора отд. „ПК".

76. РИМ Сл,НА, д 03 - 1. Писмо № 23/13.V.1957 г. на М. Червендинева до Министерството на ПК.

77. РИМ Сл, НА, д 03 - 1. Изложение на М. Червендинева, изх. № 42 от 28.XII.1957 г. във връзка с направените задължения за уреждане на експозицията „Работническо революционно движение".

78. ТДДА Сл, ф. 991, оп. 1, а.е. 4, л. 3 .

79. Пак там, л. 4.

80. Пак там.

81. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 24, л. 42.

82. ТДДА Сл, ф. 991, оп. 1, а.е. 4, л. 4.

83. РИМ Сл, НА. Сведение за работата на НМ през март 1958 г.

84. РИМ Сл, НА. Сведение за работата на НМ през февруари и март 1958 г.

85. РИМ Сл, НА. Сведение за работата на НМ през януари 1958 г.

86. Кутията е подарена през януари 1958 г. от д-р Събина Сотирова. Работена е само с джобно ножче. На капака са гравирани затворник във вериги, заптие и растителни орнаменти. От вътрешна страна е гравиран печат: „ДСК /Димитър С. Кукумявков - бел. авт./, Од. зат. /Одрински затвор - бел.авт./“. Кутията се съхранява във фонда на отд. „История на България XV - XIX в." под инв. № 378 В.

87. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 20, с. 230.

88. Пак там, с. 157.

89. Пак там.

90. ТДДА Сл, оп. 1, а.е. 24, л.157.

91. ТДДА Сл, ф. 991, оп. 1, а.е. 3, с. 2 .

92. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 24, с. 62.

93. РИМ сл, НА, папка 02 - 1. Финансова сметка относно „Ремонт на сутерен на НМ - Сливен".

94. РИМ сл, НА, папка 1961 г. Писмо № 7/10.III.1959 г. на директора на НМ - Сливен до началника на ДСП „Местни строежи" за изплащане на сумата 3926,05 лв. по фактура № 1263/16.XII.1958 г. на ТПК „Изкуство".

95. ТДДА Сл, ф. 991, оп. 1, а.е. 4, с. 7.

96. Пак там.

97. ДВ, брой 20/ .VI.1956 г.

98. ТДДА Сл, ф. 991, оп. 1, а.е. 4, с. 9.

99. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 82, л. 177.

100. В. „Сливенско дело" брой, 825/18 .V.1860 г., В. Ангелова"Взаимното училище - музей е открито"; РИМ Сл, НА, папка 1960 г. Отчет на НМ за второто тримесечие на 1960 г., папка 1960 г.

101. РИМ Сл, НА, папка 1960 г. Писмо № 28/18 .V. 1960 г. на директора на музея М. Червендинева до председателя на ИК на ГНС.

102. ТДДА Сл, ф. 991, оп. 1, а.е. 4, с. 8.

103. Пак там, с. 7

104. Пак там.

105. Бацова Е. Археологически находки от Сливенско, сп. "Археология", 1960, кн. 2, с. 47. Описват се находките от 6 римски гроба в източната част на Сливен, в с. Скобелево, с. Малко Чочовен /бронзов орел върху глава на крава/, с. Твърдица.

106. ТДДА Сл, ф. 991, оп. 1, а.е. 4, с. 11.

107. Пак там.

108. ТДДА Сл, ф. 991, оп. 1, а.е. 4, с. 9 .

109. Пак там.

110. Пак там, с. 10.

111. Пак там.

112. Пак там.

113. Пак там.

114. Пак там, с. 11.

115. РИМ Сл, НА, акт № 01 - 10. Писмо № 198/6.VI.1959 г. на отд. „КСБ" при ОНС - Сливен до Окръжна проектантска организация - Сливен.

116. РИМ Сл, НА, папка III. Писмо № 21/3.V.1961 г. на директора на НМ в Сливен до „Син строй" („Синодално строителство").

117. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 82, л. 211. Предложение от ст. инспектор в служба „Просвета и култура" при ГНС - Сливен, Васил Попов, относно изкупуване на 7/27 ид. части от сградата на НМ.

118. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 84, с. 207.

119. ТДДА Сл, ф. 616, оп. 1, а.е. 82, с. 174.

120. В. „Известия", бр. 92 / 18.XI.1958 г.

121. РИМ Сл, НА, р 01, д 2/1, а.е. 3, с. 76.

122. ТДДА Сл, ф. 991, оп. 1, а.е. 4, с. 13. Отчет за дейността на НМ в Сливен от

1.I.1960 г. до 31.XII.1960 г.

123. Пак там.

124. РИМ Сл, НА. Отчет за работата на НМ в Сливен през третото тримесечие на 1959 г.

125. РИМ Сл, НА, р 01, д 2/1, а.е. 3, с. 52, 53, 54.

126. РИМ Сл, НА, папка 1959 г. Писмо № 87 от 26.XI.1959 г. до директорите на училища, пионерските и комсомолските ръководители от н-к отд. „ПК" при ОНС, секр. на ОК на Комсомола, директора на музея.

127. РИМ Сл, НА. Информация за дейността на Народния музей в Сливен през първата половина на 1959 г.

128. РИМ Сл, НА, папка 01 - 5, акт № 4 - 18, 19 и 20.

129. РИМ Сл, НА, р 01, д 2/1, а.е. 6, с. 1.

130. РИМ Сл, НА, р 01, д 2/1, а.е. 6, с. 5 .

* * *

БИОГРАФИЧНИ БЕЛЕЖКИ ЗА МУЗЕЙНИ ДЕЯТЕЛИ

Митрополит Серафим /свещ. Златан/

Роден в гр. Пирот през ноември 1819 г. Назначен за владика в Сливен на 3 юни 1873 г. С големи заслуги за Сливен и епархията. По време на Априлското въстание 1876 г. спасява града от разорение от ордите на Шевкет паша. След Освобождението подпомага учебното дело в града - построяването на Пашевото девическо училище, по-късно Девическа гимназия "Царица Елеонора".

/Сливен, Възпоменателна книга за 50-годишнината от Освобождението на града, изд. Юб. комитет, 1928, ИМ Сл, ВА 107, а.е. 66, с.4./

свещ. Атанас Гаджалов

Един от видните представители на стария сливенски род Гаджалови.

В 1874 г. е ръкоположен за свещеник. Свещенодействал в храма "Св. Димитър" в Сливен в продължение на 20 години /до 1894 г./. На него се дължат много обществено полезни начинания. В 1875 г. участва в протеста на сливенци, с който се осъждат деянията на българите в Цариград, изявили искания за компрометиране на Екзархията чрез в. "Век".

Член на Комитета на Московското етнографско общество в Сливен, основан в 1878 г. от руския учен д-р В.Н.Радаков и на Научното дружество от 1888 г.

Починал в 1894 г.

/Атанас Николов - Юб. книга на катедралния храм "Св. Димитър" в Сливен 1831 - 1931. С., 1931. с. 129-130./

Михаил поп Икономов

Роден на 6.XI.1846 г. в Сливен. Първоначалното си образование получава в родния си град, а впоследствие завършва френски колеж в Цариград. От 1868 г. до 1876 г. е учител в Сливен. Бил е член на Сливенския таен революционен комитет. След Съединението на Северна и Южна България в 1885 г. се връща отново към учителската професия и става учител по френски език /1886 г. до 1895 г./ в Сливенската мъжка гимназия. Съставил е учебници по френски език за всички класове.

Член на Комитета на Московското етнографско общество в Сливен от 1878 г. и на Историко-географско-археологическото /Научно/ дружество от 1888 г.

/Юб. сборник на Сливенската мъжка гимназия. С., 1934, с.50./

Херман Шкорпил

Роден в гр. Високо Мито /Чехия/. По образование естественик. Учителства в Сливенската мъжка гимназия от IX.1880 до IX.1886 г., където преподава естествена история. Основава в 1882 г. в Сливен едно от първите археологически дружества в България, в 1883 г. нумизматична и археологическа сбирка при мъжката гимназия - първата музейна сбирка в Сливен. Заедно с брат си Карел Шкорпил написват монографиите "Сливен и неговите манастири" /1886/, "Някои бележки върху археологическите и историческите изследвания в Тракия". /1885/ и др.

/Летописна книга на мъжка гимназия "Добри Чинтулов" /1878-1900 г./, ТД ДА Сл.,ф. 93К, оп. 1, а.с.36./

Карел Шкорпил

Роден в гр. Високо Мито /Чехия/. По образование математик, но със склонност към историята и археологията. Преподава физика и математика в Сливенската мъжка гимназия през учебната 1886/1887 г. и 1887/1888 г. Основава през 1888 г. в Сливен Историко-географско-археологическо /Научно/ дружество.

/Летописна книга на мъжка гимназия "Добри Чинтулов", с.36./

Илия Гудев

Роден на 28.X.1862 г. в с. Градец, Котленско. Начално образование завършва в родното си село, след което учи в Сливенската мъжка гимназия. Завършва е педагогическо училище в Загреб, а през 1884 г. следва една година в историко-филологическия факултет на Загребския университет. През 1885 г. се завръща в България и е назначен за учител в Държавния педагогически курс в Шумен и после в училище "Денкооглу" в София. От 1.II.1887 г. е окръжен училищен инспектор в Сливен. От 1894 г. до 1903 г. преподава география и педагогика в Сливенската мъжка гимназия, после учителства в Сливенската девическа гимназия. От 1905 г. до 1908 г. е градски кмет.

Като педагог, кмет и общественик допринася твърде много за благоустройството, икономическото и духовното повдигане на града.

Автор, преводач и редактор на книги и списания на педагогическа тематика. Издава книгите "Класификация на реките, притоците и водите или барите в земите, заселени с българи", "Буква, първа читанка", "Естествознание" и др. Редактор е на педагогическото списание "Народен Учител".

По време на кметския му мандат се изграждат първоначалните училища "Генерал Кесяков", Д-р Иван Селимински", "Хаджи Димитър", има принос в откриване на ТТ "Добри Желязков" и Държавна девическа гимназия, построяват се градски водопровод, ж.п. линията Сливен - Зимница, укрепителната стена на река "Коруча", кавалерийските казарми. В 1906 г. започва строителството на ж.п. гара Сливен.

По инициатива на Илия Гудев през 1892 г. в Сливен се създава комитетът "Воевода Хаджи Димитър" за издигане на паметник, основават се дружество "Лес", лозарски синдикат, Дружество за икономическо повдигане на Сливен, краварско, бобинарско дружество. Активен член на Археологическото дружество, съучредител на Научното дружество. Ревностен читалищен деец.

За многостранна дейност е награждаван с много държавни ордени и отличия.

/ Юб. сборник на Сливенската мъжка гимназия, с. 57; В. Семова, В. Анакиева, В. Владова. "Съзидатели. Алманах на сливенските кметове /1878 - 2007/". Сл., 2008, с. 98 - 108./

Иван Мавров

Роден на 2.I.1857 г. в Болград /Бесарабия/. Завършва Болградската гимназия и физико-математическия факултет на Одеския университет. Преподава естествена история и руски език в Сливенската мъжка гимназия от 1887 г. до 1895 г.

Член на Историко-географско-археологическото /Научно/ дружество.

/Юб. сборник на Сливенската мъжка гимназия, с. 58./

Юрдан Божилов

Роден на 25.XI.1861 г. в Сливен. Завършва пети клас на Одеската реална гимназия и земеделско училище в гр. Граньон /Франция/. Преподава френски език в Сливенската мъжка гимназия от 1885 г. до 1894 г. Почива през май 1928 г.

Член на Историко-географско-археологическото /Научно/ дружество от 1888 г.

/Юб. сборник на Сливенската мъжка гимназия, с. 57./

Д-р Георги Кожухаров

Роден на 17.IX.1856 г. в Батак. Завършва семинария в Киев и правни науки в Женева и Фрайбург. Преподава история в Сливенската мъжка гимназия от 1884 г., а от 1886 г. до 1893 /1894 учебна година е директор на гимназията. Умира на 11.II.1911 г.

Член на Научното дружество в Сливен.

/Юб. сборник на Сливенската мъжка гимназия, с. 57./

Димитър Мишев

Роден през 1854 г. във Видин. Завършва Габровската гимназия, издържан от първия български екзарх Антим I. Преподава български език в Сливенската мъжка гимназия от 1889 г. до 1893 г. Автор на преводни работи, съставя заедно със Стефан Костов ценните "Христоматий" за горните класове. Издава и редица ръководства по български език за ученици и учители - граматики, стилистики, теории на прозата и поезията и др. В 1916 г. печата "България в миналото" и "Архив на Българското възраждане" /кн. I, II и III/, 1927 г., 1929 г., 1930 г. Издава в. "Свобода", "Търновска Конституция", "Църковен вестник", "Свободно мнение" и организира съюза "Отец Паисий". Ревностен и неуморен защитник на българските национални идеали.

Член на Научното дружество в Сливен.

/Юб. сборник на Сливенската мъжка гимназия, с. 59./

Георги Гюлмезов

Роден в Сливен през 1874 г. Техник - строител на пътища. Виден общественик: член на гражданското археологическо дружество "Братя Шкорпил", почетен член на БНЧ "Зора", председател на Туристическото дружество в България и негов почетен член, почетен член на БТС, председател на Икономическото дружество в Сливен. Няма отрасъл от стопанския, обществения и икономическия живот на града, в който да не е участвал. За активна обществена и народополезна дейност е награждаван с орден за граждански заслуги с кръст с корона VI степен и кръст "Александър" VI степен.

Любител и добър познавач на старините в околностите на града. Автор на "Пътеводител на Сливен и околностите му" /1926 г./, на релефна карта на Сливенския балкан, днес съхранявана в РИМ - Сливен. Дарител на ценни предмети на музея.

/РИМ Сл, фонд З. Измирев, инв. № ВА139, а.е. 4, л. 12./

Атанас Николов

Роден на 27.VIII.1874 г. в Сливен. Завършва държавно духовно училище в Самоков през 1891 г. Първоначален учител в с. Желю войвода /тогава Михайлово/, Сливенско, главен учител на училища в Сливен, председател на главните учители в Сливен от 1922 г. до 1924 г. Член - основател, касиер и секретар в продължение на двете години, през които съществува ентомологическото дружество "Светулка", член от 1895 г.

на БНБ "Зора", секретар на читалищното настоятелство, библиотекар на читалищната библиотека от 1928 г. до 1931 г., член и секретар-касиер на Българско дружество "Червен кръст" от 1924 до 1939 г., член на управителния съвет на потребителната кооперация "Взаимност", член-секретар от 1929 г. до 1935 г. на комитета "Въздигане паметник на войводата Хаджи Димитър", попечител на паметниците в Сливен, член на комитета "Таню войвода", на сливенския клон на Всебългарския съюз "Отец Паисий" и негов председател от 1937 г. Член, секретар-касиер на сливенския клон на Съюз "Обществена подкрепа", председател на комитета при общината за въздигане на паметник на връх Бузлуджа, член на комитета за издирване и запазване на гробовете и паметниците на видни сливенци, на Сливенското археологическо дружество "Бр. Шкорпил", на дружеството "Майчина длъжност" и др. Написва история на сливенските църкви "Св. Димитър" и "Св. Никола".

д-р Начо Планински

Роден в Стара Загора на 20.VII.1847 г. Първоначалното си образование завършва в родния си град. През март 1864 г. заминава за Букурещ, за да учи медицина и завършва на 6.V.1870 г. с отличен успех. Завръща се в родината си, като се установява в Стара Загора, а наскоро след това в Сливен, където остава до смъртта си - 8.XI.1895 г.

Участва в революционното движение, има лични връзки с Васил Левски и Панайот Хитов. Заради участието си в революционните борби, през 1877 г. е окован във вериги и изпратен на заточение в Диарбекир /Мала Азия/. След подписването на Сан-Стефанския мирен договор през 1878 г. е освободен. Активно участва в обществено-политическия живот на страната. За неговите заслуги както по време на турското робство, така и по време на Съединението, Сръбско-българската война и др. е награждаван с държавни отличия.

Член на Научното дружество в Сливен.

Димитър Кукумявков

Роден през 1845 г. в с. Градец, Котленско. Подпредседател на Сливенския революционен комитет по време на Априлското въстание 1876 г. След провала на въстанието в Сливен, е осъден на доживотен затвор и хвърлен в Одринския затвор откъдето е освободен по силата на Сан-Стефанския мирен договор. Участник в Съединението. Автор на "Спомени по Сливенското въстание". Член на Научното дружество.

Умира през 1902 г.

Йордан Кювлиев

Роден на 16.Х.1877 г. в Сливен. Завършва VI клас на Сливенската мъжка гимназия. Следва инженерство в Ганд /Белгия/ и завършва Академия на изящните изкуства в Анверс. Преподава рисуване в Сливенската гимназия от 1902 до 1909 г. Загива трагично на 15.VIII.1910 г. Даровит художник, оставил картините си на музея при БНЧ "Зора".

/Юб. сборник на Сливенската мъжка гимназия, с. 58./

Трифон Дечев

Роден в Сливен на 15.XI.1868 г. Завършва историко-филологическия факултет на Софийския университет. Преподава история в Сливенската мъжка гимназия от 1891 г. до 1905 г. През 1900 г. заедно с учителите при мъжката гимназия Желю Димов и Никола Спасов извършват разкопки на църква край с. Сотиря. Един от деятелите за изграждане на театралния салон на читалище "Зора".

/Юб. сборник на Сливенската мъжка гимназия, с. 55./

Желю Димов

Роден на 20.VIII.1866 г. в с. Липница /Добруджа/. Завършва Казанлъшкото педагогическо училище и историко-филологическия факултет на Софийския университет. Преподава история и география в Сливенската мъжка гимназия от 1897 г. до 1927 г. Участва в разкопки при с. Сотиря.

/Юб. сборник на Сливенската мъжка гимназия, с. 55./

Никола Спасов

Роден на 24.III.1869 г. в гр. Севлиево. Завършва търговската гимназия и историко-филологическия факултет на Софийския университет. Преподава история и география в Сливенската мъжка гимназия от 1897 г. до 1927 г. Участва в разкопки при с. Сотиря.

/Юб. сборник на Сливенската мъжка гимназия, с. 55./

Атанас Бъчваров

Роден в Сливен на 4.VIII.1891 г. Завършва физико-математическия факултет на Софийския университет. Преподава естествена история през 1921/1922 г. и след 1927 г. Директор на Сливенската девическа гимназия през 1930-1931 г. Основава в 1927 г. Природо-научно дружество в гимназията.

/Юб. сборник на Сливенската мъжка гимназия, с. 54./

Георги Божков

Роден на 23.IV.1874 г. в с. Медвен, Котленско. Завършва историко-филологическия факултет на Софийския университет. Преподава история в Сливенската мъжка гимназия от 1918 г. до 1925 г.

Председател на Сливенското археологическо дружество.

/Юб. сборник на Сливенската мъжка гимназия, с. 54./

Добри Добрев

Роден в Сливен на 21.XII.1898 г. Завършва живопис в Художествената академия в Прага. През 1923 г. урежда първата си самостоятелна изложба в Сливен. През 1938 г. окончателно се завръща в България. Живее и твори в родния си град. През 1942 г. участва в международното биенале във Венеция. Секретар на групата на художниците в Сливен от 1946 г. до 1954 г. От 1954 г. живее в София, където преподава в Художествената академия.

Автор на множество платна със сюжети от ежедневието на селските труженици, от живота на градските жители: пресъздава образи на занаятчии, работници, колари, миньори. Изявява се като много добър портретист - рисунъкът му е ясен и точен, колоритът в платната му изразителен и жизнен.

Автор е на художественото оформление на експозицията в Къща-музей "Хаджи Димитър".

Обществен и музеен деятел.

Награждаван с орден "Кирил и Методий" I степен и с Почетната значка на град Сливен.

Бойка Добрева

/Вж. стр. 96/

Захари Измирев

Роден на 26.IX.1891 г. в Сливен. Завършва мъжката гимназия в родния си град и историко-филологическия факултет на Софийски университет. Преподавател по история в Сливенската мъжка гимназия през 1922 - 1923 г. като кандидат учител, а от 1927 г. е редовен учител. През периода 1928 - 1944 г. става уредник на доброволни начала на музея при БНЧ "Зора". На 2.XII.1933 г. основава Ученическото археологическо дружество "Хан Омуртаг". През 1938 г. е назначен за директор на гимназията. Извършва разкопки с помощта на ученици, членове на дружество "Хан Омуртаг". Автор е на "Кратка история на гр. Сливен", на много статии с историческа тематика.

Той е с прогерманска ориентация. Като директор на гимназията съдейства на младежките организации "Бранник" и "Отец Паисий". Организира събиране на помощи за германските войници на Източния фронт. Нелегалната организация на РМС в училището е подложена на преследване.

След 9.IX.1944 г. е уволнен. Осъден е от Народния съд на 5 години строг тъмничен затвор. Умира на 30.VII.1955 г.

/Юб. сборник на Сливенската мъжка гимназия, с. 58; в. "Сливен", бр.11 от 21.IX.2008 г., с.11./

Стефан Калчищов

Роден на 10.I.1920 г. в Сливен. Учи и завършва гимназия в родния си град, история в СУ "Св. Климент Охридски" в София. Учител в Карнобат, Сливен и Ямбол. Като преподавател по история в Сливенската гимназия "Д. Чинтулов" се включва активно в музейното дело: член е на Музейния съвет, дарител на музея, участва в неговото уреждане през 50-те години на XX век. За активна обществена дейност е награждаван с орден "Кирил и Методий" II степен, златен медал за заслуги към БНА. Умира през 1959 г.

/ТД ДА Сл., ф.№1117 "Стефан Калчищов"./

Мария Борисова

Родена в Сливен на 25.VIII.1925 г. Учи в Сливенската девическа гимназия - I курс на полукласическа паралелка, след което следва и завършва история в СУ "Св. Кл. Охридски".

От 1.III.1954 г. е назначена за зам.- уредник, а от 24.II.1955 г. до 1.IV.1955 г. е уредник на музея, след което постъпва на работа уредник в Националния музей на революционното движение в София, отдел "Георги Димитров". След обособяването на НМ "Георги Димитров" работи в продължение на 28 години като уредник и завеждащ отдел "Фондове".

Мария Червендинева

Родена на 25.X.1926 г. в с. Малко Чочовен, Сливенско. Завършва история в Софийския университет. Участник в бригадирското движение през 1947 г., в изграждането на ж.п.линия Перник - Волуяк. През 1948 г. е ръководител на студентска археологическа бригада при разкопките на могилите в района на с. Копринка, Казанлъшко. Секретар на читалище "Зора" в Сливен. От април 1955 г. е уредник, а от 1958 г. до септември 1960 г. - директор на музея в Сливен. От 1960 г. е научен сътрудник в Института по история на БКП, директор на НМ "Георги Димитров" и къщите-музеи "Димитър Благоев" в София и Банкя, "Георги Кирков" и "Васил Коларов" в София от септември 1972 г. до 1.III.1990 г.

Избирана е за член на пленума на Комитета за култура, на Софийския градски съвет за култура. Член на бюрото на ЦК на БПФК, на пленума на БАС, на фондация "Георги Димитров".

Има публикации в научни издания, студии, свързани с работническото революционно движение и с неговите дейци.

Михаил Лазаров

Роден на 13.X.1934 г. в с. Темнински, Горнооряховско. През 1952 г. завършва гимназия и е студент по история в Софийския университет. Още тогава специализира археология и музейно дело. На 6.VIII.1958 г. по разпределение е назначен уредник в Народния музей в Сливен. Той е първият уредник в новосъздадения отдел "Възраждане и националноосвободителни борби", който отговаря и за етнографията в музея. През близо двегодишната си работа участва в обхожданията на археологически паметници в района, работи по уреждането на Взаимното училище като музей.

На 1.IV.1960 г. постъпва на работа в Окръжния исторически музей в Бургас и на 8.XI.1966 г. е назначен за негов директор.

От 1972 г. до 1995 г. е директор на Варненския археологически музей. На 7.XII.1978 г. защитава кандидатска дисертация. През 1980 г. е избран за старши научен сътрудник II степен по антична археология, а от 1.II.1998 е професор по история на черноморските култури във Варненския свободен университет "Черноризец Храбър".

Автор е на много публикации, книги. Забележителна е книгата му "Потъналата флотилия" /книгоизд. „Г. Бакалов“ - Варна, библ. „Нептун“, 1975/. Научното наследство, което М. Лазаров остави за българската археология, утвърждава неговото име и авторитет на научен работник и музеен специалист.

Умира на 14.I.2006 г.

Елена Бацова

Родена на 7.II.1932 г. в Ямбол, където завършва основно и средно образование. От 1951 г. до 1956 г. следва история с профил археология във Философско-историческия факултет на СУ "Св. Климент Охридски". Завършва с отличие висшето си образование и на 20.VII.1956 г. постъпва на работа като уредник в Народния музей в Сливен. Тя е първият уредник-археолог в музея. От 1959 г. завежда отдел "Археология". В продължение на повече от 15 години дава своя значим принос за музейното дело: открива и регистрира десетки нови археологически паметници на културата, извършва самостоятелно и в сътрудничество археологически разкопки в с. Сокол, Голямо Шивачево, Твърдица, Горно Александрово, Бинкос, Ковачево, Запалня, Жребчево, на крепостта в местността "Хисарлъка" край Сливен и др. Участва активно в разкопките на българо-съветската експедиция, проучваща селищната могила до с. Езеро.

Автор е на археологическата експозиция на музея /1960/, на десетки научни и с научно-популярен характер статии. Временно изпълнява длъжността директор на музея: 15.IX.1960 г. - I.1961 г.; XI.1961 г. - I.1962 г.; 24.XI.1963 г. - IV.1964 г.

Умира на 7.II.1974 г.

Васил Дечев

Роден на 25.XI.1929 г. в Сливен. От 1949 г. до 1954 г. следва история в СУ "Св.Кл.Охридски". От 1954 г. до 1960 г. е учител по история в ТТ "Добри Желязков" - Сливен. От 1960 г. до 1990 г. работи в Народния музей в Сливен като уредник и зав. отдел "Възраждане и националноосвободително движение". Полага началото на систематизирането и научната обработка на музейния фонд в отдела, на научноспомагателния фонд и научния архив на отдела. Автор е на експозиционните планове при осъществяването на различни музейни експозиции: във Взаимно училище /с М. Лазаров/ през 1960 г., в къщата на Д. Чинтулов през 1961 г., 1965 г. и 1975 г., в постоянна изложба за развитие на текстилното производство в Сливен /сградата на Първата текстилна фабрика/ през 1964 г., в Къща-музей "Хаджи Димитър" през 1971 г. и 1990 г., в къщата на Панайот Хитов през 1988 г. и на Захари Стоянов в с. Медвен през 1975 г. Оказва методическа помощ при подреждане на музейните експозиции в Нова Загора, Котел, Жеравна и на музейни сбирки. Автор е на тематико-експозиционни планове за много изложби, между които за д-р Ив. Селимински през 1967 г., хайдутството през 1968 г., Априлското въстание, Освобождението, въоръжението през периода на нац.освободителните борби в 1978 г., В. Левски, Г.С.Раковски и др.

Разработва разнообразни теми от миналото на Сливенския край, много от тях с приносен характер: за хайдушкото движение, революционния комитет в Сливен, събитията през 1828 -1830 г., освобождението на Сливенския край, текстилното производство, оръжепроизводството, административното положение на Сливен под османска власт, стария план на Сливен, топонимията в Сливенско; за Х. Димитър, П. Хитов, С. Доброплодни, д-р Симеон Табаков, Хаджи Мина Пашов и др. Участник в много научни конференции от местен и национален характер.

Участва със съставителство и статии в сборниците: "65 години техникум по текстил "Д. Желязков" /1967/, "Втори Сливенски революционен окръг - април 1876 г." /1966/, "Дорде е Стара планина"/1968/, "Освобождението на Сливенския край", в сборник от статии и материали, Сливен /1987/, "Х. Димитър" - юбилеен сборник, Сливен /1984/. Голям е дялът му в преиздаването на Историята на д-р Симеон Табаков том I /1980/ и том II /2002/. Рецензирал е книги и е давал препоръки на много автори като Дамян Дамянов, Емилиян Станев, Здравко Златанов, Стефан Чирпанлиев, Иван Русев, Working Цончо Родев за трилогията му "Тътени", "Бурята", "И стана ден" и др.

Награждаван е с орден "Кирил и Методий" I, II и III степен, златен диплом от националното честване "Прослава на хайдутството", златна значка за работа в армията. През 1993 г. е удостоен с наградата на Сливен "Д-р Иван Селимински". Носител е на златна значка за принос в културата на Сливен. Автор е на много статии в научни издания, в местния и централния печат.

Георги Славов

Роден в с. Крушаре през 1932 г.

Започва трудовата си дейност като шивашки работник. Завършва РАБФАК, а по-късно история в Софийския университет. Работи като инструктор в отдел "Пропаганда и агитация" на ГК на БКП в Сливен, старши инспектор в отдел "Просвета и култура" на ОНС.

От май 1956 г. е уредник на Къща-музей "Хаджи Димитър", от януари 1962 до декември 1963 г. и от 12.II.1964 до 1.IX.1966 г. е директор на Народния музей в Сливен.

Георги Кюпчуков
•
МУЗЕЙНОТО ДЕЛО В СЛИВЕН /1878-1960/

Българска
Първо издание

Редактор
Графическо оформление
Димитър ПЕТКОВ

Технически редактор
Куна КОНДЕВА

Корица
Антон ДЕЧЕВ

Коректор
Димитър ИЛИЕВ

Печатни коли 12
Формат 1/16 от 70/100
Излязла от печат: септември 2009 г.

Издателска къща •Жажда•Сливен, 2009
тел. 044/66 21 77; 68 07 01; GSM 0885/608 726
jajda_sliven@abv.bg

ISBN 978-954-795-272-0

ГЕОРГИ КЮПЧУКОВ е роден на 1 юли 1949 година в село Кипилово, Сливенска област. Основно образование завършва в родното си село, а средно в Сливенската гимназия „Добри Чинтулов“. От 1967 г. е студент по история във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. През 1971 г. постъпва на работа като уредник в отдел „Възраждане и националноосвободителни борби“ в Окръжния исторически музей - Сливен. От 1975 г. е директор на Сливенския музей.

Наред с административните си задължения като директор извършва научноизследователска работа в областта на историята на Сливенския край през периода XV - XIX в. Автор е на статии в научни издания, сборници и в ИМЮИБ, на албума „Априлското въстание във Втори Сливенски революционен окръг“ /1976/. Участва в съставянето на научни издания като сборниците “Култура, църкви и революция през Възраждането“ /1995/, „Втората световна война и България през 1939 - 1947 г.“ /2006/, „Българската опозиция и организираната съпротива в България 1944 - 1954 г.“ /2000/, „Хаджи Димитър“ /1990/, на албума „Април 1876“ /2000/ и др.

Научните му интереси са свързани и с музеологията. Автор е на доклади и научни съобщения, с които участва в конференции с такава насоченост, публикувани в научни сборници, на „Пътеводител на музеите в гр. Сливен“ /1978/, на „Концепция за развитие на музейното дело в община Сливен“ /2007-2014/. Съставител /с д-р Петър Миладинов от МК/ на сборника „Българските музеи в условията на членството на страната в Европейския съюз“ /2009/.

Бил е член или членува в неправителствени организации като Ротари клуб, председател на Общински комитет „Васил Левски“, на инициативни комитети и др.

За заслуги към българската култура през 2009 г. е награден с високото отличие на Министерството на културата „Златен ритон“ и грамота.

ИК •Жажда• Сливен, 2009

15.00 лв

Георги
Кюпчуков

МУЗЕЙНОТО ДЕЛО В СЛИВЕН 1878 - 1960

①